

En granskning av Estoniakatastrofen och dess följder

*Delrapport av Analysgruppen för granskning av
Estoniakatastrofen och dess följder
Stockholm 1998*

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: fritzes.order@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 1993.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29

Fotografer:
Bildhuset AB – Beppe Arvidsson, Per B. Adolphson,
Bruno Ehrs, Nina Ericson, Bengt af Geijerstam,
Claes Grundsten, Denise Grünstein, Gerry Johansson,
Kjell Johansson, Per Klaesson, Bengt Olof Olsson.
Mira – Jan Rabben.
Tiofoto AB – Ulrika Aling, Mikael Bertmar,
Lars Dahlström, Anders Sjöberg, Ulf Sjöstedt,
Photo Researchers Inc.

Grafisk formgivning: Susan Nilsson, Jupiter
Elanders Skogs, Malmö 1998

ISBN 91-38-21040-1
ISSN 0375-250X

Till statsrådet Mona Sahlin

Den 18 september 1997 beslutade regeringen att tillsätta en analysgrupp med uppgift att granska samhällets agerande i anledning av Estoniakatastrofen.

Den 23 september 1997 förordnades generalsekreteraren i Svenska Röda Korset Peter Örn som ordförande och förutvarande förbundsordföranden i Svenska Kommunalarbetareförbundet Lillemor Arvidsson, förutvarande chefredaktören gästprofessorn i journalistik Christina Jutterström, professorn i allmänpsykiatri hovpredikanten Conny Nordin samt förutvarande rektorn vid Uppsala universitet professor emeritus Stig Strömholm som ledamöter i Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder. Lillemor Arvidsson entledigades med verkan fr.o.m den 23 januari 1998 från sitt uppdrag och den 23 mars 1998 förordnades i stället verkställande direktören för Spri Leni Björklund som ledamot i analysgruppen.

I Analysgruppens för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder sekretariat ingår Marianne Wasteson som huvudsekreterare, Hanna Brogren som press- och informationsansvarig, Lars Tomth som utredningssekreterare och Maria Walander Dalayman som projektledare.

Analysgruppen överlämnar härmed en första rapport av granskningen av Estoniakatastrofen och dess följder.

Stockholm i november 1998

Peter Örn Leni Björklund Christina Jutterström Conny Nordin Stig Strömholm

/Marianne Wasteson Hanna Brogren Lars Tomth Maria Walander Dalayman

Förkortningar

ARCC	Air Rescue Coordination Center
CAK	Centrala avdelningen för Ambulanssjukvård och Katastrofmedicinsk planering
DEMC	Akut- och katastrofmedicinskt centrum vid Södersjukhuset
DIS	Den Internationella Stödföreningen
FAE	Föreningen för Anhöriga till saknade och omkomna från Estonia, vilka var anställda i Lindesbergs kommun
JRCC	Joint Rescue Coordination Center
KKL	Krissamverkan Kommun Landsting
LKC	Länskommunikationscentralen vid polismyndigheten i Stockholms län
MRCC	Maritime Rescue Coordination Center
MRSC	Maritime Rescue Sub Center
PKL	Psykologisk-psykiatisk katastrofledningsgrupp
POSOM	Beredskapsgrupp för psykiskt och socialt omhändertagande
PUG	Psykologiska uppföljningsgruppen vid lasarettet i Norrköping
ROV	Remote Operated Vehicle eller fjärrstyrda farkoster
RPS	Rikspolisstyrelsen
SEA	Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga
SPF	Styrelsen för psykologiskt försvar

Innehåll

AVSNITT 1 - INTRODUCTION

Sammanfattning av analysgruppens uppdrag samt hur det tolkats och utförts	9
--	---

AVSNITT 2 - BESKRIVNINGEN

Inledning	13
1 "Färjan Estonia befaras ha sjunkit."	15
2 Beskedet når ut i Sverige	17
3 Sjöräddningens insatser	22
4 Regeringens agerande under natten	24
5 Regeringens arbete under förmiddagen den 28 september	26
6 Regeringens arbete under eftermiddagen och kvällen den 28 september	28
7 De centrala myndigheternas agerande den 28 september	32
8 Krisarbetet påbörjas runt om i Sverige	35
9 Svenska Kyrkans reaktioner	43
10 Regeringens arbete under torsdagen den 29 september	45
11 Centrala myndigheter	47
12 Regeringens arbete under fredagen den 30 september	49
13 Söndagen den 2 oktober blir nationell sorgedag	50
14 Den svenska identifieringskommissionen bistår den finska	53
15 Arbetet i Regeringskansliet måndagen den 3 oktober	54
16 Arbetet går vidare på centrala myndigheter	56
17 Regeringens arbete onsdagen den 5 oktober	58
18 Regeringens arbete torsdagen den 6 oktober	59
19 Regeringens press- och informationsarbete från den 28 september till den 6 oktober	60
20 Massmediernas bevakning under den första veckan	62
21 Den nya regeringen tillträder fredagen den 7 oktober	67
22 Sjöfartsverkets rapport överlämnas till Kommunikationsdepartementet	70
23 Registrering, identifiering och passagerarlistor	72
24 Svenska kyrkan för samtal om etiska frågor	75
25 Arbetet med att identifiera omhändertagna omkomna	77
26 Den första partiledaröverläggningen	78
27 Viktiga beredningsbeslut	80
28 Kommunikationsdepartementets kontakter med anhöriga	83

29 Den omdiskuterade minnesgudstjänsten till havs	86
30 En del av underlagen för Sjöfartsverkets konsekvensanalys presenteras	89
31 Etiska rådet inleder sitt arbete	92
32 Anhörigas kamp för ett beslut om bärgning	96
33 Föreningar för anhöriga och överlevande bildas	98
34 Ytterligare underlag för Sjöfartsverkets konsekvensanalys	101
35 Etiska rådet får en detaljerad beskrivning av hur en bärgning av Estonia kommer att gå till	104
36 Sjöfartsverket lämnar sin konsekvensanalys	107
37 Etiska rådets ställningstagande	109
38 Partiledaröverläggningar inför beslut i bärgningsfrågan	111
39 Beslut i frågan om bärgning av fartyg och omkomna närmar sig	114
40 Den 15 december fattar regeringen beslut om att Estonia inte ska bärgas	116
41 Överenskommelse med försäkringsbolaget Skuld om skadestånd till anhöriga och överlevande	118
42 Det fortsatta arbetet med övertäckning och gravfrid	119
43 Överenskommelse om gravfrid mellan Sverige, Estland och Finland	121
44 Regeringen uppdrar åt Statens konstråd att utforma en minnesvård	125
45 Regeringens kontakter med anhöriga	127
46 Anhöriga reagerar mot övertäckningen	129
47 Massmediernas rapportering av Estoniahändelser leder till åtgärder på Kommunikationsdepartementet	132
48 Statsminister Göran Persson går in i Estoniafrågan	133
49 Juristgrupp utreder rättsfrågor	135
50 Övertäckningen stoppas	136
51 Regeringens fortsatta kontakter med anhöriga	138
52 Partiledaröverläggning om hur Estoniafrågan ska utredas	140
53 Sjöfartsverket föreslår radarövervakning för att garantera gravfriden vid Estonia	142
54 Internationella haverikommissionens arbete	144
55 Ersta sjukhus arbete med anhöriga	146
56 Minnesvården på Djurgården invigs	149
57 Åklagarmyndighetens förundersökning	151
Noter	153

AVSNITT 3 - PROCESSEN

Inledning	157
1 Analysgruppens underlag	158
2 Seminarium den 10 februari 1998 om tekniska förutsättningar och praktiska frågor rörande bärgning av Estonia och omhändertagande av omkomna	160
3 Seminarium den 16–17 mars 1998 om frågor rörande individuella och samhälleliga konsekvenser av Estoniahaveriet	162

4	Expertmöte den 17 juni 1998	167
5	Expertmöte den 29 september 1998	170
6	Analysgruppens kontakter med anhöriga och överlevande	172
7	Filmer från dykningar ned till Estonia	179
8	Besök i Finland	180
9	Besök i Estland	182
10	Internationella jämförelser av andra olyckor	185
	Noter	189

AVSNITT 4 - ANALYSEN

	Inledning	191
1	Den avgående regeringens inledande åtgärder	193
2	Internationell haverikommission och svensk förundersökning	197
3	Svenska statens möjligheter att agera i frågan om omhändertagande av omkomna vid sjöolyckor	200
4	Betydelsen av statsministrarnas uttalanden	203
5	Sjöfartsverkets inledande utredning	206
6	Regeringsskiftets betydelse för hanteringen av bärgningsfrågan	209
7	Regeringens informationsverksamhet	213
8	Regeringen initierar viktiga uppdrag	218
9	Konsekvensanalysens genomförande	220
10	Etiska rådets arbete	223
11	Regeringens förankring av beslutet	228
12	Följderna av regeringens beslut den 15 december 1994 för anhöriga och överlevande	230
13	Rättsliga och tekniska följder av beslutet	233
14	Den principiella innebörden av regeringens agerande	240
15	Prövningarna i orsaks- och ansvarsfrågorna	243
	Noter	246

AVSNITT 4 - REKOMMENDATIONEN

	Inledning	249
1	Bakgrund till rekommendationen	251
2	Överväganden	255
3	Rekommendation	258
4	Att leva med Estonia	262
	 Bilaga 1 Kommittédirektiv	264
	Bilaga 2 Anhörigföreningar	267
	Bilaga 3 Anföranden i riksdagen den 15 december 1994	275
	Bilaga 4 Förteckning över möten, seminarier och intervjuer	278
	Källförteckning	282

AVSNITT 1 EN SAMMANFATTNING AV ANALYSGRUPPENS UPPDRAG
SAMT HUR DET TOLKATS OCH UTFÖRTS

Sammanfattning av analysgruppens uppdrag samt hur det tolkats och utförts

Det har gått drygt fyra år sedan M/S Estonia förliste, utanför finska Utö i Östersjön. 852 människor från 17 länder förlorade livet. 137 människor överlevde.

Fortfarande påverkas vårt samhälle av händelsen. Fartyget ligger kvar på botten av Östersjön, som en följd av regeringens beslut den 15 december 1994 att inte bärga Estonia, att inte vidta åtgärder för att ta upp de omkomna och att låta övertäcka vraket. Ett beslut som var avsett att sätta punkt för frågan om M/S Estonia.

En grupp människor som fortfarande påverkas av katastrofen och dess följder är de som överlevde katastrofen och de som är anhöriga och vänner till dem som följde med fartyget till botten. Men det stannar inte vid det; olyckans våldighet har fört med sig att många frågor har rests i vårt svenska samhälle. Frågor om värderingar, etik och lag. Frågor om ansvarstagande och engagemang. Om rättigheter och skyldigheter. Frågor om vårt förtroende för samhällets förmåga att hantera katastrofer av detta slag och dimension.

Följderna av regeringens beslut att inte bärga Estonia och att inte omhänderta omkomna

Anhöriga

En avgående och en tillträdande statsminister uttalar båda en vilja att omhänderta de omkomna ombord på fartyget. Uttalanden som kom att uppfattas som utfästelser av stora grupper av anhöriga, överlevande och svensk allmänhet. Beslutet att inte bärga fartyget leder till olika reaktioner hos anhöriga och överlevande. Hos många anhöriga inleds en period av växande besvikelse, hos andra ett accepterande av det fattade beslutet.

Överlevande

Av de 137 människor som överlever olyckan är 54 svenska medborgare. Dessa människor har varit med om en händelse som påverkar dem för återstoden av deras liv. Ingen av dem kommer någonsin att glömma natten mot den 28 september 1994. Men trots att de har exceptionella erfarenheter av en olycka som påverkat det svenska samhället,

och lett till en rad konsekvenser upplever många av dem att deras erfarenheter inte tillmätts något värde. Många känner sig bortglömda, osynliggjorda, otillfredsställda för att de berövats möjligheten att komma till tals och bidra till samhällets lärdomar för framtiden.

Tillsättandet av analysgruppen

Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder har fått regeringens uppdrag att granska hur vårt svenska samhälle har påverkats av händelserna sedan katastrofen. Beslutet att tillsätta analysgruppen kom i september 1997 efter gemensamma partiöverläggningar och möten med företrädare för anhöriga och överlevande.

I regeringens direktiv till analysgruppen betonas att granskningen är särskilt viktig för att stärka allmänhetens förtroende för statsmakternas och det offentliga Sveriges agerande i samband med händelser av katastrofkaraktär. Särskild hänsyn skall tas till effekterna av olyckan på längre sikt för de överlevande och de omkomnas anhöriga.

Analysgruppens tolkning av uppdraget

Analysgruppen har tolkat uppdraget så att det övergripande målet är att bidra till att den offentliga behandlingen av Estoniahaveriet och dess konsekvenser kan slutföras på ett sätt som innebär att allmänhetens förtroende för det offentliga Sveriges förmåga att hantera katastrofsituationer återställs och att de anhörigas sorgearbete, samt de överlevandes livssituation kan underlättas. I avslutning till denna målsättning skall analysgruppen bidra till att samhällets framtida katastrofberedskap kan stärkas.

För att detta mål skall kunna uppnås bör några viktiga förutsättningar infrias.

Granskning av följderna efter den 28 september 1994

En första förutsättning är att analysgruppens granskning kan ge en tydlig bild av vad som faktiskt har skett efter olyckan. Analysgruppen ägnar i denna rapport stort utrymme åt att beskriva de händelser som inträffat sedan den 28 september 1994 fram till och med oktober 1998. Beskrivningen omfattar myndigheters, inklusive regeringens

och Regeringskansliets, agerande. Särskilt viktigt har varit att granska om rätt myndighet har agerat i olika sammanhang samt att granska vilka underlag som legat till grund för de olika beslut som fattats. Även andra offentliga organs agerande belyses, kyrkliga samfund och massmedierna kan nämnas som exempel. Utöver detta tillkommer att analysgruppen beskriver den roll som organisationerna för överlevande och anhöriga spelat och vilka dessas insatser varit. Denna granskning bygger på ett mycket omfattande och unikt material, som till stor del är nyinsamlat, och presenteras i rapporten under avsnittet *Beskrivningen*.

Utöver detta redogörs i rapporten för de kunskaper och erfarenheter analysgruppen samlat i möten med expertis inom viktiga områden som står att härleda till de frågor som analysgruppen prövat inför utformandet av slutliga rekommendationer. Exempel på sådana områden är: bärgning, omhändertagande och identifiering av omkomna från Estonia samt psykologisk påverkan på personal inblandad i en sådan åtgärd, övertäckning av vraket, de långsiktiga konsekvenserna av hanteringen av Estonia-frågan för anhöriga och överlevandes livssituation. Utöver detta beskrivs även analysgruppens intryck av kontakter med anhöriga och överlevande, genom direkta möten och via telefon och brev. I detta avsnitt, som är rubricerat *Processen*, belyses även, som en jämförelse, hanteringen av ett antal större internationella olyckor under senare år.

Medgivande av misstag

En andra förutsättning för att den övergripande målsättningen, att återställa förtroendet för det offentliga Sverige, skall kunna infrias är att granskningen skall bidra till att misstag medges där de förekommit.

Med innehållet i de två avsnitten, *Beskrivningen* och *Processen*, som grund speglar analysgruppen ett antal principiella frågeställningar som fick stor betydelse för händelserna kring Estonia. Analysgruppens förhållningssätt är kritiskt men präglas också av insikt om det exceptionella i olyckans våldighet. Bland händelser som analyseras kan här nämnas de uttalanden som gjordes av Carl Bildt och Ingvar Carlsson, rörande bärgning av fartyget och omhändertagande av omkomna, regeringsskiftets betydelse,

tillsättandet av ett etiskt råd, myndigheternas informationsarbete, Sjöfartsverkets utredningar med flera händelser. I avsnittet, som rubriceras *Analysen*, redogörs även för juridiska aspekter kring dessa principiella frågor.

Ovissheten kring Estonia måste skingras

En tredje förutsättning för att analysgruppens målsättning skall kunna infrias, är att beslut fattas som skingrar ovissheten och, om möjligt, sätter en definitiv punkt för Estonia. Regeringsbeslutet av den 15 december 1994 har av stora grupper anhöriga och överlevande aldrig accepterats. Det faktum att regeringen också beslutade om att uppskjuta den planerade övertäckningen av fartyget, har bidragit till att det för många människor framstår som om frågan om Estonia är lika öppen, som för fyra år sedan. För många av dem analysgruppen mött under sitt arbete innebär detta en smärtsam ovisshet och en påverkan på den egna livssituationen.

I avsnittet *Rekommendationen* presenteras analysgruppens förslag till åtgärder för att bringa Estoniafrågan till, vad gruppen hoppas kommer att innebära, en slutpunkt.

Förbättrad beredskap inför framtida katastrofer

En fjärde förutsättning är att Sveriges framtida katastrofberedskap förbättras. En stor olycka kan aldrig vändas till något gott för den enskilde som drabbats, men vi har en skyldighet som samhälle att lära för framtiden. En viktig del i analysgruppens arbete inriktas på att formulera dessa lärdomar. Till detta återkommer analysgruppen i en separat rapport som presenteras vid ett senare tillfälle.

Presentation av Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen samt dess sekretariat

Analysgruppen består av följande ledamöter:

Peter Örn, ordförande, generalsekreterare i Svenska Röda Korset.

Leni Björklund, verkställande direktör för Spri.

Christina Jutterström, förutvarande chefredaktör, gästprofessor i journalistik.

Conny Nordin, professor i allmänpsykiatri vid Linköpings universitet. Hovpredikant.

Stig Strömholm, förutvarande rektor vid Uppsala universitet, professor emeritus.

I sekretariatet ingår: Marianne Wasteson, huvudsekreterare, Hanna Brogren, press- och informationsansvarig, Lars Tomth, utredningssekreterare och Maria Walander Dalayman, projektledare.

Analysarbetet har ställt särskilda krav på att hela sekretariatet varit engagerat i utredningsarbetet. Det har varit nödvändigt mot bakgrund dels av den omfattande informationsinsamlingen och de krav som ställts på att analysera materialet, dels av kravet på öppenhet och det stora intresset från anhöriga och överlevande, massmedier, samt en bred allmänhet.

Tack

Analysgruppen vill inledningsvis framhålla samarbetet med referensgruppen, bestående av företrädare för de anhörigas och överlevandes organisationer, som har bidragit med värdefulla kunskaper och erfarenheter.

Ett särskilt tack riktas till de anhöriga och överlevande som analysgruppen mött under hearings i landet och till dem som hört av sig genom brev och telefonsamtal. De har fördjupat analysgruppens förståelse för Estoniaolyckans följder för enskilda människor och för vårt samhälle i stort.

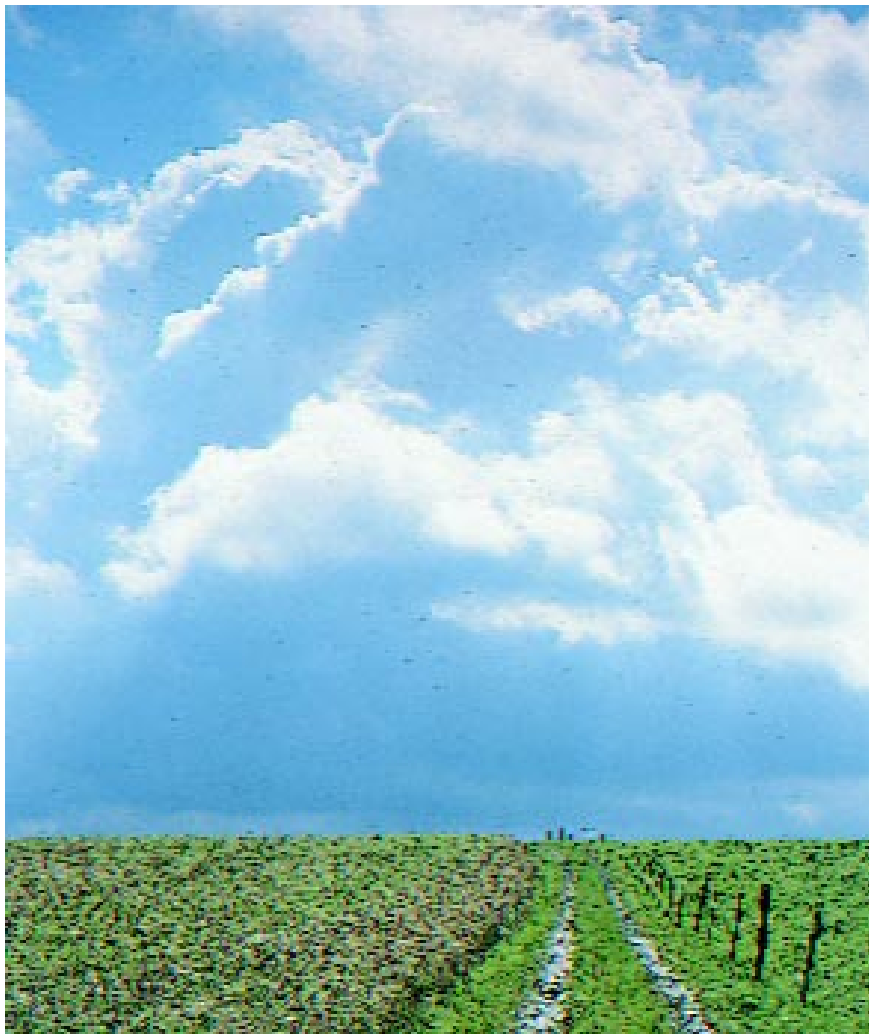
Företrädare för regeringen, de politiska partierna och myndigheterna har i intervjuer medverkat till att ge en så tydlig bild av den efterföljande processen som det varit möjligt att få, med tanke på den tid som förflutit.

Analysgruppen vill även rikta ett tack till de experter på olika ämnesområden, som i samband med intervjuer och seminarier bidragit till att ge sakkunskap.

Avslutningsvis vill analysgruppen tacka alla de som i övrigt bidragit på olika sätt under arbetets gång.

Slutredovisning

Analysgruppens arbete avslutas under våren 1999 med en slutredovisning.

AVSNITT 2 EN BESKRIVNING AV HÄNDELSER FRÅN OLYCKSNATTEN 1994
TILL AVLÄMNANDET AV ANALYSGRUPPENS RAPPORT I NOVEMBER 1998

Inledning

Estonias förlisning innebar att Sverige drabbades av en katastrof som saknar motsvarighet i vår moderna historia. Ännu idag är det svårt att förstå katastrofens vidd. Den sorg och det lidande som drabbade anhöriga och överlevande berör oss alla.

Katastrofen innebar också att det svenska samhället ställdes inför en prövning av väldiga dimensioner. Komplexa frågor och problem har krävt svar och lösningar. De beslut som fattades och det arbete som utfördes av myndigheter, inklusive regeringen, hade föregåtts av svåra överväganden. I flera fall har besluten i efterhand kritiserats. Många anhöriga och överlevande beskriver att kontakterna med beslutsfattarna har haft brister, att de "omyndigförklarats", och fråntagits sina möjligheter att bli hörda och påverka besluten. Detta har resulterat i ett minskat förtroende för myndigheterna.

Utöver detta har det diskuterats om den svenska förvaltningen har beredskap och uppbyggnad för att hantera katastrofer av den aktuella dimensionen. Det är ett faktum att myndigheterna har huvudansvaret inom sina respek-

tive områden, men att regering och riksdag i extraordinära situationer tvingas agera.

Mot bakgrund av detta tillsattes analysgruppen för att granska hur myndigheter, inklusive Regeringskansliet och regeringen samt olika enskilda organ agerat från förlisningen och framåt. Bakom detta beslut står samtliga riksdagspartier.

Beskrivningen är en redovisning av händelseförloppet från förlisningen och fram till oktober 1998.

Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder har ägnat en stor del av sitt arbete åt att belysa de händelser som inträffat efter förlisningen. Granskningen har inneburit att gruppen träffat och samtalat med ett stort antal personer som på något sätt varit involverade i eller berörda av katastrofen och beredningsprocessen. Från regering, Regeringskansliet, andra myndigheter och offentliga organ till anhöriga och överlevande. Utöver detta har analysgruppen tagit del av tidigare utredningar,

mediamaterial med mera, vilket framgår av källförteckningen i avsnittet Bilagorna.

I det följande avsnittet presenteras en beskrivning av vad som framkommit genom detta arbete. I detta sammanhang bör det påpekas att analysgruppen inte har någon kontroll- eller tillsynsfunktion av det slag som t.ex. konstitutionsutskottet, JO eller JK utövar. Detta innebär exempelvis att redovisningar av samtal med olika personer bygger på den intervjuades egna uppgifter.

Avslutningsvis vill analysgruppen tillägga att denna presentation inte gör anspråk på att vara en heltäckande beskrivning av alla de händelser som ägt rum sedan Estonias förlisning. Fyra år kan inte sammanfattas i ett enda sammanhang.

Fyra tidsperioder redovisas

Beskrivningen är indelad i fyra delar som motsvarar fyra viktiga faser med centrala händelser i förloppet kring Estoniafrågan.

- Den inledande perioden med åtgärder vidtagna av den avgående regeringen, under ledning av statsministern Carl Bildt, i omedelbar anslutning till förlisningen
- Beredningsarbetet i den tillträdande regeringen, under ledning av statsministern Ingvar Carlsson, inför ett beslut om slutliga åtgärder med Estonia
- Beslutet om att inte låta bärga Estonia och omhänderta de omkomna samt att låta övertäcka fartyget
- Perioden efter detta beslut, som bland annat innefattar ett regeringsbeslut att stoppa övertäckningen, och fram till oktober 1998

Med anledning av att många centrala aktörer återkommer ofta i beskrivningen över händelserna kan påpekas att en fullständig förteckning över aktuella personer, med återgivning av titlar med mera, återfinns i det avslutande avsnittet Bilagorna.

Fotnoter återfinns i slutet av detta avsnitt.

1

”Färjan Estonia befaras ha sjunkit.”

*M/S Estonias nödanrop når närliggande
fartyg och finsk kustradio. Finsk sjöräddning
inleder räddningsaktiviteter och genom TT och andra
nyhetsbyråer sprids information om fartygets öde.*

Natten mot den 28 september 1994 är passagerarfärjan M/S Estonia på väg från Tallinn till Stockholm. Ombord finns 989 passagerare. Vädret är hårt. Det blåser en sydvästlig vind som tilltar under resan, omkring midnatt når vindarna kulingstyrka, en timme senare har vinden ökat ytterligare och når nu en maxstyrka på omkring 23 m/s.

Klockan 00.23¹ sänder Estonia ett mayday²-anrop. En minut senare svarar Silja Europa det nödställda fartyget. Endast de närliggande fartygen och kustradiostationerna i Finland uppfattar larmet. Sju minuter efter mayday-anropet har Silja Europa sin sista kontakt med Estonia.

Finsk sjöräddning som har ansvar för räddningstjänsten i området där Estonia befinner sig, uppfattar nödanropet och initierar omedelbara åtgärder.

Klockan 01.31 går TT ut med ett brådskande nyhetstelegram: ”Färjan Estonia befaras ha sjunkit”.

Från ovisshet till skrämmande visshet

Klockan 01.59 går en TT-flash ut; ”Estonia sjunken!”. Minuten därefter kan nattvakna svenskar höra nyheten i P3 och P4, när Sveriges Radios Ekoredaktion för första gången sänder nyheten om Estonias öde. I sändningen

Det som kallas för TT-flash är TT:s högst prioriterade telegram. En flash innehåller nyheter med stor verkan och mycket högt allmänintresse och åtföljs alltid av ett brådskande telegram. Denna tjänst erbjuds TT:s nyhetskunder och bland dessa återfinns bl.a. nyhetsredaktioner i landet, pressansvariga inom offentlig förvaltning och företag m.fl. En signal till kundernas personsökare talar om att det finns en nyhet från TT att läsa.

intervjuas Arild Winge, räddningsledare vid den svenska sjöräddningen. Nyhetssändningarna därefter sker med s.k. öppen sluttid vilket innebär att sändningarna får ta den tid de behöver, istället för att rymmas inom de tre minuter som är normalt för Ekosändningar.

Det är genom sjöräddningen i Åbo som TT får information om vad som hänt med Estonia. Informationen ligger till grund för TT-flashar under natten. På detta sätt får centrala nyhetsredaktioner snabbt meddelandet om Estonias öde. Flashen går även till nyhetsbyrån Reuter, vilket innebär att nyheten därmed når ut till hela världen.

Med det samlande uttrycket "sjöräddning" avses följande enheter:

MRCC = Maritime Rescue

Coordination Center samt

MRSC = Maritime Rescue Sub Center.

I Finland fanns MRCC vid tillfället för Estoniahaveriet i Helsingfors, Vasa och Åbo medan MRSC fanns på ett antal platser längs kusten med mindre sjöområden att bevaka. De bistår MRCC med larm och informationsinsamling. I Finland ingår sjöräddningen i gränsbevakningsväsendet och verksamheten är direkt underställd inrikesministeriet.

I Sverige fanns MRCC vid tillfället för Estoniahaveriet i Göteborg och Stockholm. I Sverige är Sjöfartsverket ansvarig myndighet för MRCC och MRSC.

2

Beskedet når ut i Sverige

Nyheten om Estonias öde sprids över hela Sverige med hjälp av massmedierna. Den avgående regeringen får information om olyckan under en avtackningsfest i Rosenbad.

1 Rosenbad i Stockholm pågår under natten en avtackningsfest för den avgående borgerliga regeringen. Runt midnatt tunnas gästantalet ut men tillställningen pågår fortfarande då klockan närmar sig halv två. Klockan 01.31 börjar personsökarna hos flera av festdeltagarna att ringa. Lars Christiansson och Per Zetterquist, presschefen respektive pressekreteraren i Statsrådsberedningen, nås bland andra på detta sätt av det första TT-telegrammet om att Estonia befaras ha sjunkit.

Regeringen informeras tidigt under natten

Statsminister Carl Bildt och statssekreterare Peter Egardt är på väg att lämna Rosenbad då de får beskedet om att en färja förlist.

Strax efter att beskedet nått statsministern ringer telefonen hemma hos kommunikationsminister Mats Odell. Rolf Tufvesson, planeringschef på Kommunikationsdepartementet, berättar att ett fartyg, troligen Estonia, förlist på Östersjön.

Utrikesdepartementets sambandscentral ringer mellan klockan 01.30 och 02.00 till Kerstin Melén som har jour på konsulära enheten. Hon får reda på att ett TT-telegram uppger att en färja har sjunkit. Försök att nå utrikesministern Margaretha af Ugglas misslyckas. Ministern nås av beskedet genom morgonnyheterna på radion.

Vid halvtretiden på natten väcks Lars Grundberg, Sveriges ambassadör i Tallinn, av att pressvakten på Utrikesdepartementet i Stockholm ringer.

Försvarsminister Anders Björck nås av besked om olyckan tidigt på onsdagsmorgonen, då vakthavande på Försvarsdepartementet ringer.

Centrala myndigheter nås av beskedet

Länskommunikationscentralen vid Polismyndigheten i Stockholms län (LKC) får kännedom om katastrofen via nyhetssändningen på radio klockan 02.00.³ En halvtimme senare ringer sjöräddningen och säger att fartyget troligen har sjunkit med närmare 900 personer ombord. Vid 03.00

underrättas chefen för LKC och en halvtimme senare länspolismästaren vid Polismyndigheten i Stockholms län.

Jourcentralen vid Rikspolisstyrelsen (RPS) får ett telefonsamtal klockan 02.25 från Kerstin Melén på Utrikesdepartementet som informerar om att en katastrof inträffat på Östersjön. Vaktstående ringer omgående till Roland Ståhl, som är polisöverintendent vid Rikskriminalpolisen och ordförande i den svenska identifieringskommissionen, och vidarebefordrar informationen. Ståhl ger vaktstående instruktion om att ta in passagerarlistor.

Hemma hos Kaj Janérus, generaldirektör vid Sjöfartsverket, ringer telefonen omkring klockan 03.00. Det är sjötrafikdirektören Kjell Reslow som informerar om Estonias öde.

Klockan 06.00 slår Olof Forssberg, generaldirektör vid Statens haverikommission, på radion hemma och nås av beskedet genom nyhetssändningen.

Överåklagaren Uno Hagelberg, vid Åklagarmyndigheten i Stockholm, får på morgonen genom medierna kännedom om katastrofen.

Svenska identifieringskommissionen

När en större olycka eller naturkatastrof inträffat utomlands skall, enligt förordningen (1988:530) om expertgruppen för identifiering av katastrofall utomlands, en särskild expertgrupp hjälpa till vid identifiering av omkomna svenska medborgare och andra personer med nära anknytning till Sverige. Expertgruppen får på begäran av myndigheterna på olycksplatsen även biträda vid identifiering av andra personer. I expertgruppen – som vanligen kallas identifieringskommissionen – ingår en chef som företräder Rikspolisstyrelsen, två rättsläkare, två rättsodontologer samt två kriminaltekniker.

Landstinget i Stockholms län larmas

Klockan 00.55 får SOS-Alarm information per telefon av Sjöbevakningscentralen i Mariehamn om att Estonia är i sjönöd. Detta larm vidarebefordras till MRCC Stockholm. Klockan 02.58 meddelas det till SOS-A att skadade skall komma till Sverige varför sjukvården larmas genom jourhavande tjänsteman från CAK⁴. Tjänstemannen kopplas av SOS-A till ansvarig sjuksköterska vid akutmottagningarna på Södersjukhuset, Huddinge Sjukhus och Karolinska Sjukhuset och begär att jourhavande personal skall informeras liksom att förberedelser för krisgrupper skall vidtagas. Vid samma tidpunkt får Huddinge Sjukhus direktkontakt från 11:e helikopterdivisionen Berga med begäran om sjukvårdspersonal till helikoptertjänst inom 20 minuter.

Den ansvariga sjuksköterskan vid akutmottagningarna på Södersjukhuset, Huddinge Sjukhus och Karolinska Sjukhuset initierar kontakter med respektive sjukhus katastrofkommitté. Personal kallas inte in genom allmänt katastroflarm.

Jourhavande tjänsteman vid CAK larmar också stabsläkaren och två ytterligare tjänstemän från CAK för tjänstgöring vid ledningscentraler. Stabsläkaren larmar omgående en ledningsläkare från Södersjukhuset, Bo Brismar, som uppdras att fungera som ledningsläkare vid Estline-terminalen. Stabsläkaren larmar även en överläkare och PKL-koordinator från Karolinska Sjukhuset åt vilken uppdras att samordna sjukvårdens psykosociala stödverksamhet vid terminalen⁵.

Händelsen når svensk allmänhet

Allmänheten nås snabbt av nyheten om att Estonia sjunkit via medierna. Redan klockan 07.00 har halva befolkningen fått vetskap om olyckan. Timmarna mellan klockan 03.00 och 07.00 på morgonen är mycket intensiva ur spridningssynpunkt. En undersökning visar att mer än 60 procent, får den första informationen om olyckan via radion. En femtedel får beskedet förmedlat via TV och en nästan lika stor andel via personliga kontakter.

Nyheten sprids i Stockholm

I Värtahamnen i Stockholm ligger Estlineterminalen. Där är det under natten fortfarande lugnt. Personal som är tidigt på plats får veta vad som hänt och beskedet slår ned med förlamande effekt. Ingen vet ännu riktigt vad budet kommer att innebära.

Omkring klockan två börjar medier att komma till terminalen. Strax efter klockan tre kommer en polispatrull som efterlyser passagerarlistor.

Efterhand som tiden går börjar telefonerna ringa från anhöriga som oroligt frågar om just deras anhöriga varit ombord på fartyget. En anhörig som åker till terminalen berättar för analysgruppen att där fanns inga besked att få och inte ens en stol att slå sig ner på.

Borlänge är drabbat

Vakthavande polisbefäl lyssnar på radion under morgonen och får då höra nyheten om olyckan. Vid 06.30 ringer en företrädare för Surahammars busstrafikbolag till honom och berättar att 44 pensionerade metallarbetare var med på Estonias resa. Polisbefälet ringer då till Birgitta Berggren, som är krisgruppsamordnare och redan en timme senare samlas några ur krisgruppen till ett första möte. Ett par timmar senare har hela krisgruppen samlats i församlingshemmet Jakobsgården i centrala Borlänge och klockan 07.40 öppnar gruppen sin verksamhet⁶.

Hos Lennart Berglund och hans familj ringer telefonen strax efter klockan sju. En släkting meddelar att en olycka har inträffat. Ombord på fartyget är Lennart Berglunds svärmor och hennes make.

Georg Karlsson, kommunalråd, hör på radions morgonsändningar om olyckan men vet då ännu inte att den kommer att få konsekvenser för Borlänge. Det är först när Lennart Lindgren, ombudsman på Metall i Borlänge, ringer omkring klockan 07.30, som han får veta att en grupp pensionerade metallare och Borlängebor finns ombord på Estonia.

På Metalls kontor i Borlänge går telefonerna varma under den tidiga morgonen, då anhöriga och berörda ringer för att få information om vad som hänt.

Jönköping nås av nyheten

Hos polisen i Jönköping hör man nyheten om färjekatastrofen på radion.

Samuel Svensson blir uppringd av sin bror någon gång mellan halv sex och sex. Brodern undrar om pappan rest från Tallinn med flyg eller båt. Han har hört på nyheterna om en olycka med en färja på Östersjön. Samuel Svensson ringer sin mamma som säger att resan ägde rum med fartyg.

Curt Gemheden befinner sig på fjällvandring i Storlien. Det är snöoväder. Vid sextiden vaknar han och hör på radion att en färjekatastrof inträffat under natten. En av hans söner reser med Estonia. När han en stund senare hör att det talas om Tallinn och Stockholm frågar han sin fru, som bekräftar att sonen skulle resa från Tallinn kvällen före.

Klockan sju kommer de första anhöriga till akutmottagningen på länssjukhuset Ryhov, i Jönköping. Någon timme senare kontaktar jourhavande räddningschef sjukhuset och frågar om behovet av krisstödsarbete. Man beslutar att inkalla ledningsgruppen till sjukvårdens ledningscentral. En preliminär uppgift finns om att Pingstkyrkan i Jönköping är drabbad.

Tre telefonlinjer öppnas och bemannas av stödpersoner och Radio Jönköping hjälper till att sprida information om dessa. Efter önskemål från Pingstkyrkan flyttas telefonverksamheten senare dit. Nu finns ledningsgruppen, företrädare för kyrkan, polisen, tre personer från PKL-gruppen samt en läkare med ansvar för media-kontakter på plats. Ett kriscentrum är etablerat under förmiddagen.

Nu är det bekräftat att 21 elever från Pingstkyrkans bibelskola och en anställd inom räddningstjänsten fanns med på resan från Tallinn.

Ovisshet i Lindesberg

Radion står på under natten hos polisen i Lindesberg. Någon gång mellan 02.00 och 03.00 sprids nyheten bland personalen om att en färjeolycka skett. Någon kopplar ihop informationen med vetskapen om att en grupp kommunalanställda befinner sig på en fartygsresa och oro

präglad av ovisshet sprider sig. Först klockan 07.00 får man besked om att kommunpersonalen reste med Estonia.

Vid sextiden på morgonen larmas räddningschefen i Lindesberg av SOS-centralen. Han får veta att en grupp kommunalanställda från olika orter i Lindesbergs kommun finns ombord på det förlista fartyget Estonia. De flesta är kvinnor som arbetar i skol- och storkök. Räddningschefen sammankallar kommunens krisgrupp, bland dem kyrkans representant, kyrkoherde Orvar Homann. Man underrättar katastrofansvarig på lasarettet i Lindesberg och upprättar en informationscentral med speciella telefonnummer som lämnas till massmedia. Dessutom larmas stödgrupper i Lindesberg, Ramsberg, Frövi, Fellingsbro och Guldsmedshyttan.

En kvinna, vars make befinner sig på väg hem från Tallinn, vaknar till radions nyhetssändning 05.00. I sändningen lämnas telefonnummer till Stockholmspolisen och hon ringer genast upp för att få veta mer om vad som hänt. Hon får då sju andra telefonnummer att ringa till och efter att ha ringt igenom listan utan att ha fått några besked känner hon sig, enligt egen uppgift, som en "tjätig kärning" och ifrågasatt.

Stadsbyggnadschefen Bo Westerberg, som känner till att en grupp kommunalanställda befinner sig på en resa till Estland, vaknar tidigt till nyheterna om färjekatastrofen. Han kontrollerar uppgifterna om gruppens resa och får bekräftat att de åkt med just Estonia. Klockan är 07.45 när han ringer till kommunalrådet Conny Karlsson och berättar vad som hänt.

Anhöriga i Norrköping söker besked

Under natten mot den 28 september följer nattpersonalen hos polisen i Norrköping dramat på Östersjön via nyhets-sändningar i radio. SOS Alarm i Norrköping kontaktas klockan 02.00 av ett vaktbolag som informerar om olyckan. Katastrofen känns ännu avlägsen. Det är inte förrän vid femtiden som man vid polisens larmcentral och SOS Alarm får veta att Norrköping är berört. Till polisen ringer då PRO:s kassör och berättar att de sannolikt har närmare 60 medlemmar med på fartyget. SOS Alarm får

samma information genom en orolig anhörig som söker information. Han hänvisas till polisen i Norrköping.

Vakthavande polisbefäl kontaktar därefter jourhavande präst, Henric Daréus, och lasarettet i Norrköping strax före sex. Prästen ombeds ta kontakt med PRO och ringer sedan även till sjukhuspastorn vid lasarettet.

Personal på Radio Östergötland får vetskap om olyckan via Ekots utsändning klockan 05.00. I sin sändning klockan 06.15 vidarebefordrar Radio Östergötland uppgift om de telefonnummer som anhöriga kan ringa till i Stockholm. Klockan 07.00 går beskedet för första gången ut om att Östergötland är hårt drabbat.

Vid samma tid får ansvarig tjänsteman i kommunen information om olyckan.

Oroliga anhöriga som hör nyheterna om olyckan på radio börjar söka information. Många vänder sig till PRO. En av dessa är en man som får bekräftat att det var en stor grupp medlemmar från Norrköping med på fartyget, men när han försöker få veta mer är det ingen som kan lämna några uppgifter. Televisionen lämnar knapphändig information och det hänvisas till telefonnummer som anhöriga kan ringa. Han slår några av dessa nummer men ingen svarar.

En annan person ringer till Estlineterminalen för att få information och bekräftelse på om just hennes anhöriga är med på Estonia. "Jag blev kopplad till en präst men jag ville veta om min mor verkligen hade gått ombord."

Uppsala larmas snabbt

Jourhavande brandingenjören, Lars-Erik Falk, som är ute på tjänsteuppdrag lyssnar på nattradion och får i nyhets-sändningen klockan 02.00 höra om olyckan. Med vetskap om att Tartu är vänort till Uppsala inser han att det kan finnas Uppsalabor ombord. Vid femtiden larmar han en av representanterna i den psykosociala katastrofledningsgruppen (PKL) som är med i KKL⁸-gruppen, som i sin tur tar kontakt med olika krisgrupper. Omkring en timme senare samlas en ledningsgrupp på Akademiska sjukhuset och telefonkontakt etableras med polisen.

Prästen Bertil Dovelius väcks vid femtiden när hans fru kallas till ledningsgruppsmötet på den psykiatriska mot-

tagningen på Akademiska sjukhuset. En timme senare ringer sjukhusdiakonen Gunnar Sandberg till honom och de kommer överens om att Gottsunda kyrka skall användas som kriscentrum.

Olof Nilsson vaknar när en av hans bröder ringer omkring halv åtta och berättar att fartyget som deras pappa och bror skulle resa hem med från Tallinn har sjunkit. Hans första tanke är "detta kan inte vara sant, sådana fartyg sjunker inte". Han förstår när han slår på TV:n att uppgiften stämmer.

Vilhelmina vaknar med beskedet

Vid sextiden på morgonen får fadern till en gymnasieflicka, som befinner sig på välgörenhetsresa till Šiaulai, nyheten om katastrofen genom radion. Han ringer genast till klassföreståndaren på skolan, som i sin tur kontaktar Sol-Britt Hansson, som är ställföreträdande rektor på Malmomajskolan. Rektorn kontaktar därefter flera personer.

Knut Isaksson, skolchef, lyssnar på radions sändningar om olyckan men kopplar inte ihop den med eleverna på skolan, förrän Sol-Britt Hansson ringer. Klockan är då

omkring sju. Vid åttatiden ringer han och informerar kommunalrådet om vad som hänt.

Polismästare Olof Ersgård får också ett samtal från rektorn, klockan är då halv åtta, som vet att han är engagerad i stöd- och brottsofferföreningen. Polismästaren tar därefter kontakt med flera andra i föreningen. Klockan 08.40 har man öppnat ett kriscentrum⁹ i församlingshemmet.

Räddningschefen, som vaknar och hör nyheten om att en färja förlist på Östersjön, förstår vid kontakt med polismästaren omkring åttatiden, att Vilhelmina är drabbat.

Budskapet når företrädare för Svenska kyrkan

Ärkebiskop Gunnar Weman är på onsdagsmorgonen på väg till Växjö för ett möte med svenska kyrkans centralstyrelse. Han befinner sig på Arlanda, då han omkring klockan åtta, för första gången hör talas om fartygsolyckan.

Henrik Svenungsson, biskop i Stockholms stift, blir uppringd av Göran Pettersson, som är beredskapsplanläggare, strax efter klockan sex. Biskopen känner då redan till händelsen.

3

Sjöräddningens insatser

Den finska sjöräddningen som har ansvaret för räddningsarbetet begär hjälp från den svenska.

Olyckan har inträffat på internationellt vatten men inom finskt sjöräddningsområde. Den finska räddningstjänsten har ansvaret för räddningsinsatserna och kan i sin tur be kringliggande länder om hjälp. När sjöräddningen i Åbo hör mayday-anropet inriktar man sitt arbete i denna första fas på att höja beredskapen hos kustbevakningen, att sprida information om Estonias nöd-anrop, att larma ut helikopterbesättning och att begära hjälp från Sverige. Denna begäran förmedlas genom sjöräddningen i Mariehamn.

Estonias rop på hjälp når inte den svenska sjöräddningen direkt

Mayday-anropen från Estonia sänds, i strid med gällande bestämmelser, på VHF kanal 16¹⁰, vilket medför att nöd-ropen inte kan uppfattas av den svenska sjöräddningen. Det är när sjöräddningen i Mariehamn kontaktar sjöräddningen i Stockholm, minuterna före klockan 01.00¹¹,

som informationen om Estonias mayday-rop för första gången når Sverige. Sjöräddningen i Mariehamn meddelar att Åbo har ansvaret för räddningsinsatsen och att all tillgänglig information om läget finns där. Sjöräddningen i Stockholm ringer därefter direkt till Åbo och erbjuder hjälp. Klockan 01.00 bekräftar Åbo att helikopterhjälp önskas.

Helikoptrar larmas ut efter hand

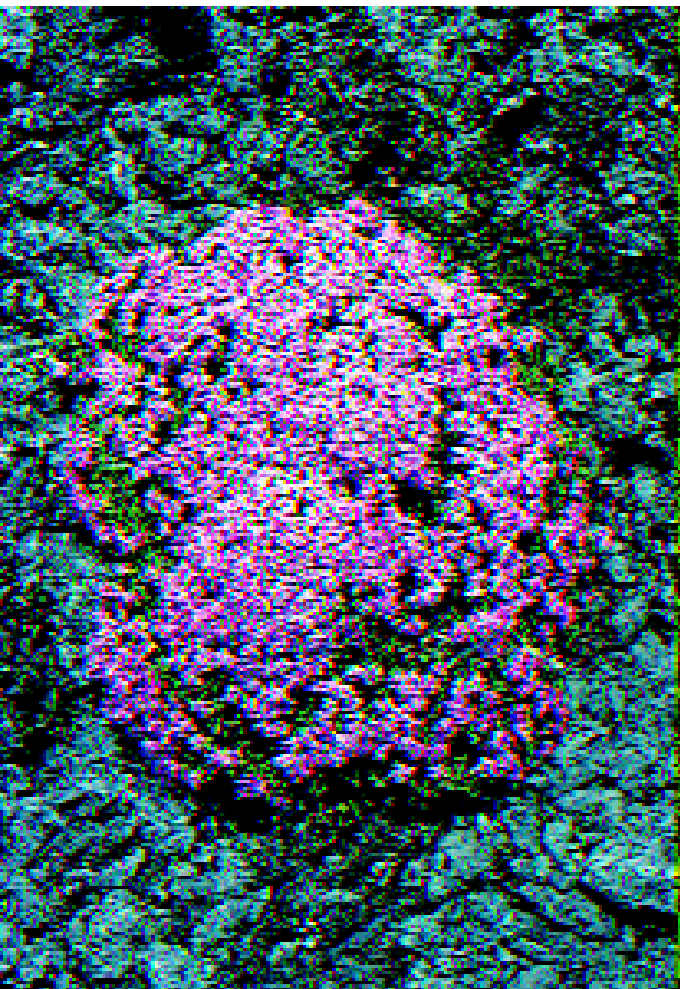
Efter denna begäran om helikopterhjälp kontaktar sjöräddningen i Stockholm flygräddningen. Sjöräddningen gör bedömningen att alla tillgängliga helikoptrar ska larmas ut men flygräddningen tolkar situationen annorlunda. Eftersom den finska sjöräddningen leder operationen väntar man sig att få en begäran om helikoptrar direkt därifrån. I stället för att larma ut alla helikoptrar omedelbart larmas de successivt.

Att inte alla tillgängliga räddningsresurser i Sverige

Den svenska benämningen "flygräddningen" benämns även ARCC, Air Rescue Coordination Center". Vid tillfället för Estoniahaveriet var ARCC belägen på Arlanda. (ARCC och MRCC bildar det som i Sverige kallas JRCC, Joint Rescue Coordination Center.)

larmades ut har sagts bero på att den finska sjöräddningen inte bad om hjälp¹². Praktiska problem och kontaktsvårigheter mellan Sverige, Finland och andra berörda länder förefaller ha varit betydande under natten¹³.

Analysgruppen vill här lyfta fram de många heroiska insatser som möjliggjorde att 137 människor kunde räddas till livet trots det hårda väder som rådde under olycksnatten. De unga män och kvinnor, från den svenska sjöräddningen¹⁴, som var med och genomförde det svåra arbetet som ytbärgare uppmärksammades senare för sina insatser, och fick motta en medalj som utdelades av Sveriges konung.

4

Regeringens agerande under natten

Arbetet inriktas på att samla all tillgänglig information och att vidta förberedande åtgärder för tillsättandet av en haveriutredning.

Statsminister Carl Bildt tar omedelbart kontakt med TT och polisens sambandscentral för att få de första, knapphändiga uppgifterna bekräftade. Han ringer även upp sjöräddningsledaren på Stockholm radio¹⁵ och informerar sig om väderläget och räddningsinsatserna. Det förefaller nu klart att det är Estonia som förlist.

Klockan är omkring två när statsministern samlar delar av Statsrådsberedningen. Efter samtalet med sjöräddningen står det klart att fartyg inte kan nå fram till olycksplatsen inom rimlig tid. Helikoptrar är dock på väg, den svenska helikopterräddningen är larmad och två helikoptrar flygs även in från Aalborg i Danmark. Statsministern informerar ambassadör Mats Bergkvist i Helsingfors om helikoptrarnas färdväg.

Under natten tar statsminister Carl Bildt även kontakt med vakthavande på Utrikesdepartementet, bland annat för att få information om gällande former för utlysande av landssorg.

På Kommunikationsdepartementet inriktas arbetet på en haveriutredning

Vid tretiden på morgonen är kommunikationsminister Mats Odell på väg in till departementet. Rolf Tufvesson, planeringschef och Per Blixt, pressekreterare vid Näringsdepartementet informerar Statsrådsberedningen och polisen om att de finns på plats i Kommunikationsdepartementet. De inhämtar även lägesrapporter från en finsk fyrstation och från Stockholm radio. Per Blixt, som har kunskaper om och kontakter inom rederinäringen, använder dessa kanalar till att få ytterligare information och bekräftelse om olyckan och räddningsläget. De kontakter även statssekreteraren Per Egon Johansson och departementsrådet Jan-Olof Selén som är chef för marknadsenheten för sjö- och lufttransporter.

När Mats Odell kommer analyseras läget. Med relativt färska erfarenheter av haveriutredningen rörande Jan Heweliusz-olyckan konstaterar de att formerna för en

haveriutredning är en viktig fråga. De vill undvika att en annan stat ansvarar för en sådan utredning utan att ge svenska experter insyn i arbetet.

Kontakt tas med berörda kommunikationsministrar

Tidigt på morgonen kontaktar Mats Odell den finske kommunikationsministern, Olle Norrback, och övertygar honom om vikten av att tillsätta en internationell haveriutredning bestående av representanter från Sverige, Finland och Estland.

Mats Odell talar även med kommunikationsministern i Estland, Andi Meister. Under samtalets gång säger Andi Meister att han tänker sätta sig själv som ordförande i den estniska haverikommissionen. Han undrar om inte Mats Odell skall delta i haveriutredningen eftersom de känner varandra. Mats Odell reagerar med förvåning. Han svarar att ett sådant arrangemang skulle vara helt främmande för svensk rättstradition och informerar Andi Meister om att Sverige har en permanent myndighet för haveriutredningar, nämligen Statens haverikommission. De båda ministrarna enas preliminärt om att tillsätta en internationell haveriutredning.

Utrikesdepartementet får information genom svenska ambassaden i Tallinn

Vid samtalet från Utrikesdepartementet inser Lars Grundberg, den svenska ambassadören i Estland, att en svår olycka inträffat i det hårda vädret och inleder därför ett sökande efter mer information. Han börjar med att kontakta estniska departement samt gränsbevakningen i Tallinn, som har sjöräddningsansvaret i Estland. Syftet är att sammanställa informationen och förmedla till Sverige hur situationen ser ut i Tallinn.

Ambassadören beger sig till Estlines kontor i Tallinn klockan 04.00 för att försöka få fram passagerarlistor. Med

sig har han en medarbetare från ambassaden som är estnisktalande. De får snabbt klart för sig att Estlinekontoret inte har fullständiga uppgifter om vilka som rest med fartyget, men det uppges att 679 passagerare och 188 besättningsmän finns ombord. Gruppresenärer, framför allt de som löst sina biljetter i Stockholm, finns inte upptagna på listor i Tallinn, det gör inte heller besättningsmedlemmars gäster, som kan resa utan biljett. Att två besättningar aliterade ombord, liksom det faktum att personalen ibland bytte arbetspass med varandra, för med sig att även uppgifterna om besättningen är oklara.

Enskilda resenärer, som köpt sina biljetter i Tallinn, är dock registrerade, eftersom rutinerna är sådana att resenären vid biljettinköpet fyller i namn, adress, nationalitet med mera på ett passagerarkort. Lars Grundberg går, tillsammans med sina medarbetare, igenom dessa passagerarkort och känner igen flera av namnen. Han upplever att det är som att läsa deras dödsdomar. Eftersom vädret är mycket hårt vet han att de har små chanser att överleva i det kalla vattnet.

149 av de ombordvarande passagerarna har registrerat sig på detta sätt, av vilka 46 är svenska, 69 estniska och tre finska resenärer. Korten innehåller även namn på resenärer från andra länder. Efter genomgången underrättas Utrikesdepartementet via telefax om namnen på de svenska resenärerna. Lars Grundberg och hans medarbetare upprättar också en förteckning med namn och medborgarskap på övriga personer som återfinns bland de ifyllda ombordstigningskort.

Den svenska ambassaden får genom den estniska gränsbevakningen veta att 40 personer räddats. Denna information vidarebefordras till respektive lands ambassad i Tallinn och till svenska Utrikesdepartementet. På kvällen skickar Lars Grundberg nya listor till Utrikesdepartementet. Då är uppgiften att antalet personer ombord på Estonia är 934.

5

Regeringens arbete under förmiddagen den 28 september

Kontakter tas med finska och estniska regeringarna rörande ett möte mellan statsministrarna. Diskussioner förs om tillsättandet av en haverikommission samt om behovet av fullständiga passagerarlistor. Regeringen bildar en krisgrupp.

På onsdagsmorgonen kontaktar statsminister Carl Bildt Finlands och Estlands statsministrar, Esko Aho och Mart Laar, och de beslutar om ett möte på finska Utö senare under dagen. Tanken är att statsminister Carl Bildt ska flyga över olycksplatsen i helikopter men planerna ändras, bland annat därför att det från finsk sida meddelas att det inte längre finns något att se vid förlisningsplatsen. Mötet flyttas till Åbo, för att statsministrarna skall kunna träffa överlevande från Estonia som förts till sjukhuset där.

Diskussioner om haverikommission och passagerarlistor

Klockan nio sammanträder statsminister Carl Bildt, kommunikationsminister Mats Odell, statssekreteraren på kommunikationsdepartementet Per Egon Johansson, pressekreteraren Per Blixt på Näringsdepartementet samt från Statsrådsberedningen planeringschefen Olof Ehren-

krona, pressekreteraren Per Zetterquist och utrikesansvarige departementsrådet Jonas Hafström och diskuterar formerna för en internationell haverikommission.

De försöker även ta reda på om det finns några passagerarlistor att tillgå. Statsministern ringer i detta ärende till Hans Laidwa på rederiet och får då veta att sådana förts för hand i Tallinn.

Åtgärder för att manifestera sorgen diskuteras

Klockan 09.30 hålls ytterligare ett möte, denna gång mellan Carl Bildt, Olof Ehrenkrona, Lars Christiansson och Jonas Hafström. Statsministern informerar övriga om ett samtal han har haft med kungen beträffande en minnesgudstjänst och tyst minut. Senare under dagen talar statsminister Carl Bildt även med ärkebiskop Gunnar Weman och domprost Caroline Krook i detta ärende. Statsminis-

tern beslutar att flaggning på halv stång ska ske på alla officiella byggnader.

Statsministern tar upp frågan om landssorg med kabinetssekreterare Lars-Åke Nilsson på UD. Det framkommer då att Sverige saknar formella rutiner för ett sådant förfarande.

Under förmiddagen tas kontakter mellan den avgående och den tillträdande statsministern. Bland annat diskuteras Ingvar Carlssons deltagande vid den planerade minnesgudstjänst i Storkyrkan på söndagen den 2 oktober.

Agneta Aronsson från hovet meddelar Statsrådsberedningen att kungen har sänt telegram till statschefen i Estland och talat med statsministern i Finland.

Beslut om krisgrupp vid extra regeringssammanträde

Under ett extra regeringssammanträde¹⁶ beslutar regeringen att Statens haverikommission ska biträda i utredningsarbetet med anledning av passagerarfärjan Estonias förlisning. Statens haverikommission skall själv besluta om experter som skall delta i utredningsarbetet.

Enligt Mats Odell är det troligen under detta sammanträde som en tillfällig arbetsgrupp, en krisgrupp, bestående

av ett antal statsråd m.fl. tillsätts. Statsminister Carl Bildt utser Mats Odell att leda krisgruppen.

Försvarsdepartementets roll – att hålla sig informerad

Försvarsminister Anders Björck kommer extra tidigt till departementet på onsdagsmorgonen. Han samlar sina närmaste medarbetare samt avdelningen för kustbevakning och räddningstjänst och går igenom läget. De konstaterar att räddningsarbetet och sökandet efter överlevande pågår på olycksplatsen och att samordningen sköts på myndighetsnivå. Även frågan om när räddningsinsatserna skall avslutas kommer att bli en fråga för berörda myndigheter. Enligt uppgift från Anders Björck föranleder en olycka av Estonias karaktär inte något ingripande i form av direktiv eller liknande från departementet.

Av samma anledning kommer departementet inte heller att involveras i avgörandet om när räddningsinsatserna skall avbrytas. Anders Björck deltar inte heller i några diskussioner om huruvida räddningsinsatserna bör övergå i omhändertagande av omkomna. På Försvarsdepartementet ankommer att hålla sig informerat om utvecklingen och detta gör man framför allt via medierna.

6

Regeringens arbete under eftermiddagen och kvällen den 28 september

*Statsminister Carl Bildt möter statsministrarna i Finland
och Estland, träffar överlevande, uttalar sig om bärgning
och initierar en undersökning av passagerarfärjors konstruktion.*

Strax efter klockan 12.00 flyger statsminister Carl Bildt till Åbo tillsammans med Jonas Hafström och kommandör Emil Svensson. När de flyger in över Finska viken blir det hårda vädret kännbart.

På resan till Åbo får statsminister Carl Bildt rådet att ta upp de omkomna

Vid tiden för Estonias förlisning arbetar Emil Svensson i en säkerhetspolitisk analysgrupp vid statsrådsberedningen. Han har året innan haft i uppgift att handha följderna efter olyckan med färjan Jan Heweliusz¹⁷ som sjönk i södra Östersjön 1993. Under flygresan till Åbo berättar kommandörkaptenen om detta arbete och delar med sig av framförallt två erfarenheter: anhöriga kommer att upptas av frågor kring hur olyckan kunde ske och de kommer att ställa krav på att kropparna tas upp. På Jan Heweliusz omkom sju svenska lastbilschaufförer och Emil Svensson

säger att anhöriga till dessa utsatte regeringen för ett hårt tryck och krävde att färjan skulle bärgas. Han tänker sig hur ett sådant anhörigtryck kan se ut i fallet med Estonia, där antalet omkomna är så mycket större, och ger statsministern det bestämda rådet att allt bör göras för att ta upp de omkomna.

Intryck av förhållandena inuti Jan Heweliusz

Emil Svensson berättar också för statsministern att han under arbetet med Jan Heweliusz' förlisning såg filmer som tagits vid dykningar ner till färjan. Anledningen till detta var att anhöriga ifrågasatte dykningarna och det officiella beskedet från polska myndigheter om att det inte fanns några omkomna kvar ombord. Dykpersonal på utbåtsflottiljen deltog vid visningen av de polska filmerna i syfte att dels granska om dykningarna var professionellt gjorda, dels se om några kroppar kunde identifieras. Efter

genomgången av filmerna kontakter Emil Svensson de anhöriga och berättar att inga kroppar hade syns till.

Kommendörkaptenen berättar för statsministern att det rådde en förfärlig röra i vraket, på grund av att såväl de lösa inventarierna som de fasta inventarierna kastats omkring när fartyget vändes upp och ner. Det blir en malande, mortelliknande funktion av alla lösa delar som vandrar runt i vraket, säger Emil Svensson till statsministern och menar att dykarnas arbete skulle bli svårt. Trots detta vidhåller han att allt bör göras för att ta upp de omkomna.

Nytt möte med medierna

På flygplatsen möter gruppen ett medieuppbåd och till den samlade pressen säger statsminister Carl Bildt att regeringen har givit Statens haverikommission i uppdrag att biträda, framför allt Estland, i en utredning av haveriet. Han understryker att det är angeläget att ta reda på vad som inträffat, bland annat i syfte att utröna vad som kan göras för att förhindra ett upprepande.

Under flygresan kommer en TT-flash. En överlevande besättningsman säger sig ha sett att Estonias bogportar var öppna.

Genomgång på räddningstjänstens ledningscentral

I räddningstjänstens ledningscentral väntar Finlands och Estlands statsministrar Esko Aho och Mart Laar på statsminister Carl Bildt. De tre statsministrarna får en genomgång av räddningsoperationen och information om att ingen kan leva på det djup som man i det här läget uppskattar att fartyget ligger på.

Enskilda överläggningar

Statsministrarna överlägger därefter enskilt. För sina svenska kollegor berättar statsminister Carl Bildt efteråt att samtalet bland annat rört frågan om att tillsätta en estnisk haverikommission med svenskt och finskt biträde. Det sades också att den finska haverikommissionen skulle lokalisera fartyget med svenskt bistånd och att det var viktigt att hitta fler omkomna. Samtalet rörde också möjligheterna att förbättra Östersjöns sjösäkerhetsorganisation.

Statsministrarna träffar överlevande

Efter överläggningarna åker statsministrarna till Åbo universitets centralsjukhus för att besöka överlevande som förts dit. Det är sammanlagt 37 personer, den yngste är 12 och den äldste 77 år gammal. Den första patienten kom dit klockan 04.30 på morgonen. Klockan 07.30 började fler överlevande anlända till Åbo efter att först ha förts till Finska Utö¹⁸.

Statsminister Carl Bildt träffar tre svenskar på sjukhuset, bland dem en 61-årig man som räddats efter att ha legat sex timmar på en räddningsflotte i Östersjön med en kroppstemperatur på 26 grader. Mart Laar talar med tre estniska besättningsmän som berättar om en våg som underifrån lyfte bogporten.

Statsminister Carl Bildt uttalar sig om ett ombändertagande av omkomna

I Åbo, efter besöket på sjukhuset och överläggningarna mellan statsministrarna, hålls en hastigt arrangerad presskonferens.

Statsminister Carl Bildt får frågan: "Om det skulle visa sig väldigt svårt att bärga färjan, hur stora ansträngningar anser du att man bör göra för att bärga vraket?" Han svarar: "Jag anser att vi ska göra mycket stora ansträngningar för att bärga de omkomna, vilket av hänsyn till inte minst de anhöriga är någonting som jag ser som mycket, mycket viktigt. Och det har vi diskuterat, hur det arbetet skall inledas."

Inslaget sänds i Rapport på kvällen den 28 september. Regeringskansliet i Stockholm sänder inte ut något pressmeddelande som bekräftar detta uttalande.

Statsminister Carl Bildt vill ha en undersökning av passagerarfärjors konstruktion

Från flygplatsen inför hemresan ringer statsminister Carl Bildt upp Mats Odell. Statsministern vill att det ska undersökas om andra passagerarfärjor i drift är konstruerade på samma sätt som Estonia. Uppgifterna från de överlevande besättningsmännen, om att bogporten "lyfts underifrån" kan tyda på ett konstruktionsfel. Kommunikationsministern får i uppgift att kontakta Sjöfartsverket. Där-

efter ringer statsminister Carl Bildt till Hans Laidwa på rederiet och informerar om denna åtgärd.

Första sammanträdet i regeringens krisgrupp

Under tiden som statsminister Carl Bildt överlägger med statsministrarna i Åbo pågår i Sverige det första sammanträdet i den krisgrupp¹⁹ som Mats Odell uppdragits att leda. Gruppen består av statsråd från särskilt berörda departement som på detta sätt får ett forum för ett tätt informationsutbyte mellan departementen. Gruppen skall följa åtgärderna med anledning av Estonias förlisning.

Under mötet diskuteras regeringens roll och uppgifter i frågan om Estonia. Olika åsikter uttrycks, från att regeringen främst har en bevakande roll till att den skall bidra vid krisbearbetningen eftersom olyckans omfattning har gjort detta till en samhällsuppgift. Inget beslut fattas men man är dock överens om att inga utfästelser bör göras beträffande frågan om bärgning av Estonia. Den politiska hanteringen av Alexander Kielland-olyckan²⁰ tas upp som ett exempel på vad sådana utfästelser kan leda till.

Utöver denna övergripande diskussion diskuteras följande frågor.

Värdet av symbolhandlingar

Civilminister Inger Davidsson framhåller att hon anser det viktigt att uppföljningen av olyckan inte bara handlar om teknik. Hon menar att katastrofens omfattning gör det viktigt med sorgbearbetning i större skala och anser att värdet av symbolhandlingar inte skall förringas. Civilministern säger också att åtgärder inte får koncentreras enbart till Stockholm. Hon berättar att kontakter tagits med ärkebiskopen och landshövding Gösta Gunnarsson i avsikt att organisera sorgemanifestationer över hela landet. Gösta Gunnarsson är den äldste i landshövdingegruppen, och den som leder landshövdingemötena samt har direktkontakterna med regeringen.

Frågan om bärgning av Estonia

Kommunikationsdepartementet uppger att det borde vara möjligt att bärga Estonia, som enligt uppgift ligger på 80–

90 meters djup. Det anges att en sådan operation kräver insatser av mycket kraftiga kranfartyg och att kostnaderna uppskattas till mellan 100 och 500 miljoner kronor. Försvarsdepartementet åtar sig att utreda om försvarsmakten kan bidra med bärgningshjälpmedel.

Mötesdeltagarna talar även om vikten av att, vid en bedömning i bärgningsfrågan, ta hänsyn till den svåra situation som anhöriga befinner sig i innan en försvunnen person lagligen kan förklaras död.

Straffrättsligt ansvar

Beträffande frågan om olyckans orsaker uttalas från Justitiedepartementet att straffrättsligt ansvar kan bli aktuellt och att lagföring vid svensk domstol kan komma i fråga, om det föreligger misstanke om grova brott. Vid misstanke om mindre grova brott gäller detsamma, om gärningsmannen har anknytning till Sverige.

Informationssamordning på Kommunikationsdepartementet

Innan mötet avslutas utses kontaktpersoner på departementen. Deras uppgift blir att rapportera fortlöpande om det egna departementets arbete till Per Egon Johansson, statssekreterare på Kommunikationsdepartementet. Statssekreteraren skall svara för att denna information samordnas.

Kommunikationsdepartementet diskuterar omhändertagande av omkomna och haverikommission

På departementet diskuteras utformandet av ett uppdrag till Sjöfartsverket gällande undersökning av tekniska och legala förutsättningar att omhändertaga omkomna. Vid denna tidpunkt är fartygets exakta läge inte känt och inte heller vet man var de omkomna kan påträffas.

Per Egon Johansson uppdras att svara för att beslutsunderlag rörande bland annat frågan om omhändertagande av de omkomna tas fram och har med anledning av detta täta kontakter med Sjöfartsverkets chefsjurist Johan Franson och generaldirektör Kaj Janérus samt med rederiet.

Förslag från Estland om gemensam haverikommission

Utrikesdepartementet förmedlar ett skriftligt förslag från Estlands regering, via dess ambassad i Stockholm, om att de estniska, svenska och finländska regeringarna skall bilda en gemensam haverikommission. Från Utrikesdepartementet går ett faxmeddelande till den svenske ambassadören i Tallinn, Lars Grundberg, med uppgift om att Estlands ambassadör i Stockholm informerats muntligen om att Sverige självklart kommer att medverka i utredningen.

Mats Odell ber generaldirektören för Svenska haverikommissionen, Olof Forssberg, att åka till Finland för att sätta sig in i frågan och ta de initiativ som behövs för att få igång en haverikommission.

Kvällssammanträde i Regeringskansliet

När statsminister Carl Bildt återkommer från Åbo hålls på kvällen ett sammanträde²¹ i regeringsrummet på Rosenbad. Statsministern sammanfattar resultatet av det första dygnets arbete och beskriver läget enligt följande:

- Estland sätter upp en haverikommission som biträds

av Sverige och Finland. Den finländska haverikommissionen anser sig ha en skyldighet att lokalisera fartyget, som ligger på internationellt vatten.

- Starka humanitära skäl talar för att de omkomna skall omhändertas, denna målsättning är otvetydig. Ordet bärgning skall inte användas i sammanhanget, eftersom detta ord syftar på att hela fartyget.
- Ett seminarium med Estland och Finland angående färjetrafiken i Östersjön skall genomföras.
- Eftersom ett konstruktionsfel kan ha orsakat olyckan, bör det utredas om liknande fel kan återfinnas på andra fartyg.
- Minnesgudstjänst skall hållas i Storkyrkan på samma tid som motsvarande ceremonier i Åbo och Tallinn.

Under mötet diskuteras ytbärgarnas arbete på olycksplatsen och man enas om att föreslå Konungen att dessa uppmärksammas med medaljer för sina insatser.

Enligt Jonas Hafströms anteckningar uttalar statsminister Carl Bildt vid detta möte: "Kropparna ska upp, kransar ska läggas på gravarna".

7

De centrala myndigheternas agerande den 28 september

Sjöfartsverket kontaktar Statens haverikommission och besvarar frågor från svenska och internationella massmedier. Representanter för Statens haverikommission reser till Finland. Polisen organiserar telefonmottagning och krismottagning vid Estlineterminalen samt förbereder ett identifieringsarbete.

Efter det inledande samtalet vid tretiden på natten fortsätter telefonen att ringa hemma hos Sjöfartsverkets generaldirektör Kaj Janérus. Han talar bland annat med Erik Lundin, som är tillförordnad sjösäkerhetsdirektör²² och Jan-Olof Selén på Kommunikationsdepartementet.

Sjöfartsverket söker information

När generaldirektören senare kommer till Sjöfartsverket är sjötrafikdirektören Kjell Reslow och informationschefen Lars-Göran Bronow på plats. Efter en stund kommer Sten Anderson, avdelningsdirektör på Sjöfartsinspektionen. Situationen är kaotisk. Man försöker på olika sätt få fram så mycket information som möjligt.

Kjell Reslow informerar om att Estonia havererat på internationellt vatten men inom finskt sjöräddningsterritorium. I enlighet med det sjöräddningsavtal som finns mellan Sverige och Finland avvaktar man en begäran om bistånd, innan några resurser larmas ut. Vid det här

laget är dock samtliga tillgängliga sjöräddningsstationer larmade.

Kontakt tas med Statens haverikommission

Sten Anderson, som är Sjöfartsinspektionens observatör i Statens haverikommissions utredningar, har sedan tidigare ett möte inbokat på förmiddagen i Stockholm med haverikommissionen. Han och de övriga enas dock om att inte låta någon tid gå till spillo och kontaktar därför generaldirektören i Statens haverikommission Olof Forssberg omedelbart, för att erbjuda Sjöfartsverkets tjänster.

Anstormning av medier från hela världen

Medier från världens alla hörn vänder sig till Sjöfartsverket i sökandet efter information. Journalister i Tokyo, New York och London vill ha upplysningar samtidigt som deras kolleger från Norrköping och Stockholm vill bekräfta uppgifter om läget. Informationschefen och hans

assistent kan inte ta emot alla samtal. Framför allt är det upplysningar om fartygets tekniska konstruktion som medierna vill ha. Att sjösäkerhetsdirektören Bengt-Erik Stenmark är på tjänsteresa för med sig att inspektionsdistriktet i Stockholm får ta hand om en stor del av förfrågningarna.

När medierna hör av sig kan Kaj Janérus bekräfta att fartyget sjunkit, att räddningsinsatser är insatta, att ett stort antal människor omkommit, att flertalet av dem är svenska medborgare, samt att man inte har några uppgifter om hur många som räddats. Sjöfartsverket håller inte någon presskonferens.

I ett internt meddelande till Sjöfartsverkets personal meddelar Kaj Janérus denna dag att Estonia hade totalt 867 personer ombord under olycksnatten.

Den egna personalen drabbad av olyckan

Informationsbehovet är också stort bland Sjöfartsverkets egna anställda. Maj Lindhagen, som arbetar med debriefing²³, personalhantering och anhörigkontakter kallas in till kontoret redan klockan fem på morgonen. Det står tidigt klart att personal från verket är med på färjan men det är länge oklart hur många och vilka det rör sig om.

Klockan nio på morgonen vet man vilka som var med ombord olycksnatten och Maj Lindhagen beger sig till Sjöfartsinspektionen i Stockholm för att arbeta med personalen där. Det ska dröja ännu ett dygn innan man vet vilka ur den egna personalen som omkommit.

De svenska och finska haverikommissionerna möts i Åbo

Strax efter att nyhetssändningen om Estonia tonat ut hemma hos Olof Forssberg ringer Jan-Olof Selén på Kommunikationsdepartementet. Samtalet rör frågan om hur en haveriutredning skall bedrivas. En stund senare ringer Sten Anderson från Sjöfartsinspektionen.

Efter ett slutsammanträde rörande en annan sjöolycka beger sig Olof Forssberg och Sten Anderson, tillsammans med två medarbetare från haverikommissionen, till Finland. De når Åbo på kvällen. Gruppen träffar representan-

ter för den finska haverikommissionen och får besked om att den estniska haverikommissionen anländer dagen därpå.

Polisen och svenska identifieringskommissionen

Telefonmottagning organiseras

Under samtalet med vakthavande på jourcentralen får polisöverintendent Roland Ståhl veta att jourhavande på Utrikesdepartementet, Kerstin Melén, bitt honom ringa. Klockan är 02.45 då han får tag i henne. Kerstin Melén vill ha besked om hur anhöriga skall informeras och om vem som skall ansvara för telefonförfrågningar.

Roland Ståhl ringer till LKC²⁴ och meddelar att verksamheten skall ledas av Polismyndigheten i Stockholms län och att ansvaret för identifiering av de omkomna ligger hos ID-kommissionen vid Rikskriminalpolisen.

Klockan 03.30 är polisens första telefonmottagning organiserad. Ansvarig för mottagningen är kriminalkommissarien Walter Kegö. Klockan 04.45 finns fyra anknytningar till polisen öppna för telefonsamtal rörande katastrofen.

Hård belastning

Under dagen tar man på polisens telefonmottagning emot en stor mängd samtal som 15–20 personer arbetar med att besvara efter bästa förmåga. Oroliga människor vill veta om just deras anhöriga är med på Estonia. Under samtalen noteras personuppgifter på saknade personer och samlas i ett katastrofregister.

Anhöriga har svårt att komma fram på polisens telefon på grund av den enorma belastningen. De vänder sig därför till alla tänkbara instanser för att få information. För att avlasta polisen i Stockholm och för att komma vidare i arbetet med att upprätta listor över saknade öppnas under förmiddagen telefonlinjer till polisen i Malmö och Göteborg. Anhöriga uppmanas via TT att vända sig dit.

Mottagande av anhöriga vid Estlineterminalen förbereds

Beredskapshavande polischef underrättas om katastrofen klockan 02.30. Han bedömer att en ledningsstab skall upprättas vid Estlineterminalen för att organisera arbetet

Syftet med polisens katastrofregister är flerfaldigt:

1. Det ska bidra till en effektiv och säker identifiering av såväl skadade, utrymda och döda som efterfrågade personer.
2. Det ska ge information om personer som förts till sjukhus, upptagningsplatser, inkvarteringar och liknande.
3. Det ska lämna information om gods och fordon som omhändertagits eller utlämnats.
4. Det ska ligga till grund för insamling av tillräcklig information om de personer som efterfrågat saknade så att de kan kontaktas igen.

För att upprätta katastrofregistret använder polisen sju olika blanketter, varav tre används för registrering av drabbade och efterfrågade människor. De övriga blanketterna används för efterfrågade fordon och gods.

med att ta emot anhöriga och passagerare. Kontakter skall även tas med myndigheter och rederiet. Fem minuter senare förbereds registreringen av anhöriga/passagerare genom att blanketter mångfaldigas och distribueras.

Vid tretiden underrättas chefen för LKC och en halvtimme senare länspolismästaren vid Polismyndigheten i Stockholms län.

Passagerarlistor efterlys

Redan vid det första samtalet med jourcentralen klockan halv tre, har Roland Ståhl bett vakthavande att ta in passagerarlistor. Detta arbete inleds när en polispatrull

klockan 03.10 beger sig till Estlineterminalen. När poliserna kommer fram finns ett tiotal journalister redan där.

Efter samråd mellan polisen och Estlines VD Mats Björnrud beslutas att personal från Estline ska arbeta med att ta fram passagerarlistor. Vid halvsjutiden får Roland Ståhl veta, genom ledningscentralen i Stockholm, att passagerarlistor ännu inte finns tillgängliga.

Den svenska identifieringskommissionen sammankallas

Roland Ståhl, som är ordförande i Svenska identifieringskommissionen, påbörjar arbetet med att sammankalla gruppen. Syftet är att diskutera och förbereda arbetet med att identifiera omkomna svenskar som omhändertas.

Det första sammanträdet äger rum klockan 08.30. Under mötet diskuteras hur arbetet med att samla in uppgifter om saknade skall organiseras. Insatserna skall samordnas med den finska identifieringskommissionen.

Senare under dagen diskuterar kommissionen när och hur jämförelsematerial från anhöriga till saknade svenska medborgare skall börja samlas in. Identifieringskommissionen behöver underlag för identifiering bland annat i form av läkar- och tandläkarjournaler, anhörigas beskrivningar av de omkomna, deras klädsel, smycken och speciella kännetecken. Att få fram passagerarlistor är ett viktigt underlag för detta arbete.

Åklagarmyndigheten

Redan klockan 10.40 på olycksdagen beslutar överåklagaren Uno Hagelberg på åklagarmyndigheten i Stockholm, att inleda förundersökning angående Estoniahaveriet. Syftet är att säkra bevis. Ärendet lottas på chefsåklagaren Birgitta Cronier. Kontakt tas med Olof Forssberg och finska myndigheter. Kriminalkommis-sarien Kurt Alopaeus i Finland meddelar att samtal med de överlevande har påbörjats.

8

Krisarbetet påbörjas runt om i Sverige

*På orter som drabbas särskilt hårt av olyckan
organiseras krismottagningar efter hand som nyheten når fram.*

Många av de svenska resenärerna ombord på Estonia kom från Stockholms län. Flera av dessa reste i grupper av olika slag, bland andra civilanställda hos polisen, anställda på Statoil, inom Ericssonkoncernen och Kooperativa institutet. På dessa företag och även på andra platser i Stockholm bildas krismottagningar för anhöriga till de omkomna. Här nedan presenteras några exempel på denna verksamhet.

Krismottagning på Estlineterminalen i Stockholm

Klockan är fem när Bo Brismar, cheföverläkare för DEMC, akut- och katastrofmedicinskt centrum vid Södersjukhuset, får samtalet från stabsläkaren vid CAK och uppdras att vara ledningsläkare vid Estlineterminalen. Han kommer dit en timme senare, tillsammans med två sjukvårdsgrupper från sjukhuset. På plats i terminalen finns då redan ett 20-tal personer från socialjouren, så småningom kommer där att finnas ett 50-tal hjälpare från

olika organisationer. Ett fåtal anhöriga och vänner till fartygskatastrofens offer har kommit till terminalen liksom representanter från massmedierna. Fler anhöriga kan förväntas komma till terminalen. Däremot finns inga förväntningar om att överlevande ska komma.

Bo Brismar inleder arbetet med att organisera informationsverksamhet till de anhöriga, färjepassagerarna och massmedierna. Till sin hjälp har han informationschefen från Södersjukhuset, en tjänsteman från rederiet och polisinsatschefen i terminalen.

Psykosocial stödverksamhet

Klockan 08.00 skiljer man på medierna och anhöriga inne i terminalen. De anhöriga börjar nu bli så många att de fyller terminalen. Tre centra inrättas och bemannas med personal från sjukvårdsgrupperna, olika krisgrupper, olika kyrkliga organisationer, kommunens socialtjänst och personal från Estline. I dessa centra integreras den psyko-

sociala stödverksamheten med informationsverksamhet. Man samverkar med polisen i arbetet med att ge enskild information till anhöriga och samlar även in information om de saknade. Oroliga och upprörda anhöriga frågar efter passagerarlistor och söker uppgifter om överlevande och omhändertagna omkomna. Tillförlitlig information går inte att få fram. Listor som upprättas korrigeras hela tiden.

Telefonmottagning inrättas

Avskilt från arbetet i terminalen upprättas en telefonmottagning. Uppgifter om telefonnummer till denna går ut via massmedierna. Belastningen är mycket hård, omkring 11-tiden på förmiddagen bemannas telefonjouren med 60 personer. Under samtalen med anhöriga samlas uppgifter in om de saknade personerna. Blanketterna samlas in efteråt av polisen och blir inte tillgängliga för stödpersonerna förrän en tid senare, vilket för med sig att en direkt uppföljning av stödsamtalen inte kan ske.

Kaotiska förhållanden

Mängden av anhöriga som kommer till terminalen gör att förhållandena rätt snart blir kaotiska. Bristen på information om döda och saknade innebär att de anhöriga utsätts för en påfrestande väntan i ovisshet.

En av de många berörda, Samuel Svensson från Jönköping, inser att fadern reste med Estonia och följer TV:s rapportering av olyckan. Han ringer de nummer till Stockholm som visas på TV utan att få svar. Tillsammans med en vän beger han sig till Stockholm och Estlineterminalen. Han kommer fram på eftermiddagen. Inne i terminalen går han igenom listor på överlevande. Hans far namn står inte med. På kvällen kommer Silja Europa in till Stockholm och ombord finns några överlevande. Men inte Samuels far.

Informations- och stödverksamheten vid terminalen avslutas den 1 oktober.

Krisgrupper startas inom polisen

Vid 03.15 kontaktar någon vid LKC chefen för polisens arbetsmiljöenhet och informerar om att ett 70-tal polisanställda finns med på olycksfärjan. Vid halvfyratiden upprättas en direktförbindelse till polisen i Åbo.

Klockan 05.30 har polismyndigheten i Stockholms län upprättat en krisstab i omedelbar anslutning till LKC. Man konstaterar att samtliga polismästardistrikt i länet har anställda med på Estonia. Behovet av psykosocialt stöd bedöms som stort. Krisstaben påbörjar arbetet med att starta upp en krisgrupp i varje polisdistrikt och avdelning. Målgruppen är i första hand insatspersonal, arbetskamrater och anhöriga till saknad personal, överlevande och personalen på krisgrupperna. Andra anhöriga till saknade skall hänvisas till landstinget. Krisgrupperna skall genomföra stödsamtal och ge information.

Krisstaben får information från LKC som har kontakt med insatschefen på Estlineterminalen, RPS:s informationscentral, ID-kommissionen och våldsroteln vid Polismyndigheten i Stockholms län. Inhämtad information skickas från krisstaben till krisgrupperna via fax och genom möten. Krisgrupperna får även information från massmedierna.

Krisgrupper inom företag som drabbats

På Statoil och Ericsson bildas tidigt krisgrupper som kontaktar anhöriga till de anställda som rest med Estonia för företagets räkning. Ambitionen är att erbjuda stöd och hjälpa till att förmedla information. Varje anhörig får en eller flera kontaktmän.

Den intensiva verksamheten i krisgrupperna pågår ett par veckor efter olyckan. Under de första dagarna är det psykologiska stödet viktigast, liksom hjälpen med att få information om döda, saknade och räddade. Så småningom får de anhöriga även hjälp med att hantera försäkringsfrågor, frågor om dödförklaring, boutredning m.m.

Under hösten hålls ytterligare några möten för samtliga anhöriga.

Krismottagningar på sjukhusen i Stockholm

På de sjukhus som informerats om olyckan förbereds krisgrupper och lokaler för omhändertagande av skadade och deras anhöriga och för anhöriga till saknade.

På Södersjukhuset arbetar en PKL-grupp och resursgrupp med att dels möta anhöriga till patienter och saknade, dels bemanna en telefonmottagning och därutöver avlösa stödgrupper i färjeterminalen. Arbetet på sjukhuset förstärks genom ett kristeam från Södermalms psykiatriska sektor och en estnisktalande psykiater. Stödinsatserna pågår till den 5 oktober. Sjukhuset tar emot ett 30-tal överlevande.

På Huddinge Sjukhus fördelas PKL-gruppen och resursgruppens arbete på ett liknande sätt. Utöver detta arbetar man med debriefing av sjukvårdspersonal som deltagit i helikopterinsatserna. Dessutom sänder man en resursgrupp till Åbo vars uppgift är att stödja svenskar som omhändertagits och förts till sjukhus där.

Den psykosociala stödverksamheten pågår under ca två veckor. Sjukhuset tar emot sju överlevande.

Karolinska Sjukhusets PKL-grupp och beredskapsgrupp bemannar en telefonmottagning. Telefonmottagningen pågår till den 14 oktober. Dessutom medverkar man i arbetet i terminalen. Överläkaren och koordinatoren för krisverksamheten på sjukhuset och några personer ur beredskapsgruppen får i uppdrag av stabsläkaren att samordna och leda sjukvårdens psykosociala verksamhet i terminalen. Sjukhuset tar inte emot några överlevande.

På Jakobsgården i Borlänge samlas anhöriga

Vakthavande befäl bedömer informationen han får på morgonen så att polisens uppgift kommer att bli ett rent psykosocialt omhändertagande. Han får ett faxmeddelande från företrädaren för Surahammars busstrafikbolag med en lista över de passagerare som åkt med på Estlandsresan. Vakthavande befäl underrättar beredskapshavande polischef i länet, som i sin tur underrättar länspolismästaren i Falun. Polismyndigheten i Borlänge får ansvar för samordningen i länet.

Klockan kvart i åtta hålls ett möte med delar av kris-

gruppens medlemmar och polisledningen i Borlänge. Samtidigt, vid den ordinarie morgonsamlingen, informeras polispersonalen om det inträffade. Några minuter senare utses polisintendenten Bertil Ståhle till att upprätta och leda en ledningsstab i polishuset. Man inser nu att krishantering kommer att bli en stor arbetsuppgift. Två personer får ansvaret att sköta kontakterna med anhöriga och press. Några andra utses att svara för inhämtande av uppgifter om omkomna och saknade. Redan klockan åtta ringer många från medierna till polisen.

Birgitta Berggren organiserar krisgruppen i församlingshemmet Jakobsgården i centrala Borlänge. Klockan kvart över åtta inkallar hon övriga medlemmar i krisgruppen. Tre telefonlinjer öppnas till församlingshemmet klockan 08.40 och polisen underrättas och ombeds hänvisa anhöriga att ringa dit. Även medierna får telefonnumren för att informera allmänheten.

Alla som kommer till Jakobsgården kan samtala med någon präst, kurator eller medmänniska. Varje dag lämnar samma polisman information till anhöriga klockan 15.00 och till pressen klockan 16.30. Polisen får sin information främst från den svenska identifieringskommissionen.

Insamlandet av jämförelsematerial för identifieringsarbete sköts till stor del av polismän på plats i församlingshemmet.

Krisgruppen arbetar i församlingshemmet varje dag mellan 08.00–ca 21.00, fram till den 5 oktober och därefter fortsätter krishantering i mindre anhörigrupper²⁵. Varje familj som drabbats av katastrofen fick så småningom en egen stödperson.

Den lokala krisgruppen finns i Borlänge sedan 1988. Den består av representanter från ambulansverksamhet, kyrka, polis, räddningstjänst och socialförvaltning. Gruppen samarbetar med Borlängehälsan, psykmottagningen och skolan. Målsättningen med krisgruppens arbete är bl.a. att lämna stöd och hjälp till drabbade och anhöriga vid större eller mindre olyckor.

Krisarbetet i Jönköping

En representant för PKL-gruppen finner sig vid sju-tiden på länssjukhuset i Jönköping för att ta hand om några anhöriga. Snart förstår sjukhuspersonalen att det finns fler drabbade i Jönköping.

Jourhavande räddningschef sammankallar halv tio ledningsgruppen för katastrofarbete. Ledningsgruppen beslutar att inrätta ett större kriscentrum i Pingstkyrkan och en mindre mottagning på länssjukhuset.

I Pingstkyrkan tar kyrkans personal hand om kontakten med drabbade personer. Stödgruppen arbetar med administration, struktur och samordnar olika aktiviteter samt håller i kontakterna med massmedierna. En särskild presstelefon bemannas med en PKL-medlem. Under förmiddagen börjar anhöriga och vänner samlas i kyrkan. Klockan 13 har anhöriga till alla 21 personer som var med på bibelskolans resa kontaktats. På kvällen är ett drygt hundratal personer samlade. Kyrkan håller öppet dygnet runt. De flesta anhöriga är från andra orter än Jönköping. Kyrkan ser till att dessa får någon stödperson på sin hemort.

De närstående får vid tre tillfällen under dagen samlad information från stödgruppen. Bland annat kan besked lämnas om att sex elever överlevt katastrofen.

Mottagningen på länssjukhuset bemannas med fyra

Curt Gemheden ringer från Storlien till Estlineterminalen och får rådet att åka dit för att få den bästa informationen. Tillsammans med hustrun tar han tåget på morgonen från Storlien och under resan lyssnar de på radion. Genom nyhetssändningarna förstår de att det bara är ett fåtal människor som överlevt katastrofen. När tåget passerar Järpen ringer mobiltelefonen. En av deras söner ringer och berättar att brodern som rest med Estonia har ringt från färjan Isabella. Klockan är 09.30. Sonen har överlevt. På TV redovisas sonen som saknad.

personer från sjukhusets stödgrupp. Tre telefonlinjer bemannas. Numret lämnas ut till lokalradion för spridning till allmänheten. Sju drabbade familjer som inte hade anknytning till bibelskolan hör av sig.

Krisgrupp och Stöttegrupp för anhöriga i Lindesbergs kommun

Lindesberg

Från klockan 06.15 sänder länsradion extra nyhets-sändningar. Ca 06.50 uppges att en buss med passagerare från Lindesberg är med på Estonia.

POSOM-gruppen i Lindesberg samlas på brandstationen vid halv åttatiden. I gruppen ingår räddningschefen, en skolpsykolog, en kurator, en socialsekreterare, två poliser och vid något tillfälle personal från kyrkan. Man beslutar att aktivera Stöttegruppen i Fellingsbro och upprätta andra stödgrupper. Gruppen undersöker vilka som var med på Estonia från kommunen. Två som finns med på resebyråns lista över passagerare har inte rest med. Rykten som uppstår kontrolleras. Räddningschefen sköter mediakontakterna som är betydligt fler än vad han förväntade sig. Klockan 13.00 hålls en presskonferens för svenska och utländska massmedier. POSOM-gruppen har den mest tillförlitliga informationen om de saknade i länet.

Kyrkoherde Orvar Homann sammankallar sina medarbetare och startar en stödgruppsorganisation. Han meddelar via länsradion att församlingshemmet har öppnats för anhöriga. I stödgruppen finns två läkare, psykiater, två kuratorer, en psykolog, tre präster och en diakon. Under eftermiddagen går man ut till drabbade arbetsplatser. Orvar Homann uppger att han fann situationen kaotisk och pressande eftersom det inte fanns någon beredskap i församlingen. Han ledde arbetet och tog hand om informationsarbetet. Senare fick varje drabbad familj en egen kontaktperson.

Klockan kvart i åtta får kommunens personalchef en deltagarlista från resebyrån. Personalen samlas för ett informationsmöte klockan nio. Samtidigt åker Bo Westerberg, stadsbyggnadschef, till de berörda köken inom kommunen för att informera om olyckan. Socialsekreterare

POSOM-grupp: Beredskapsgrupp för psykiskt och socialt omhändertagande.

En sådan grupp bör, enligt Socialstyrelsen, finnas inom varje kommun. Kan sägas utgöra en motsvarighet till sjukvårdens PKL-grupper, psykologisk/psykiatrisk katastrofledningsgrupp. I POSOM-grupper medverkar i de flesta fall representanter för kyrkan, skolan, polisen, primärvården, socialtjänsten och räddningstjänsten. Gruppernas uppgift bör vara att vid akuta kriser, olyckor eller katastrofer hjälpa enskilda eller grupper genom att

- vara stödpersoner
- upprätta informations- och stödcentrum
- samverka med andra organisationer
- stödja räddningstjänsten vid debriefing
- utbilda egna organisationen.²⁶

och hemterapeuter är i beredskap. Klockan 12.00 har barnomsorgen fått fram listor över barn som drabbats och informerar berörda daghem och skolor. En kommunal ledningsgrupp bildas med kommunalrådet, kommundirektören, oppositionsrådet, räddningschefen, stadsbyggnadschefen, personalchefen och chefen för miljö- och räddningsnämnden. Kommunalrådet informerar externt och ledningsgruppen internt. Den spontant bildade ledningsgruppen beslutar 13.45 att personlig kontakt skall tas med alla anhängiga. Besöken påbörjas vid 15-tiden. Det visar sig ta flera veckor innan anhängiga till samtliga saknade har kunnat nås.

08.30 samlas katastrofkansliet på Lindesbergs lasarett.

Fellingsbro

Klockan 06.00 hör någon i Stöttegruppen i Fellingsbro på radio att det hänt en olycka. Strax därefter samlas medlemmar i Stöttegruppen i församlingshemmet Olofsborg och vid åttatiden startar gruppen sin krisverksamhet.

Distriktsläkaren med två sjuksköterskor flyttar sin krisverksamhet till församlingshemmet klockan nio.

Genom polisen får man tillgång till resebyråns passagerarlistor och börjar åka hem till drabbade familjer för att erbjuda dem möjligheten att komma till stöttegruppen i församlingshemmet. Under förmiddagen börjar anhängiga att komma. En del tar sig dit själva, andra hämtas av stöttegruppens medlemmar. Telefoner och telefax installeras. Mat tillagas. Personal från förskola och daghem kommer för att träffa drabbade barn. Skolkurator, speciallärare och stödpersoner sätts in i drabbade skolklasser. På kvällen håller kyrkoherden en andaktstund. Två personer håller i presskontakterna.

En anhängig berättar för analysgruppen att han fick besked om olyckan klockan halv åtta på morgonen och att hans första tanke var att åka till sjukhuset. Men någon från Stöttegruppen kom och "tvingade" honom att följa med till församlingshemmet och det är han tacksam för idag. Han säger att församlingshemmet blev som ett hem, alla bodde där och bygdens folk ställde upp och hjälpte till. Uppslutningen var stor och viktig.

Fram till den 3 oktober arbetar Stöttegruppen dygnet runt i treskift för att hjälpa de drabbade. Vid olika tillfällen under dessa dagar kommer representanter från bland annat kommunen och försäkringsbolag för att informera om olika frågor.

Den 20 november kommer ett brev till de anhängiga i Fellingsbro från den person som guidat deras anhängiga i Tallinn. Brevet beskriver de omkomnas sista dag. De anhängiga uppskattar brevet mycket.

PRO-lokalen blir kriscentrum i Norrköping

Vid samtal med Norrköpingpolisens larmcentral åtar sig PRO:s kassör att öppna föreningslokalen i Stadshuset. Några PRO-medlemmar samlas snart där. Telefonerna

Stöttegruppen bildades 1992 efter en brandolycka. Den består av medlemmar från olika yrkeskategorier. Räddningstjänsten larmar vid behov Stöttegruppen och landstinget ställer vid behov en sjuksköterska till förfogande.

ringer. Människor undrar om deras anhörig var med på resan. PRO-medlemmarna svarar med hjälp av en lista över resenärer. Under de första timmarna är även journalister inne i PRO-lokalen.

Jourhavande präst, Henric Daréus, åker till Stadshuset och dit kommer snart fler präster och pastorer som larmats. Dagen ägnas åt samtal och själavård. Kyrkan öppnar senare en telefonlinje "Estonia-jouren" som under första tiden ständigt är bemannad.

Någon i psykiatriska klinikens jourlinje ringer till en PUG-medlem som vidarebefordrar information till PUG:s koordinator 06.45.

Lokalradion förmedlar information om att länet är hårt drabbat

Strax före klockan sju får Radio Östergötland veta att ett stort antal PRO-medlemmar är med på Estonia. Radion intervjuar ordföranden i organisationen i sjusändningen och lyssnarna får höra att länet är hårt drabbat och att PRO:s lokaler i Stadshuset står öppna för dem som vill komma dit. Telefonnummer för anhöriga att ringa lämnas ut. Radiostationen sänder direkt från Stadshuset strax före klockan 08.00. Under förmiddagen intervjuas fler PRO-medlemmar. Flera kyrkor hör av sig till radiostationen och meddelar att kyrkorna står öppna.

Kommunens katastroforganisation

Vid halv åttatiden får kommunstyrelsens blivande ordförande och ordföranden i pensionärsrådet information om olyckan och beger sig till Stadshuset. På väg till ett möte får kommunstyrelsens ordförande via radio veta vad som hänt. Han tar sig omedelbart till Stadshuset.

PUG (Psykologiska uppföljningsgruppen vid lasarettet i Norrköping) ansvarar för uppföljningsarbete efter avslutade räddningsinsatser. Detta sker genom krisbearbetande samtal och andra åtgärder.

Socialdirektören beslutar att utlösa kommunens katastroforganisation och de lokala kontoren underrättas.

Tio av PUG:s medlemmar samlas till möte klockan åtta på lasarettet i Norrköping och därefter öppnas katastrofkansliet. Fyra medlemmar åker till ett möte i Stadshuset klockan nio. Närvarande är representanter för kommunledning, socialförvaltning, kyrka, lasarett och PRO. Inga representanter från polisen närvarande.

En ledningsgrupp och en samordningsgrupp bildas med representanter från PUG, Svenska missionskyrkan, PRO, socialjouren och kommunledningen. Senare tillkommer en representant för polisen. Strax därefter håller samordningsgruppen ett möte. Kommunens informationschef får till uppgift att sköta mediakontakterna. Personer från PUG och från kyrkan arbetar med psykosocialt omhändertagande. Personal från PUG övertar arbetet med inkommande samtal.

En presskonferens hålls i Stadshuset.

Ordinarie ledningsmöte hålls klockan 08.00 i polishuset. Osäkerhet råder över polisens roll i krisarbetet och vilka kriscentra som öppnats. Situationen är förvirrad. Flera börjar svara på telefonsamtal. Anhöriga uppmanas vända sig till PRO:s lokaler i Stadshuset. På morgonen får polisen listor på resenärer från PRO. Några poliser flyttar in i Stadshuset och påbörjar arbetet. En poliskommissarie ingår därefter i samordningsgruppen och blir den som förmedlar polisens information. Vid tiotiden begär Stockholmspolisen att identifieringsmaterial skall samlas in.

Polisen informerar om att det inte finns några pålitliga besked att ge beträffande passagerare och överlevande.

Radio Östergötland går vid lunchtid ut med information till lyssnarna om vilket telefonnummer de kan ringa för att få kontakt med det upprättade kriscentret.

Klockan 15.00 har hälften av de anhöriga kunnat nås. Varje anhörig fick senare en egen kontaktperson.

Gottsunda kyrka blir kriscentrum i Uppsala

Klockan sex samlas Uppsala läns landstings PKL-grupp i Akademiska sjukhuset. Gruppen etablerar kontakt med polisen. Ett kriscentrum börjar organiseras i Gottsunda kyrka. Telefonlinjer dras in och kristeam gör sig klara att

möta de drabbade. Prästen Bertil Dovelius informerar kommunalrådet Gunnar Hedberg om beslutet att öppna ett kriscentrum i kyrkan.

Klockan nio kommer den första som ville ha hjälp. Polisen i kriscentret registrerar saknade och efterfrågade och förmedlar denna information till polisledningen. Osäkerhet råder över vad som har hänt. Allt är överkligt. Många frågar sig hur det kan ha gått för deras anhöriga. Tidigt står det klart att en grupp med 26 nämndemän, personal från ett servicehus och anställda från folkminnesarkivet hör till de saknade. Sammanlagt är ca 60 personer saknade från Uppsalatrakten.

Klockan 09.30 börjar ett samverkansmöte mellan läns-polismästaren, brandchefen, kommunledningen, lokal-radiochefen, landshövdingen och representanter för Svenska kyrkan. Ordföranden i PKL-gruppen, Kerstin Berg-Johannesson, redovisar vidtagna åtgärder. Informationsträffar för anhöriga planeras.

Både på eftermiddagen och på kvällen hålls minnes-

och andaktsstunder i kyrkan. Kriscentret är öppet under hela natten.

Utöver detta kriscentrum finns även ett särskilt för anhöriga till de nämndemän från Uppsala län som omkom.

PKL-grupp: Psykologisk-psykiatrisk katastrofledningsgrupp.

Socialstyrelsen har föreslagit att en sådan grupp inrättas på flertalet sjukhus. I PKL-grupper ingår representanter från vuxenpsykiatri, barn- och ungdomspsykiatri eller barnsjukvård, och sjukhuskyrkan samt psykologer och kuratorer. Gruppen har till uppgift att planera, leda och samordna det psykiska och sociala omhändertagandet vid katastrofer. Någon grupp bör ha ett övergripande länsansvar.²⁷

Stöd- och brottsofferföreningen i Vilhelmina: Föreningen är ideell med ca 40 permanenta medlemmar. Kommun, landsting, kyrka och polis stöder föreningen som bildades 1992. Stödgruppens mål är att vara ett stöd för personer som råkat ut för uppskakande händelser, t.ex. plötsliga dödsfall, skada på grund av en olycka eller kränkningar i samband med brott.

Vilhelmina församlingshem blir kriscentrum

Vid halv åttatiden börjar polisen i Vilhelmina upprätta en preliminär personförteckning över de drabbade. Ungefär samtidigt kallar samordnaren för Stöd- och brottsofferföreningen in stödpersoner. Åtta personer med nära anknytning till Vilhelmina fanns med på Estonia. Samtliga reste i en grupp från gymnasieskolan.

Skolchefen Knut Isaksson kommer till skolan klockan 07.45. Han träffar skolledarna, skolsköterskan och skolkurator. Skolpersonalen har redan varit i direkt eller indirekt kontakt med samtliga föräldrar till barn som åkte med på resan till Estland. Gruppen beslutar att de skall be kyrkoherden komma till skolan.

Strax efter klockan åtta kallas skolsköterskor till församlingshemmet. Några minuter senare går larmet hos kyrkan, socialchefen, primärvården och den psykiatriska öppenvårdsmottagningen.

Klockan nio samlas lärare och elever i kyrkan för information.

Med anledning av den svåra situationen för personalen

på skolan ombeds kuratorn Michael Semelius att komma och genomföra debriefing för samtliga lärare. Han upplever situationen kaotisk och översköls av personalens på samma gång hjälplöshet och ambition att hjälpa.

Anböriga kallas till församlingshemmet

Tjugo minuter i nio håller stöd- och brottsofferföreningens styrelse ett sammanträde i församlingshemmet. Kontakt med anhöriga har då redan tagits och de kallas till det kriscentrum som bildats i församlingshemmet. En ledningsgrupp bildas med företrädare för polis, kyrka, social myndighet, räddningstjänst, sjukvård och skola. Ulla-Britt Granberg, som är diakonissa, blir samordnare mellan lednings- och stödgruppen.

Stöd- och brottsofferföreningens jourgrupp, ca 12 medlemmar arbetade i stödgruppen tillsammans med två psykologer.

Socialchefen Anders Larsson får en bokningslista med namn på passagerare från polisen i Stockholm. Ganska snart bekräftar en svensk ambassadtjänsteman i Estland att de Vilhelminabor som fanns med på listan reste med Estonia.

Polisen håller presskonferens i polishuset klockan 11.00 och 15.00. Fortlöpande information lämnas till de anhöriga genom att polismästare Olof Ersgård kommer till församlingshemmet. Massmedierna får inte tillträde till kriscentret.

I kyrkan håller prästen en förbönsgudstjänst på kvällen. Det kommer besked om att överlevande är på väg till Värtahamnen. På torsdag morgonen får de anhöriga veta att ingen från Vilhelmina fanns med bland dessa.

9

Svenska Kyrkans reaktioner

Ärkebiskop Gunnar Weman talar med statsministern om tröstens ord och uttalar sig för en bärgning. Stockholms stift bidrar till krisarbetet vid Estlineterminalen och genomför en gudstjänst i Storkyrkan.

Mötet med svenska kyrkans centralstyrelse i Växjö inleds med en morgonmässa. Omkring klockan halv elva har information om Estoniahaveriet spridit sig bland deltagarna, man förstår att någonting allvarligt hänt. Mötet löper dock vidare, och frågan om Estoniahaveriet tas inte upp och protokollförs som ett ärende, men utan tvekan är händelsen det stora samtalsämnet "i korridorerna".

Statsministern kontaktar ärkebiskopen

En av de första som hör av sig till ärkebiskopen på telefon under förmiddagen är statsminister Carl Bildt. Statsministern är oerhört engagerad och vill ha ärkebiskopens syn på hur händelsen skall handläggas. Vad kan ärkebiskopen göra från sitt håll? Vilken tröst finns att ge? Vilka uttalanden kan göras i en så svår situation? Under samtalet med statsministern framstår omfattningen av händelsen som tydlig för ärkebiskopen.

Nu börjar även medierna höra av sig

Parallellt med detta börjar medierna höra av sig. Först ut är radion och därefter fortsätter samtalen att komma. I princip ägnar ärkebiskop Weman resten av dagen åt att tala med massmedierna. Att delta aktivt på mötet är det inte längre tal om.

I Ekots 12.30-sändning säger ärkebiskopen att han hoppas att alla kyrkor skall hållas öppna och att gudstjänster anordnas.

Vädjan om att låta bärga Estonia

I Expressen den 30 september publiceras en intervju med Gunnar Weman. Han framför då sin uppfattning om att man skall kunna begrava en anhörig och få gå med blommor till en kyrkogård. Ärkebiskopen citeras med orden "havet är stort, djupt och okänsligt". Wemans uttalanden i artikeln är som en helhet en vädjan om att låta bärga Estonia för att undvika att Östersjön blir en anonym massgrav.

Åtgärder i Stockholms stift

Det ofattbara i nyheten om Estonias förlisning gör att beredskapshandläggare Göran Pettersson inväntar nästa nyhetssändning, klockan 05.30, innan han vidtar några åtgärder. Hans bakgrund som militär gör att han omedelbart aktiverar beredskapsmedvetandet. Han förstår att något måste göras.

Efter Ekots sändning kontaktar Göran Pettersson Lena Gutberg, komminister i Oscars församling. Han tror sig veta att Estlineterminalen i Frihamnen tillhör just denna församling, vilket visar sig vara riktigt. Efter ytterligare en halvtimme ringer han biskop Henrik Svenungsson och informerar om händelsen och vilka åtgärder han hittills vidtagit. Biskopen är nyvaken men har hört att någonting hänt. De kommer överens om att ses på stiftskansliet klockan halv åtta.

Biskop Henrik Svenungsson bildar en ad hoc-grupp

På biskopens initiativ och under hans ledning sätts en ad hoc-grupp²⁸ samman. Gruppen samordnar stiftets insatser²⁹ och arbetar efter instinkt och på basis av tidigare erfarenheter.

Det beslutas i gruppen att biskopen skall sända ett fax till församlingarna. I detta ber biskopen församlingarna hålla en hög beredskap och att planera för insatser som sträcker sig långt fram i tiden. Budskapet är: låt kyrkorna vara öppna och se till att människor som söker sig till kyrkan blir väl mottagna.

Närliggande församlingar tidigt på plats vid Estlineterminalen

Lena Gutberg, som snabbt uppfattat omfattningen av händelsen, beger sig tillsammans med komminister Eilert Gabrielsson från Oscars och komminister Lillemor Hogendahl från Engelbrekts församling till färjeterminalen omkring halv sju. Medarbetare inom församlingarna försöker under tiden att skaffa fram mat och

dryck för anhörigas behov i terminalen. Ett fåtal anhöriga har samlats, liksom ett 30-tal själavårdare som kommit dit på eget initiativ.

Stöd för anhöriga

Lena Gutberg, som är operativ ledare för kyrkans arbete, ser till att medarbetarna från församlingarna och själavårdarna gör insatser där de bäst behövs. Det innebär att de ibland rycker in och försöker bistå den stabsledning som finns på terminalen, genom att bland annat bemanna telefoner och försöka besvara frågor från oroliga människor som ringer. Men framför allt försöker man lindra oron hos de anhöriga som är på terminalen. Man bjuder på kaffe och smörgåsar och mänsklig närhet.

Under dagen tas Hotell Ariadne i anspråk som samlingsplats för anhöriga. Från kyrkan ser man till att präster och diakonipersonal finns på plats även på bussarna som kör de anhöriga till hotellet.

Caroline Krook tar initiativ till gudstjänst i Storkyrkan

Domprosten Caroline Krook hörsammar ärkebiskopens uppmaning i lunchekot att kyrkorna bör hållas öppna. Hon sätter igång med att planera för en gudstjänst samma kväll i Storkyrkan. Många praktiska frågor måste lösas innan gudstjänsten kan genomföras. Båda kantorerna är borta och tid ägnas åt att försöka hitta ersättare och att samla övrig personal. Inte minst skall gudstjänstordningen läggas upp och information om den spridas till berörda. På kvällen kan portarna öppnas som planerat i kyrkan.

Människor strömmar till. En del är direkt berörda av händelsen och har anhöriga bland de saknade, andra är mer indirekt berörda men påverkade av det ofattbara i denna väldiga olycka.

Gudstjänsten TV-sänds. Vid samtal med analysgruppen 1998 säger domprosten Caroline Krook att hon upplevde hur hon därefter förknippades med Estonia-katastrofen, blev kyrkans ansikte.

10

Regeringens arbete under torsdagen den 29 september

Regeringens krisgrupp diskuterar bärgning, manifestationer för att uttrycka deltagande i anhörigas sorg, felkonstruerade bogportar och reglerna för dödförklaring. Regeringen uppdrar åt Sjöfartsverket att utreda tekniska och legala förutsättningar för att omhänderta omkomna.

Under torsdagens sammanträde i regeringens krisgrupp³⁰ under förmiddagen och ett extra regerings-sammanträde under eftermiddagen.

Andra sammanträdet i regeringens krisgrupp

Information från Kommunikationsdepartementet

Sjöfartsverket ska ges i uppdrag att utreda de tekniska och legala förutsättningarna för att återfinna och omhänderta de omkomna. En promemoria har upprättats i ärendet. Uppdraget är angeläget eftersom det uppenbart finns många tekniska och juridiska aspekter att ta hänsyn till vid bedömning av hur ett omhändertagande av omkomna ska kunna ske. Exempel på frågor att utreda är om bärgning eller någon annan metod kan användas, liksom om det finns juridiska möjligheter att ålägga någon bärgning. Efter det att Sjöfartsverket rapporterat till regeringen kan regeringen besluta om nödvändig åtgärd.

Enligt finska myndigheter ligger Estonia nära vraket

av ett finskt fartyg som minsprängdes under andra världskriget och området är förklarat som en nationell begravningsplats.

Frågan om felkonstruerade bogportar

Statsminister Carl Bildts fråga rörande bogportar har vidarebefordrats till Sjöfartsinspektionen som påbörjat en inventering för att utreda om andra fartyg i regelbunden trafik har bogportar av samma konstruktion som den på Estonia. Syftet är att klarlägga om det finns behov att stoppa trafiken med dessa. Enligt Sjöfartsinspektionen finns ingen anledning av utfärda något totalförbud, men det finns skäl att överväga restriktioner för fartyg med liknande konstruktioner, t.ex. vid trafik i hårt väder. Det finns också anledning att se över behovet av förstärkning eller bevakning av bogportar. Inspektionen vill dock ha ytterligare tid på sig, kanske ett dygn, innan de kan redovisa några konkreta ställningstaganden.

Statsministern framhåller i samband med detta att det är viktigt att allt begärt material kommer fram och att detta måste stämmas av med Finland. Han finner det också anmärkningsvärt att misstankarna om bogportarna kom via regeringen och inte verkade vara kända hos den ansvariga myndigheten.

Information från Försvarsdepartementet

Försvarsministern uppger att insatspersonalen skött sig utomordentligt vid räddningsoperationen som är den största någonsin. Materielen har dock tagit mer skada än väntat. Han rapporterar även att det är omöjligt att gå in i det sjunkna fartyget med Sjöugglan³¹ eller liknande och att tunga dykare³² i princip inte skulle kunna uträtta mycket på detta djup.

Information från Statsrådsberedningen

Expeditionschefen vid Statsrådsberedningen redogör för budgetsituationen beträffande eventuella bärgningskostnader och konstaterar, efter genomförd utredning, att de omedelbara utgifterna kan tas från anslaget för oförutsedda utgifter medan större kostnader kräver beslut av riksdagen.

Information från Civildepartementet

Inger Davidsson berättar att ett brev från civildepartementet skickats till landets biskopar och landshövdingar. I brevet berörs frågor om själaringning med mera. Kyrkan och länsstyrelserna ligger under departementets ansvar och man vill på detta sätt uppmåna till aktiviteter och åtgärder av typen minneshögtider. Inger Davidsson betonar sin känsla av att sådana åtgärder är viktiga för de anhöriga, men att även svenska folket har behov av att få manifestera sitt deltagande.

Information från Utrikesdepartementet

Margareta af Ugglas meddelar att UD:s rättsavdelning skall förordna om en expertkommitté för identifieringsfrågor. Departementet avvaktar dock en begäran från Rikspolisstyrelsen.

Information från Justitiedepartementet

Justitiedepartementet informerar om en utredning av ersättningsfrågor. Statsministern påpekar i det sammanhanget att det finns anledning att se över reglerna angående dödförklaring och statsrådet Reidunn Laurén säger att en promemoria angående detta kan vara klar till följande vecka.

Informationsfrågor

Presschefen, Lars Christiansson, förklarar slutligen att det finns behov av information utåt om krisgruppens arbete men att det inte är klart hur detta ska gå till.

Extra regeringssammanträde på eftermiddagen

Regeringen uppdrar genom beslut åt Sjöfartsverket att i kontakt med behöriga myndigheter i Estland och Finland skyndsamt undersöka och till regeringen redovisa de tekniska och legala förutsättningarna för att återfinna och omhänderta omkomna från färjan Estonia. Vid samtal med analysgruppen har Mats Odell och Jan-Olof Selén uppgivit att det inte togs några kontakter med någon annan stat innan detta uppdrag gavs.

Beträffande bärgningsfrågan

Det står klart att den avgående regeringen inte kommer att fatta beslut i bärgningsfrågan. Målsättningen är att utföra ett förberedande arbete, genom att ta fram relevant underlag, för att sedan lämna över till den tillträdande regeringen.

Världen uttrycker deltagande

Kondoleanser och erbjudanden om hjälp har inkommit från statscheferna i flera länder däribland våra nordiska grannländer, Rysslands president Boris Jeltsin, Englands premiärminister John Major, USA:s president Bill Clinton liksom från EU-kommissionens ordförande Jacques Delors. Detta förmedlas i ett pressmeddelande från Statsrådsberedningen denna dag.

11

Centrala myndigheter

*Statens haverikommission förbereder för en internationell haveriutredning.
Den svenska identifieringskommissionen sänder personal för att bistå den finländska.*

Statens haverikommission

Samtalen med den finska och den estniska haverikommissionen pågår under torsdagen. Det beslutas då att Estland ska ha ordförandeskapet i den internationella haveriutredningen. Andi Meister utses till ordförande. Man enas om att dela upp ansvaret för arbetsområdena inom kommissionen. Finland tar ansvar för en analys av räddningsarbetet, förhör med vittnen och sökandet efter fartyget. Sverige ansvarar för data avseende fartyget och gör en utredning beträffande rederiets organisation med mera i Sverige. Estland tar ansvar för en utredning av rederiets organisation i Estland samt väderuppgifter.

Varje stat skall representeras av tre personer. Olof Forssberg förordnar förutom sig själv, sjökaptenen Hans Rosengren och teknikern Börje Stenström som svenska representanter.

Polisen och svenska identifieringskommissionen

Under dagen diskuterar identifieringskommissionen registreringsarbetet i Sverige.

Från kommissionens rättslärare kommer ett förslag om att identifieringsarbetet bör utföras i Sverige, eftersom de flesta saknade är svenskar. Förslaget framförs till Utrikesdepartementet som ställer sig positivt till idén. Det framgår dock vid ett samtal med den finska identifieringskommissionen att man där är tveksam till en sådan organisation och senare under dagen meddelar Polismyndigheten i Åbo, via telefax, att all identifiering av omhändertagna omkomna skall ske i Helsingfors.

Önskemål om bistånd i identifieringsarbetet

I ett telefonsamtal från insatschefen i Finland till Roland Ståhl framförs önskemål om att svenska rättslärare, rätts-

odontologer och kriminaltekniker medverkar i arbetet i Finland. Roland Ståhl åtar sig att undersöka hur många personer Sverige kan biträda med och dagen därpå beslutar Utrikesdepartementet att tre personer från den svenska identifieringskommissionen ska åka till Finland för att bistå i arbetet.

Under samtalet ber Roland Ståhl sin finska kollega att fundera över hur identifiering skall genomföras om Estonia bärgas. Roland Ståhl framför att han anser det lämpligt att identifieringsarbetet då utförs i Sverige.

Fortsatt hög belastning på telefonmottagningen

Under torsdagen fortsätter samtalen att strömma in till polisens telefonmottagning. Bemanningen är densamma som under onsdagen, omkring 15–20 personer, som utbildas efter hand och svarar på frågor från såväl anhöriga som svensk allmänhet.

De anhöriga vill framförallt veta vilka människor som fanns ombord då Estonia förliste samt vilka som överlevt

olyckan. Eftersom tillförlitliga passagerarlistor fortfarande saknas finns inga fullständiga svar att ge.

Under samtalen med anhöriga noterar polisen så många uppgifter som möjligt om de saknade anförvanterna. Uppgifterna som kommer in bidrar till polisens arbete med att samla in underlag för att kunna komplettera de ofullständiga passagerarlistorna.

Uppgifter för identifieringsarbetet samlas in

Uppgifterna från anhöriga kommer också till användning i identifieringskommissionens förberedelser för arbetet med att identifiera omkomna. Utöver detta samlas ante mortem-uppgifter³³ in, det vill säga jämförelsematerial som krävs för att fastställa de omkomnas identitet. En kontaktperson i varje länspolisdistrikt utses och poliser över hela landet engageras för att samla in tandjournaler och medicinska journaler. Arbetet inleds omgående. Många anhöriga får personliga besök av lokal polis som ställer frågor om saknade anförvanter. Samtidigt försöker poliserna besvara frågor efter bästa förmåga.

12

Regeringens arbete under fredagen den 30 september

Insatserna vid sjöräddningen redovisas och diskussioner förs om behovet av obligatoriska passagerarlistor.

Under fredagens sammanträde i regeringens krisgrupp³⁴ föreligger en preliminär promemoria från försvarsmakten angående resultatet av insatserna vid sjöräddningsarbetet efter Estonias förlisning. Här redovisas vilka helikopterresurser som sattes in, hur beredskapen var, när larmning skedde, när helikoptrarna startade och hur många människor som räddades respektive hur många omkomna som togs om hand. Det konstateras att ytbärgarna utsattes för extrema fysiska och psykiska påfrestningar och att krisgrupper med anledning av detta redan påbörjat sin debriefingverksamhet.

På krisgruppsmötet avhandlas sedan vad som framkommit vid ett möte med sjösäkerhetsdirektören Bengt-Erik Stenmark samma morgon i fråga om Sjöfartsinspektionens analys av troliga olycksorsaker, Sjöfartsinspektionens informationsinsamling, obligatoriska passagerarlistor, åtgärder efter tidigare olyckor och information från Sjöfartsinspektion till Regeringskansliet.

Vad gäller passagerarlistor uttrycker sjösäkerhetsdirektören åsikten att sådana borde bli obligatoriska. Efter Scandinavian Star-olyckan tillsattes en nordisk arbetsgrupp som arbetade fram ett förslag till obligatorium. Sverige avstod dock från att införa ett sådant till skillnad från Danmark. Statsministern framhåller att denna fråga bör tas upp omedelbart.

För att räta ut en rad frågetecken anser statsministern att en utredningsman bör tillsättas för att se över Sjöfartsinspektionens arbete, rutiner och rapporteringsvägar. Kommunikationsministern uppger att en sådan utredning skall aviseras under dagen och att ett regeringsbeslut skall förberedas till måndagen.

Slutligen påpekar statsministern att en överlämnandepärm till den nya regeringen angående Estonia måste förberedas.

13

Söndagen den 2 oktober blir nationell sorgedag

*Församlingar över hela Sverige hedrar Estoniaoffren.
Nationell sorgegudstjänst hålls i Storkyrkan, samtidigt med en minnesgudstjänst i Tallinn.*

1 kyrkor över hela Sverige hålls sorgegudstjänster. Estoniaoffren hedras med en tyst minut och landets alla kyrkklockor ljuder i en gemensam själarینگning klockan 12.00. Sjökapten, besättningar och redare högtidlig-håller även de minnet av de omkomna genom en tyst minut, bland annat gemensamt med passagerare ombord på färjor i trafik.

Nationell sorgegudstjänst i Storkyrkan

I Storkyrkan i Stockholm skall en nationell sorgegudstjänst hållas klockan 18.00. Idén som föddes under statsminister Carl Bildts samtal med kungen, ärkebiskopen med flera redan under förmiddagen den 28 september skall nu genomföras. I planeringsarbetet har Utrikesdepartementet, Civildepartementet, hovet, riksdagen, Polisen och Domkyrkoförsamlingen medverkat och Stockholms stift har fungerat som samordnare.

Innan kyrkan öppnas för gudstjänstdeltagarna genom-

söks den av bombhundar. Parallellt med detta förbereder Sveriges Television för en direktsändning av gudstjänsten.

Kaotisk stämning

Utanför kyrkan köar anhöriga, personal från Estline, journalister och andra för att få komma in. Caroline Krook samlar journalisterna och ber dem lämna de anhöriga i fred. Journalisterna får besked om sina platser. De överlevande går in via en sidoingång. Kyrkans mittfält är reserverat för anhöriga och särskilda platser finns för de överlevande.

När portarna öppnas springer människor in för att ta plats. Även bland journalisterna är det många som springer, för att hinna ta bilder av de anländande gudstjänstdeltagarna. Caroline Krook upplever situationen som fasansfull.

Portarna stängs igen och de som uppger sig vara anhöriga släpps sedan in i omgångar. Med anledning av att till-

strömningen av människor är så stor erbjuds en del möjligheten att gå till Tyska kyrkan istället. En anhörig blir nekad tillträde till Storkyrkan efter att ha färdats 40 mil till Stockholm.

Många representanter för det offentliga Sverige

Bland gudstjänstdeltagarna återfinns många välkända, offentliga personer, bland andra kungaparet, Estlands president Lennart Meri, statsminister Carl Bildt och tillträdande statsminister Ingvar Carlsson. Ingvar Paulsson, expeditionschef på Civildepartementet, som medverkat i planeringsarbetet inför sorgegudstjänsten, har 15–20 platser i kyrkan som skall fördelas inom regeringen och han reserverar först platser för statsminister Carl Bildt, Ingvar Carlsson och Birgitta Dahl som samtliga skall tala. Bakom dem reserveras en sektion för regeringsledamöter. Några av de offentliga personerna klagar över att de inte får plats på första raden.

När gudstjänsten är över, läser domkyrkokommisnären upp ett meddelande från Ersta Sjukhus. I detta erbjuds anhöriga och andra stödsamtal i sjukhusets regi.

De överlevande ombeds därefter att gå ut först. Stödpersoner från kyrkan tar hand om människor som dröjer sig kvar.

Några röster efter sorgegudstjänsten

En av de överlevande, Kent Härstedt, har i sin bok³⁵ om Estoniakatastrofen beskrivit sin upplevelse av gudstjänsten som en viktig manifestation av en händelse långt utöver det vanliga. Men han berättar även att han upplevde det svårt att vara överlevande bland så många anhöriga i djup sorg.

Ingvar Paulsson berättar för analysgruppen att han upplevde stämningen före gudstjänsten som oerhört kaotisk. Där var människor som försökte ta sig in i kyrkan men som avvisades. Överlevande bars in. Ett tumult upp-

Utdrag ur Det som inte kunde ske, Kent Härstedts berättelse om Estonia-katastrofen

"Det kändes främmande att höra talen av Ingvar Carlsson och statsminister Carl Bildt och alla de andra, att se samhällets toppar samlade med anledning av något som vi hade varit med om. Det stämde inte med det som hade inträffat. Men gudstjänsten var en viktig manifestation. Fast den kändes avlägsen från själva olyckan, var den ändå viktig för att markera att det som hade hänt var något långt utöver det vanliga.

Några av oss grät, jag tyckte mest det kändes överkligt. Men för mig var det viktigt att vara där för att visa solidaritet med de efterlevandes familjer. Ingenting kunde göras för dem som hade gått bort, men jag ville visa att jag inte var någon lycklig överlevande. Jag sörjde precis som alla andra, min förlust var kanske inte lika

smärtsam som andras, men jag hade inte heller sluppit omärkt därifrån. Det var samma tanke som vi hade haft tidigare i vår inställning till massmedias önskemål: vi ville inte bli fotograferade som "lyckliga överlevande". För det var inte vad vi var, hur gärna vissa media än ville göra oss till det."

"Jobbigt blev det på nytt när ceremonin var slut och en röst i högtalarna bad de närvarande att sitta kvar och låta ett fåtal överlevande gå ut först. Vi fick resa oss upp ensamma, ta oss ur bänken inför hundratals sörjande och gå iväg – det var tungt, vill jag lova. Helt tyst i kyrkan, bänken gnisslade, det var hemskt, det kändes som om det tog lång tid att gå de stegen.

Bilen väntade utanför, vi klarade oss ifrån medierna, både inne i och utanför kyrkan. Det kändes som en lättnad att komma tillbaka till sjukhuset igen."

stod runt fördelningen av sittplatser. Själva gudstjänsten var värdig och förmedlade en stark känsla, men stämningen var betydligt mer dramatisk än vad som gick fram i TV-sändningen. Känslomässiga utbrott, människor som svimmade och någon som bars ut på bår.

Domprosten Caroline Krook berättar att hennes bestående intryck av gudstjänsten är att många av deltagarna fortfarande befann sig i ett chocktillstånd.

Gunnar Weman säger i samtal med analysgruppen att det var olyckligt att så många som ville delta under sorgegudstjänsten inte fick plats. Kanske borde man ha valt en öppen plats, kanske utomhus, som kunde rymma i stort sett hur många som helst. Att minneshögtiden blev mer av en åtgärd för de anhöriga än med de anhöriga – kritiska röster menade att den fick en för officiell prägel – är också något han funderat på efteråt.

Sorgegudstjänster i delar av Sverige som är särskilt drabbade

I Ramsbergs församling i Lindesberg hålls en förlängd högmässa med förbön för de omkomna och deras anhöriga. I Hedvig kyrka, i Norrköping, hålls en gudstjänst som direktsänds i TV kl. 11.00. I kyrkan brinner ett ljus för varje saknad människa. I Uppsala domkyrka hålls en sorgegudstjänst, liksom en i Norrtälje kyrka. I Pingstkyrkan i Jönköping håller man en minnes- och sorgegudstjänst och under förbönen räknas namnen upp på samtliga saknade. I Seglora kyrka på Skansen i Stockholm sjunger

poliskören och minnet av de många omkomna tjänstemännen som arbetade inom olika polisdistrikt i Stockholm hedras. I Vilhelmina kyrka hålls förbön vid 11-gudstjänsten och en extra gudstjänst genomförs klockan 20.00.

I Stora Tuna Kyrka, i Borlänge, samlas 1 100 sörjande till en sorgeshögtid på lördagskvällen. Metalls musikkår spelar, svenska florbehängda fanor och Metalls fana är draperade i koret, 48 ljus tänds, ett för varje omkommen.

Det är inte bara direkt berörda, anhöriga som söker sig till kyrkor i sin närhet, denna dag tycks det svenska folket förenas i ett sökande efter tröst.

Minnesgudstjänst även i Tallinn denna dag

Samtidigt som minnesgudstjänsten hålls i Storkyrkan i Stockholm hålls en sorg- och minnesgudstjänst också i svenska St. Mikaelsskyrkan i Tallinn. Den förrättas av kontraktsprosten emeritus Erik Grundberg.

Kyrkan är fullsatt. Den svenska kolonin i Tallinn, medlemmar i församlingen och ester med särskilt intresse för Sverige är där, tillsammans med anhöriga till saknade efter Estonia. Den estniska regeringen representeras av inrikesminister Heiki Arike. Från Utrikesministeriet deltar kabinetssekreterare Indrek Tärand och den övriga ledningen. Presidentämbetet representeras av kapten Paavo Loosberg, en av presidentens adjutanter. Utöver dessa personer deltar även ambassadörerna från Danmark, Finland, Norge och Tyskland.

14

Den svenska identifieringskommissionen bistår den finska

Möjligheterna att använda DNA-teknik i identifieringsarbetet undersöks och överenskommelse träffas om svenskt bistånd till den finska identifieringskommissionen.

Arbetet med att förbereda det omfattande identifieringsarbete som skulle följa på i ett omhändertagande av alla omkomna ombord på Estonia fortskrider inom polisen och den svenska identifieringskommissionen. Som ett led i detta förberedande arbete tar man kontakt med Statens Rättsserologiska institut och ber om en analys av förutsättningarna för att använda DNA-teknik som en kompletterande metod i identifieringsarbetet.

Identifieringskommissionen har även genomfört en inventering av tillgängliga rättsläkare och rättsodontologer i Sverige. Resultatet av inventeringen rapporteras till Rättsmedicinalverket. Identifieringskommissionen bedömer att en brist på rättsläkare och rättsodontologer kan komma att uppstå.

Sverige bistår Finland i identifieringsarbetet

Den svenska och den finska identifieringskommissionen träffar en överenskommelse om hur identifiering av de 99 omhändertagna omkomna skall ske. Finland ansvarar för detta arbete. Sverige bistår genom att sända en rättsläkare, en rättsodontolog samt en kriminaltekniker till Finland. Beträffande enstaka omkomna som eventuellt påträffas framöver beslutas att identifiering skall ske i det land där den omkomne hittas. Omkomna som hittas i och kring fartyget skall identifieras i Sverige.

15

Arbetet i Regeringskansliet måndagen den 3 oktober

Regeringens krisgrupp diskuterar reglerna för dödförklaring, minnesplats, obligatoriska passagerlistor och frågan om sjösäkerhet. Vid extra regeringssammanträde lämnas uppdrag beträffande Sjöfartsinspektionens rapporteringsrutiner.

Under måndagen sammanträder krisgruppen³⁶ igen och vid detta tillfälle är för första gången en representant för socialdemokraterna närvarande, nämligen Ingela Thalén. Ingvar Carlsson har uppgett att han då ännu inte hade utsett någon kommunikationsminister och därför valde Ingela Thalén eftersom hon var en person som han hade stort förtroende för.

Regeringens krisgrupp

Statsminister Carl Bildt meddelar att han har talat med ärkebiskopen och biskopen i Stockholm om dödförklaring och begravningsritualer när den omkomnes kvarlevor inte återfunnits samt om en minnesplats för de omkomna, exempelvis på Galärkyrkogården. Mats Odell väcker frågan om det blir aktuellt med någon ceremoni när de avlidnas kroppar kommer till Sverige.

Information från Kommunikationsdepartementet

Kommunikationsdepartementet redovisar Statens haverikommissions uppfattning om sammansättningen av den internationella haverikommissionen. Vidare presenteras förslag till regeringsbeslut i fråga om granskning av Sjöfartsinspektionen. Ingela Thalén ifrågasätter brådskan att tillsätta en sådan utredning och menar att det kan ge fel intryck om man inriktar sig på den svenska sjösäkerhetsskontrollen. Kommunikationsministern framhåller då att det krävs omedelbara åtgärder, eftersom det har visat sig att problem har varit kända utan att det har lett till åtgärder från inspektionens sida.

Därefter diskuteras direktiv till en kommitté med uppdrag att arbeta med frågan om ökad sjösäkerhet vid persontransporter med färjor. Statsministern anser inte att tillsättandet av en sådan är lika brådskande, utan att

samråd bör ske med Finland och den tillträdande regeringen.

På Kommunikationsdepartement har man gjort en rättsutredning med förslag till lagändringar för att möjliggöra föreskrifter om obligatoriska passagerarlistor. I avvaktan på genomförandet av lagändringar föreslås att Konsumentverket skall verka för frivilliga överenskomelser på området. Statsministern delar denna uppfattning och framhåller vikten av nordiskt samarbete på området.

Information från Justitiedepartementet

En promemoria presenteras gällande reglerna om dödförklaring³⁷. Problemet är att tiderna för dödförklaring är långa. Promemorian utmynnar i slutsatsen att döds-skrivning i folkbokföringen, utan dödförklaring, skulle kunna lösa detta problem lika väl som införandet av en speciallagstiftning om dödförklaring av de personer som har försvunnit med Estonia. Vid krisgruppsmötet konstateras att det bör finnas beredskap för en lagändring om Riksskatteverket inte löser problemet genom döds-skrivningar.

Extra regeringssammanträde

Uppdrag att kartlägga rapporteringsrutinerna inom Sjöfartsinspektionen

Vid ett extra regeringssammanträde denna dag uppdrar regeringen åt f.d. regeringsrådet Magnus Sjöberg att

skyndsamt kartlägga rapporteringsrutinerna inom Sjöfartsinspektionen. Regeringen konstaterar i beslutet att god sjösäkerhet förutsätter att nödvändiga slutsatser förlöpande dras av inträffade incidenter och olyckor. Därför skall Magnus Sjöberg undersöka hur information som är intressant för sjösäkerheten analyseras och vidareförs inom Sjöfartsinspektionen samt granska informationsutbyte mellan sjösäkerhetsmyndigheter och andra organ som har viktiga funktioner på sjösäkerhetsområdet såsom klassningssällskap, försäkringsgivare och sammanslutning av redare.

Magnus Sjöberg redovisar sin rapport i mars 1995

Magnus Sjöberg redovisar under mars sin utredning över kartläggning av Sjöfartsinspektionens rapporteringsrutiner avseende incidenter och problem med bogportar som förekommit på samma typ av färjor som Estonia före Estoniakatastrofen.

Magnus Sjöberg konstaterar att det finns brister främst vad gäller ledning och styrning av den praktiska tillsyns-verksamheten, inhämtande och vidarebefordran av information, bearbetning och analys av relevant material samt uppföljning av beslutade åtgärder³⁸.

16

Arbetet går vidare på centrala myndigheter

Till Sjöfartsverket inkommer uppdraget att undersöka förutsättningarna för ombändertagande av omkomna. Estniska statens intressen i Nordström & Thulin diskuteras av Kommunikationsdepartementet och Statens haverikommission.

Regeringens beslut att uppdra åt Sjöfartsverket att redovisa de tekniska och legala förutsättningarna för att återfinna och omhänderta omkomna från Estonia inkommer till verket den 3 oktober. Uppdraget skall utföras skyndsamt och redovisas den 10 oktober.

Sjöfartsverket har tidigare erfarenhet av fartygsbärgning och med anledning av att chefsjuristen Johan Franson tidigare handlagt tekniska och juridiska frågor i sådana ärenden blir han inom verket utsedd att genomföra utredningen.

Johan Franson har till analysgruppen uppgivit att han när han påbörjade uppdraget hade vissa allmänkunskaper om bärgning men han vände sig till ett antal bärgningsföretag för att bättra på sina kunskaper. Under de följande dagarna tar han kontakt med den finska och estniska generaldirektören för motsvarigheten till Sjöfartsverket och även Estlands kommunikationsminister. Enligt egen utsago är hans ambition att lämna en saklig, objektiv rapport

utan förutfattade meningar. Under arbetets gång försöker han isolera sig från massmedierna.

Polisen och svenska identifieringskommissionen

Kriminalkommissarien Jan Olsson, rättsläkaren Robert Grundin och rättsodontologen Aina Teivens reser till Finland för att biträda den finska ID-kommissionen.

Svensk polis till Estland för kontroll av passagerarlistor

Efter önskemål från ambassadören i Estland, Lars Grundberg, sänds den 5 oktober en svensk polisman till Tallinn för att kontrollera namnen i de passagerarlistor som finns där. Insamlandet av jämförelsematerial pågår. Lars Grundberg meddelar Utrikesdepartementet att ytterligare två ombordstigningskort har hittats. Antalet personer ombord antas nu vara 1 117. Den 6 oktober uppskattas antalet till 1 070 personer.

Statens haverikommission

Den 3 oktober har Mats Odell och Olof Forssberg ett möte för att tala om haveriutredningen. Olof Forssberg understryker vikten av att så snabbt som möjligt utreda orsaken till olyckan. Han berättar även att Andi Meister i hans tycke inte vet hur en haveriutredning skall bedrivas.

Som ett exempel på detta berättar han att Meister tror att utredningen kan vara klar inom två veckor. Det diskuteras även om Andi Meister är olämplig för uppdraget med anledning av att estniska staten är hälftenägare i rederiet som äger Estonia.

17

Regeringens arbete onsdagen den 5 oktober

*Krisgruppen förbereder överlämnande av arbetet med
Estoniabaveriet till den tillträdande regeringen.*

Vid mötet i regeringens krisgrupp deltar även denna dag Ingela Thalén samt den blivande justitieministern Laila Freivalds³⁹.

Regeringens krisgrupp

Information från Kommunikationsdepartementet

Mats Odell uppger att en tjänsteman vid Kommunikationsdepartementet har informerat den tillträdande kommunikationsministern Ines Uusmann om arbetet i krisgruppen. Han meddelar även att en överlämnandepärm med allt tillgängligt material är under förberedande. Laila Freivalds framför då önskemål om att hon själv, Ines Uusmann och Ingela Thalén så snart som möjligt får en sådan pärm.

Information från Försvarsdepartementet

Krisgruppen informeras om att kritik har riktats mot att journalister var med i helikoptrarna under räddningsinsatsen.

Information från Justitiedepartementet

Angående passagerarlistorna uppges från Justitiedepartementet att polisen är medveten om sitt ansvar för att upprätta korrekta listor över saknade och att de därvid samarbetar med Riksskatteverket. Det rapporteras att Konsumentverket har påbörjat arbetet med att nå en frivillig överenskommelse om obligatoriska passagerarlistor i väntan på lagstiftning.

Riksskatteverket har meddelat att man kommer att samråda med Justitiedepartementet innan man går ut med anvisningar rörande dödskrivning.

Överlämnande till den tillträdande regeringen

Avslutningsvis konstaterar Mats Odell att krisgruppen med sin nuvarande sammansättning avslutar sitt arbete och lämnar över ärendet till den tillträdande regeringen.

18

Regeringens arbete torsdagen den 6 oktober

Kommunikationsdepartementet får ett erbjudande om omhändertagande av omkomna från Estonia.

Den 6 oktober inkommer ett telefax till Kommunikationsdepartementet från Stolt Comex Seaway A/S, nedan kallat Stolt Comex. I detta står att läsa att företaget gjort en framställan till den finska haverikommission med erbjudande om att inleda arbete med att lokalisera och omhänderta omkomna, i första hand utanför fartyget. En kontakt har även tagits med Johan Franson på Sjöfartsverket. Vidare förklarar företaget att det på eget initiativ har flyttat ett fartyg till Hangö i Finland. Det understryks i faxet att chansen att hitta omkomna utanför vraket minskar för varje dag, på grund av strömmar i vattenet.

Att Stolt Comex vänder sig till Kommunikationsdepartementet uppges bero på att såväl den finska haverikommissionen som Johan Franson uppgivit att de saknar mandat för att fatta ett beslut i frågan. Företaget beräknar kostnaderna till 200 000–250 000 kr per dag och tidsåtgången för att omhänderta alla omkomna inom 500 x 500 meter kring vraket till mellan tre och fem dagar.

Erbjudandet reser många frågor

På departementet funderar man efter meddelandet på det lämpliga i att inleda ett sådant arbete inuti Estonia, innan Sjöfartsverkets rapport rörande de lagliga och tekniska möjligheterna för ett omhändertagande är klar. Det diskuteras också hur ett omhändertagande av omkomna utanför fartyget skulle gå till och hur stort område som i sådana fall skulle behöva avsökas. När den finska marinen genomförde dykningar med ROV⁴⁰ dagarna efter olyckan, i samband med arbetet att lokalisera fartyget, påträffades inga omkomna.

Utöver detta diskuteras på Kommunikationsdepartementet det lämpliga i att ge just Stolt Comex uppdraget.

19

Regeringens press- och informationsarbete från den 28 september till den 6 oktober

Regeringskansliet inbämtar information om katastrofen genom massmedierna och andra kanaler. Pressmeddelanden sänds ut om regeringens åtgärder. Kontakterna med anhöriga ökar arbetsbelastningen på Kommunikationsdepartementet.

Händelserna kring Estonias förlisning för med sig ett omfattande press- och informationsarbete. Massmedierna har ett stort behov av information om de åtgärder som regeringen vidtar och anhöriga vänder sig till regeringen för att få klarhet i omständigheterna kring olyckan, liksom för att framföra sina synpunkter om förväntade åtgärder. Detta för med sig en extraordinär arbetsbelastning på framför allt Kommunikationsdepartementet. Här följer en beskrivning av den avgående regeringens press- och informationsarbete.

Berörda departement samlar information

Inom Regeringskansliet samlas information in via alla tillgängliga kanaler. Man tar kontakt med berörda myndigheter inom landet och med motsvarande myndigheter och regeringskanslier i Estland och Finland. Man bevakar också mediernas sändningar via TV, radio och TT. En stor

del av det tillgängliga informationsunderlaget kommer via massmedierna. Man håller också täta möten. Men bristen på information är ett stort problem. Tempot är högt, i synnerhet på Kommunikationsdepartementet. Ministern och statssekreteraren deltar i möten både på Statsrådsberedningen och departementet.

Eftersom presschefen Lars Christiansson på Statsrådsberedningen har det övergripande ansvaret för information från Regeringskansliet sammanställer pressekreteraren Inger Strömbom på Kommunikationsdepartementet de upplysningar hon har och vidarebefordrar dem dit. På Kommunikationsdepartementet får hon och andra löpande information från Sjöfartsverket och andra berörda myndigheter. Tjänstemännen, som bereder frågor om sjöfart och de säkerhetsfrågor som nu har aktualiserats, har sina kontorsrum två våningar under de politiskt anställda i Kommunikationsdepartementet, vilket gör det svårt för dem som arbetar där att få ett grepp om helheten i det som

sker och informellt utbyta erfarenheter genom ”korridor-snack”.

Pressmeddelanden

På morgonen efter olyckan skickar Lars Christiansson ut ett första pressmeddelande under rubriken ”Uttalande av statsminister Carl Bildt”. Statsministern kommenterar där nattens och morgonens räddningsoperation och berättar att han på morgonen talat med sina estniska och finska kollegor angående räddningsarbetet och de ytterligare steg som kommer att vidtas. I pressmeddelandet sägs också att statsminister Carl Bildt beslutat om sorgflaggning samt att han ska åka till Åbo samma dag. Meddelandet avslutas med upplysningar om att ett extra regeringssammanträde ska hållas på förmiddagen och att ytterligare information ska komma inom kort. Statsministern tar alltså en operativ roll som på detta sätt förmedlas till massmedierna.

Statsministerbesök vid Estlineterminalen diskuteras

På morgonen diskuterar presschefen och de övriga i gruppen på Statsrådsberedningen om Carl Bildt bör åka till Estlineterminalen. Ett sådant besök skulle ge statsministern intryck och en bild av situationen. Men det skulle samtidigt förmedla en bild av att han har kontroll över situationen. På grund av bristen på information om olyckans omfattning och händelseförlopp kommer de fram till att det inte är lämpligt att han åker dit. De tar också hänsyn till att rederiet sagt att de inte vill ha någon politisk inblandning i det som skett, det skulle göra saken värre menar de.

Pressmeddelande om statsministerns resa till Åbo

Innan statsminister Carl Bildt far till Åbo vid lunchtid skickar Per Zetterquist ut ett pressmeddelande. Det innehåller upplysningar om Åboresan och den pressträff som kommer att hållas efter statsministermötet. Någon pressträff i Stockholm hålls inte i Regeringskansliets regi.

Pressmeddelande om minnesgudstjänst

Ytterligare ett pressmeddelande skickas av Lars Christiansson denna dag. I det berättas att statsministern, efter

kontakter med kungen och ärkebiskopen, beslutat att en minnesgudstjänst ska hållas i Storkyrkan i Stockholm söndagen den 2 oktober. Statsministern rekommenderar därför fortsatt sorgflaggning till och med söndagen.

Pressmeddelande om drabbade av olyckan

Från justitiedepartementets pressekreterare Charlotta Beck sänds ett pressmeddelande när det framkommit att polisen i Stockholm och tingsrätten i Uppsala direkt drabbats av olyckan. Justitieminister Gun Hellsvik uttrycker stort deltagande med de drabbades anhöriga och arbetskamrater.

Några mer initiativ tas inte från Regeringskansliet beträffande kontakter med medierna denna dag. Medierna bevakar händelseutvecklingen intensivt och statsminister Carl Bildt intervjuas vid flera tillfällen under dagen, vilket sänds i TV och radio.

Kontakter med anhöriga

Från det att det svenska samhället nås av beskedet om att Estonia förlist, ökar arbetsbelastningen på Kommunikationsdepartementet drastiskt.

Mängder av telefonsamtal kommer från de tidiga morgontimmarna den 28 september och framåt. Pressekreteraren Inger Strömbom och flera av tjänstemännen svarar oavbrutet i telefonerna. De anhöriga som ringer vänder sig till Regeringskansliet och Kommunikationsdepartementet med sin oro, i hopp om att få veta något om Estonias öde. Frågorna som framställs handlar om allt möjligt: vad regeringen tänker göra, hur olyckan kunde inträffa, var passagerarlistor finns, varför man inte sätter in mer resurser, tekniska kontroller av fartyget och andra frågor. Inger Strömbom svarar på de frågor hon kan och hänvisar de ringande vidare till de telefonmottagningar som upprättats.

Kommunikationsdepartementet är inte dimensionerat för att möta effekterna av en katastrof som Estonia-haveriet. Det normala arbetet på enheten läggs åt sidan och personal som inte är direkt berörd får hjälpa till.

20

Massmediernas bevakning under den första veckan

Massmedierna skildrar ögonvittnesbilder och rekonstruerar olycksförloppet, intervjuar statsminister Carl Bildt och Ingvar Carlsson, belyser anförigas sorg och kritiserar rederiet och sjösäkerhetsbestämmelser. Bärning simuleras i grafiska framställningar och frågan om orsak och ansvar förs fram.

Massmediabevakningen och rapporteringen är mycket intensiv under det första dygnet. Medvetenhet om olyckans väldiga omfattning växer successivt fram under natten och morgonen.

Initialskedet

Centrala nyhetsredaktioner bemannas snabbt

TT går ut med flera brådskande meddelanden under natten. "Färja sjunken på Östersjön" är rubriken på ett meddelande från klockan 02.06. Man hyr ett flygplan och sätter in tre reportrar, en i Mariehamn och två i Åbo. Vid TT-redaktionen finns de högsta cheferna på plats för att leda arbetet från klockan 3 på morgonen men dessförinnan hinner man sända kompletterande meddelanden. Kl. 02.15 sänds meddelandet: "Flera fartyg och helikoptrar på plats", kl. 02.36: "679 passagerare ombord" och kl. 02.50: "Sju personer räddade".

När de första TT-flasharna nått nyhetsredaktionerna i Sverige tilltar aktiviteten. Internlarmet på Sveriges Radio och Sveriges Television går 40 sekunder efter Ekots 02.00-sändning och nyhetsredaktionerna kallas in.

Omkring 02.50 är alla centrala nyhetsredaktioner på Sveriges Radio, Sveriges Television och Text-TV bemannade och igång.

Klockan sex sänder Rapport för första gången nyheten om Estoniahaveriet.

Den första Rapportsändningen sammanfaller i tid med TV 4:s morgonsändning klockan sex. TV 4, som har CNN som samarbetspartner sänder sina bilder till kollegan i USA och därmed har bilder från olyckan nått ut till hela världen. Sky News och CNN, som nåtts av nyheten både via Reuter och fått bildmaterial från TV 4 sänder för första gången kl. 05.00. Sky News flyger in ett team från London. Morgonsändningarna i TV 4 handlar helt om

olyckan. I TV 2 upptar rapporteringen om fartygsolyckan större delen av programmet. Under dagen har TV 4 extrasändningar varje timme.

Rapportering onsdagen den 28 september

Själva olyckan är redan ett faktum när medierna träder in. Förloppet kan således inte refereras direkt, istället skildras ögonvittnens minnesbilder av händelseförloppet och medierna försöker under dagen rekonstruera haveriet. Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet hinner få med information redan första dagen. Extrasändningar i TV sänds varje halvtimme i någon kanal, radio rapporterar intensivt och kvällspressen skriver om det inträffade i flera upplagor som växer successivt. De få bilder från räddningsinsatsen som finns tillgängliga publiceras.

Ingvar Carlsson intervjuas i TV

Den tillträdande statsministern Ingvar Carlsson medverkar i TV 4:s nyhetsmorgon, på morgonen den 28 september, där han sedan tidigare var inbokad för att tala om FN. På grund av det inträffade fartygshaveriet vill man istället ha den tillträdande statsministerns kommentar till nattens händelse. Han förbereder ett uttalande och far till TV 4-studion. Kl. 07.47 uttrycker han i TV sin medkänsla med anhöriga och talar om vad han anser att politikernas ansvar bör vara. Han säger också att han ska tillsätta en expertkommitté för att granska sjösäkerheten.

På parkeringen utanför TV 4 intervjuas Carlsson igen, han säger då samma sak som tidigare⁴¹. Inslaget sänds kl. 08.45. På TV 2 har man sett inslaget och vill också ha en kommentar. Man kommer överens om att mötas vid Est-

Intervju med Ingvar Carlsson i TV 4:s nyhetsmorgon, kl. 07.47

Reportern: Kan du säga vad man gör efter en sådan här katastrof, det är ju inte första gången det händer en allvarlig olycka.

Ingvar Carlsson: Det här är en av de allvarligaste katastrofer och mest fruktansvärda händelserna i vår historia. För både Sverige och Estland är det en tragisk händelse. För det första vill jag visa min medkänsla med de anhöriga som måste känna oro i denna situation. För det andra måste jag som politiker tänka på framtiden. Det är helt oacceptabelt att vi haft tre allvarliga olyckor under en relativt kort tid. Jag tänker då på Scandinavian Star och Jan Heweliusz och så nu Estonia. För det första måste vi klarlägga den direkta orsaken till nattens katastrof och för det andra tänker jag ta initiativet till en översyn av säkerheten. Människor skall inte behöva känna oro för att färdas över Östersjön.

Reportern: Är det skillnad mellan

säkerhetsrutinerna i Sverige och Estland, tror du?

Ingvar Carlsson: Jag tror inte det, men vi vet ännu inte fakta, det viktiga är att vi arbetar för att höja den totala säkerheten.

Reportern: Det blir väl en haverikommission, men det låter som om du menar att man skall ha något ytterligare.

Ingvar Carlsson: Vi skall tillsätta en kommitté med sakkunniga för att ta reda på vad som har brustit samt ge förslag på ytterligare säkerhetshöjande åtgärder. Vi vet inte om det skedde en förskjutning i lasten. Stress i samband med lastningen får inte leda till att man tummar på säkerheten.

Reportern: Om man jämför med Norge, är det inte så att vi i Sverige är dåligt förberedda på krishantering. Har ni funderat på ett bättre system för att hjälpa de anhöriga?

Ingvar Carlsson: I Norge är man bra på detta, men efter bussolyckan som hände har också vi i Sverige blivit bättre.

lineterminalen, och en intervju genomförs med terminalbyggnaden som bakgrund. Inslaget innehåller samma uttalande som det som sänts i TV 4.

På socialdemokraternas riksdagskansli skrivs sedan ett pressmeddelande där Ingvar Carlssons uttalanden i TV:s morgonsändningar refereras.

Journalister i räddningshelikoptrarna

Tidigt på morgonen anländer journalister till helikopterdivisionen vid Berga. Pressofficeren är inte beredd på den

Intervju med Ingvar Carlsson utanför Estlineterminalen i Värtahamnen, kl. 08.45

Reportern: Socialdemokraternas ledare Ingvar Carlsson, vilken är din första kommentar?

Ingvar Carlsson: Detta är en av de värsta katastrofer som drabbat Sverige och Estland. Det är en stor tragedi, framför allt för de anhöriga som måste känna djup oro. Många av dem kommer idag att drabbas av ett mycket dystert bud.

Reportern: Hur kan något sådant hända?

Ingvar Carlsson: Vi vet inte orsaken till nattens katastrof, det måste klarläggas i en särskild haverikommission. Vi har haft tre allvarliga färjekatastrofer, Scandinvian Star, Jan Heweliusz och nu Estonia, under en begränsad tid, det är oacceptabelt.

Reportern: Vad kommer du att göra?

Ingvar Carlsson: Automatiskt görs en haveriundersökning, men det är inte tillräckligt. Det behövs också en grupp av experter och sakkunniga som i grupp ser över de bestämmelser som finns. Det behövs ett internationellt samarbete för att höja säkerheten.

stora anstormningen och måste begära förstärkning från Högvakten. Helikoptern Y 65, som startar kl. 07.12 mot olycksplatsen medför en reporter och en kameraman från TV 4 och senare under dagen kommer ytterligare fotografer och journalister att följa med i helikoptrar. Enligt marinens bedömning stör inte detta räddningsarbetet.

Framåt lunchtid visas de första TV-bilderna från olycksplatsen och under kvällen och på torsdagen publiceras bilder som visar hur överlevande och omkomna vintas upp till helikoptrarna.

Under dagen intervjuas också flera av de unga ytbärgarna när de tar en kort paus i det intensiva arbetet. Bilden av dem som hjältar framträder.

Enormt behov av information

Nyhetsmedierna domineras helt av olyckan. Kravet på information är enormt och bristen på bekräftade uppgifter stor. Eftersom myndigheterna saknar relevant och korrekt information och inte heller har möjlighet att direkt informera de drabbade ökas massmediernas utrymme. Kravet på korrekthet får ibland ge vika inför behovet av snabb rapportering. Detta resulterar i att motstridiga och ibland felaktiga uppgifter sänds ut.

Den första dagens rapportering handlar huvudsakligen om olyckan som sådan, räddningsarbetet, det ofattbara som hänt och hur släkt och vänner till de saknade och räddade får besked om det inträffade. Man söker finna någon förklaring till det inträffade. När de första uppgifterna från överlevande börjar komma in, vid lunchtid, kommer diskussionen om orsaken till haveriet igång. Olycksförloppet är i princip fastställt under den första dagen och medierna börjar lansera olika teorier om orsakerna till olyckan.

Mediernas bild av statsministern första dagen

Statsminister Carl Bildt intervjuas för TV flera gånger under dagen. Bilder av honom framför riksdagshuset, när han kliver av flyget i Åbo och när han talar med reporterna på väg in i terminalen sänds ut. Efter mötet med de övriga ländernas statsministrar hålls en improviserad presskonferens som aviseras genom ett pressmeddelande. Bildt är på språng, under resa, han träffar överlevande och

han skildras i medierna som operativ. Han står mitt i händelserna. Han säger att räddningsinsatsen under natten varit bra och att man nu planerar säkerhetshöjande åtgärder. Han visar också medkänsla med de drabbade och deras familjer.

I Rappportsändningen på kvällen visas inslaget från presskonferensen i Åbo där statsminister Carl Bildt tidigare på dagen uttalat att mycket stora ansträngningar ska göras för att bärga de omkomna.

"Det kunde ha varit jag"

De saknades vänner och anhöriga uppgår till många tusen. Men olyckan tilldrar sig ett mycket stort intresse bland hela det svenska folket. För stora delar av befolkningen har Estonias undergång en stark psykologisk närhet, "det skulle kunna vara jag". Våldigt många har själva rest eller tänkt resa med liknande färjor. Massmedierna försöker omedelbart tillfredsställa behovet av visshet om det som hänt. Den intensiva rapporteringen, framför allt i etermedierna, fokuseras till stor del på enskilda personer redan den första dagen. Utan passagerarlistor eller fakta om vilka som omkommit eller räddats handlar reportagen om enskilda människors öden och om sorgen de drabbats av. De anhöriga får täcka efterfrågan på information med känslor. Radio och TV har sändningar från färjeterminalen där anhöriga finns i oviss väntan på besked om vad som hänt deras kära.

Som exempel kan sägas att lunchekot huvudsakligen innehåller rapportering från Estlineterminalen och intervjuer med anhöriga. Först intervjuas en man som väntar på sin dotter. Bilden som förmedlas är att det råder brist på information och att anhöriga hålls i oviss väntan. Mannen har varit i krisgruppen men säger att de inte vet något där.

Reportern refererar den stämning som råder när människor får oåterkalleliga besked om vad som hänt. Samma reporter skildrar även de få ljusglimtar som tycks finnas mitt i det mörker som råder. Han intervjuar därför Peter Barasinski, som nåtts av det lyckliga beskedet att hans fru överlevt. Barasinski är då på väg att lämna terminalen. Han har inte fått besked om var hans fru befinner sig men säger till reportern att han ska hem och där vänta på när-

mare besked. Det ska senare visa sig att just Peter Barasinski är en av dem som fått ett felaktigt besked. Hans hustru är omkommen och försvunnen.

Rapportering torsdagen den 29 september

Andra dagen efter olyckan finns inget hopp om att överlevande ska påträffas. Katastrofen är ett faktum och det som dominerar nyhetsrapporteringen handlar om sorgen och det ohyggliga som skedde på fartyget och i räddningsflottar under natten. Överlevande intervjuas i TV. Förloppet skildras. Nu börjar också kritik framföras mot rederiet och säkerhetsbestämmelserna till sjöss. Medierna börjar peka ut ansvariga och det finns utrymme för spekulationer. Sjösäkerhetsdirektör Bengt-Erik Stenmark medverkar i TV, radio och press och uttalar kritik mot rederierna för deras bristande rapportering av incidenter.

Expressen innehåller denna dag en 60-sidig bilaga där bland annat en rekonstruktion av olycksförloppet görs på ett mycket dramatiskt sätt. Rubriken lyder "LIVET PÅ FÄRJAN – DÖDEN I HAVET". Spekulationer om besättningens eventuella inkompetens och oerfarenhet framförs också.

Rapportering fredagen den 30 september

Nu tillkommer inga nya bilder från räddningsinsatsen. Det direkta förloppet kring olyckan är i stora drag känt. Medierna blickar nu framåt i tiden. På flera ställen såväl i pressen som i TV förekommer detaljerade grafiska framställningar av hur en bärgning av fartyget går till.

Ingvar Carlsson uttalar sig om bärgning i Aktuellt.

Medierna söker nu efter ansvariga till olyckan. Säkerhetsfrågor och befarade brister uppmärksammas. Ansvar för olyckan läggs nu inte primärt på rederiet utan på Sjöfartsverket och Sjöfartsinspektionen. Uppgifter om bristande rutiner för rapportering av tidigare incidenter framkommer. I något fall utpekats till och med Sjöfartsverket som direkt ansvarigt för olyckan.

Lördagen den 1 oktober

Medierna fortsätter fokusera på olyckans orsaker och söker ansvariga. Ekoljudsbilder från vraket publiceras. Sor-

gen är ett annat tema i medierna, genom att man rapporterar från den estniska minneshögtid som hålls i Stockholm men som egentligen var tänkt att vara ett minne över esternas flykt över Östersjön 50 år tidigare.

Myndigheter kritiseras den 2 oktober

Förutom den starkt känslomässiga rapporteringen från minneshögtider och minnesgudstjänster som hålls över hela Sverige rapporteras om andra nyheter kring Estonia-olyckan. Kritik riktas mot det finska räddningsarbetet, haverikommissionens ledning och mot Sjöfartsverket och deras relationer till rederinäringen. Filmningen av vraket med robotkamera redovisas också.

Orsaksdiskussion

Mot slutet av den första veckan efter haveriet handlar mediernas rapportering om vad som kan ha varit orsaken till att bogvisiret lossnade. En preliminär rapport från haverikommissionen presenteras, nu ska bogvisiret bärgas och undersökas för att ge klarhet i frågan om vad som egentligen hände. Sjöfartsverket påbjuder att bogvisir på liknande fartyg svetsas igen. På flera håll förekommer skarp kritik mot Estland och ansvaret läggs också på rederiet Nordström & Thulin.

Intervju med Ingvar Carlsson i TV 1, Aktuellt, den 30 september

Reportern: Idag inleds också det tunga arbetet med att identifiera de få kroppar som har hittats. Ännu saknas hundratals av offren. En bärgning av Estonia är en förutsättning för att hitta fler och för de anhörigas skull ska Estonia bärgas. Det säger idag vår blivande statsminister.

IC: Ja, jag anser att alla ansträngningar måste göras för att få upp fartyget, det av hänsyn till de människor som redan har drabbats väldigt hårt. Det här är för hela vårt land en oerhört svår upplevelse och allt vi kan göra för att minska påfrestningarna bör vi göra.

Reportern: Oavsett vad det kostar att bärga fartyget?

IC: Jag är beredd att förorda att även om det kostar väldigt mycket så ska vi försöka det.

21

Den nya regeringen tillträder fredagen den 7 oktober

*Ny kommunikationsminister får huvudansvaret för Estonia.
Beredningsarbetet inriktas på ombändertagande av omkomna genom bärgning av fartyget.*

L och med den nya regeringens tillträde upplöses den tidigare regeringens krisgrupp, som arbetat med Estoniafrågan under den gångna veckan och överlämnar till Ingvar Carlssons regering.

Kommunikationsministern får huvudansvaret för Estoniafrågan

När den nya regeringen tillträder diskuteras formerna för det fortsatta arbetet med Estonia. Ingvar Carlsson vill inte fördela ansvaret på flera departement, eftersom det då finns risk för att frågor hamnar ”mellan stolarna”. Därför beslutar regeringen under ett extra regeringssammanträde, måndagen den 10 oktober, att den nya kommunikationsministern, Ines Uusmann, får huvudansvaret för Estoniafrågan. På Statsrådsberedningen får statsrådet Jan Nygren och den politisk sakkunnige tjänstemannen Kjell Lindström ansvar att bistå Ines Uusmann, särskilt med anhörigkontakter.

Kommunikationsdepartementets huvudansvar innefattar även informationsarbetet riktat till medierna och kommunikationen med anhöriga och överlevande. Det beslutas att samordning skall ske med Statsrådsberedningen⁴².

Ministern orienterar sig om Estonia och planerar arbetet på departementet

Tillsammans med Siv Gustavsson, som blir politisk sakkunnig hos ministern, kontakter Ines Uusmann Jan-Olof Selén på departementet för att informera sig om det arbete som tjänstemännen utfört i Estoniafrågan. Selén själv är förhindrad att delta i ett möte med ministern så departementssekreteraren Alf Stenkvist får i uppdrag att muntligt redogöra för de promemorior som upprättats på departementet. Ines Uusmann berättar i ett samtal med analysgruppen att hon fick en känsla av att arbetet på departementet var kaotiskt när hon tillträdde.

Överlämnandepärm och erbjudande om hjälp från tidigare statssekreteraren på departementet

Från Mats Odell överlämnas en pärm som sammanställts av Anders Iacobæus, rättschef på departementet, och som innehåller protokoll och minnesanteckningar från statsrådsgruppens möten, upprättade promemorior och aktuell korrespondens angående Estonia. Per Egon Johansson, som i den avgående regeringen arbetat intensivt med Estoniafrågan veckan efter haveriet, erbjuder Ines Uusmann förstärkning i arbetet men ingen kontakt tas.

Planeringsmöte på söndagen

Redan på söndagen den 9 oktober träffas Ines Uusmann och de övriga politiska tjänstemännen på Kommunikationsdepartementet för ett planeringsmöte. De nyanställda politiska tjänstemännen som är närvarande vid mötet är statssekreteraren Magnus Persson, pressekreteraren Eva Lindau och Siv Gustavsson, som är politisk sakkunnig. Vid mötet diskuterar de departementets ansvarsområden⁴³. Estoniafrågan diskuteras inte särskilt.

På Kommunikationsdepartementet har de politiska tjänstemännen därefter möten om Estoniafrågan varje dag.

Statssekreterare Magnus Persson har berättat för analysgruppen att han uppfattade uppdraget till Sjöfartsverket som ett steg mot en lösning av frågan om hur de omkomna skulle tas omhand. Detta mot bakgrund av de båda statsministrarnas uttalanden.

Beredningsarbete inriktat på ett omhändertagande av omkomna eller bärgning

På Kommunikationsdepartementet utgår alla vid den här tiden från att man ska försöka bärga fartyget. Utgångspunkten i det resonemanget bygger på Ingvar Carlssons och Carl Bildts uttalanden strax efter olyckan. Syftet är att man skall försöka komma fram till vad som är bäst att göra och vad som skadar minst. Men det är en bärgning av hela fartyget arbetet inriktas på, inte ett omhändertagande av de omkomna ur det sjunkna fartyget.

Diskussionen på Kommunikationsdepartementet

handlar också om vilka problem som uppstår om man väljer att sända ner dykare för att hämta de omkomnas kroppar. Ines Uusmann menar att ett omhändertagande måste innebära en bärgning av fartyget, eftersom det är enda sättet att omhänderta alla de omkomna som finns i fartyget. Inom ramen för detta resonemang vägs tankar om de anhörigas rätt att få hem och begrava sina döda.

Man vet inte hur många omkomna som finns på havsbotten runt fartyget eller hur många som har flutit bort med strömmarna.

Tjänstemän arbetar med beslutsunderlag och information

Tjänstemännen, med enhetschefen Jan-Olof Selén i spetsen, har till uppgift att ta fram underlag till beslut för regeringen. När ett beslut väl är fattat och uppdrag lämnats till något annat organ, inväntar man resultatet innan frågan på nytt bearbetas. Så är fallet nu när Sjöfartsverket fått i uppdrag att utreda de tekniska och legala förutsättningarna för att återfinna och omhänderta omkomna från Estonia. Under denna tid tar enhetschefen och andra sig an de brev som inkommit och svarar på telefonsamtal från anhöriga och andra. De ger så saklig information som de kan till dem som ringer.

Pressekreteraren ansvarar för press- och informationsarbetet

Medierna vill ha Ines Uusmanns medverkan i en rad sammanhang. Pressekreteraren Eva Lindau ansvarar för informationsarbetet på departementet och ser till att ministern är tillgänglig för intervjuer och annan medverkan i medierna. Huvudprincipen är tillgänglighet i alla sammanhang. Mediearbetet upptar också en hel del tid för rättschefen Anders Iacobæus.

Mediastrategi

Under de första sex månaderna saknas mediastrategi. Trycket från medierna på Kommunikationsdepartementet och Ines Uusmann är hårt och ministern ställer upp så ofta hon förmår. Speciellt stor blir efterfrågan på hennes medverkan i samband med regeringens senare beslut om

att låta Estonia bli kvar på botten av Östersjön och att täcka över fartyget. Efter sex månader gör Eva Lindau ett slags strategi för hur medicarbetet skall bedrivas på Kommunikationsdepartementet.

Tjänstemännen står för kontinuitet

Kontakten mellan tjänstemännen och politikerna på Kommunikationsdepartementet är inte den bästa. Rättschefen Anders Iacobæus uppfattar det som att arbetet tappar fart och kontinuitet i och med regeringsskiftet. Det är ingen enkel situation för den nya politiska ledningen att komma in i arbetet och börja arbeta med människor de inte känner.

Kommunikationsdepartementet får löpande information framför allt från Sjöfartsverket, men även från polisen och senare från anhörigföreningar. Det förekommer hela tiden kontakter med de övriga berörda länderna, framför allt Estland. Från Estland kommer inga krav på bärgning.

Polisen kontaktar Justitiedepartementet och önskar en diskussion om bärgning och omhändertagande

Inom polisen har det allt sedan haveriet förts diskussioner rörande frågan om bärgning av fartyget och omhändertagande av kroppar kring fartyget. Den 9 oktober kontaktar Roland Ståhl Justitiedepartementet och framför polisens synpunkt att en diskussion i frågan måste föras redan vid denna tidpunkt, med hänsyn till vad som händer med kroppar som ligger i vatten mer än två till tre veckor. Rättschefen Stefan Strömberg lovar att se till att frågan kommer upp på dagordningen.

Det norska bärgningsföretaget Stolt Comex kontaktar polisen

Samma dag får polisen i Stockholm ett telefonsamtal från Stolt Comex. Med anledning av att dykföretaget inte fått något svar på sitt erbjudande, av den 6 oktober, till Kommunikationsdepartementet, vänder man sig nu till polisen.

Stolt Comex, som har förevisat sitt räddningsfartyg i Finland, erbjuder sig att göra detsamma i Nynäshamn den 12 oktober.

Ines Uusmanns uttalanden om Stolt Comex

Ines Uusmann anser att det inte kan vara fråga om ett seriöst företag och hon tycker det är oetiskt av dem att ligga vid Hangö och vänta för att kunna profitera på olyckan. Hon minns att någon sade, att det redan efter några timmar efter katastrofen var för sent att söka omkomna runt vraket eftersom kropparna redan då skulle ha förts bort av strömmar. Denna uppfattning återges i massmedierna.

Stolt Comex går i svaromål

På kvällen den 12 oktober inkommer ett nytt telefax från Stolt Comex till Kommunikationsdepartementet i vilket Ines Uusmanns påstående om att företaget inte är seriöst bemöts. Stolt Comex informerar om sin verksamhet och berättar att de är världens största undervattensentreprenör med 3 000 anställda över hela världen och en årsomsättning om 2,4 miljarder norska kronor. Företaget har tidigare anlitats i samband med stora katastrofer som t.ex. Alexander L. Kielland, Piper Alpha och Partnair. I telefaxet påtalas också att man inte fått något svar på sin propå till departementet.

22

Sjöfartsverkets rapport överlämnas till Kommunikationsdepartementet

Det konstateras att inga legala eller tekniska hinder finns för att eftersöka eller omhänderta omkomna efter Estoniahaveriet. Nya frågor av etisk karaktär väcks.

På sin andra egentliga arbetsdag, den 11 oktober, får Ines Uusmann Sjöfartsverkets rapport. Den är rubricerad Rapport angående de tekniska och legala förutsättningarna att återfinna och omhänderta omkomna från färjan Estonia. Ministern och hennes närmaste medarbetare är närvarande då Johan Franson gör en kort föredragning av rapportens innehåll. Därefter håller Ines Uusmann presskonferens. Rapporten överlämnas också skriftligen till Utrikes-, Justitie-, Social- och Civildepartementet.

Inga legala hinder eller skyldigheter

Av rapporten framgår det att inga legala hinder eller skyldigheter föreligger för någon att eftersöka eller omhänderta de omkomna efter fartygsolyckan. I rapporten beaktas inte regler om förhållandet mellan olika stater och heller inte den omständigheten att andra medborgare än de från Sverige, Estland och Finland finns bland de omkomna.

I rapporten antas att det övervägande antalet omkomna kan återfinnas inuti fartyget, men man tror också att omkomna kan påträffas utanför. Det beskrivs att ett omhändertagande av omkomna kan ske endera genom ett lyft av fartyget eller genom dykningar inuti det, där det ligger på havsbotten. Att alla omkomna kan återfinnas anses som mycket osannolikt.

Genomsökning av fartyget

I rapporten utgår man erfarenhetsmässigt från att fartygets inredning är förstörd. Möbler, innertak och mellanväggar antas ha rasat överallt. Det anses troligt att vattenmassor kommit in med mycket stor kraft på vissa platser i fartyget. Ett omhändertagande av de omkomna innebär att man röjer sig fram genom förstörelsen. Detta beskrivs som ett riskfyllt företag, oavsett om det sker under eller över vattenytan. Det framgår inte var de omkomna kan förväntas befinna sig inuti fartyget

För att genomföra dykningar inuti Estonia krävs s.k. mättnadsdykning⁴⁴. Varje dykeriarbete i omedelbar närhet av, på eller i fartyget är, enligt rapporten, mycket riskfyllt och måste förberedas med inspektions- och säkerhetsarbeten.

Det konstateras att vissa delar av fartyget kommer att vara svåra att söka igenom, men det anses ändå möjligt att återfinna och omhänderta en del av de omkomna. Arbetet med att genomsöka fartyget beräknas ta mellan två och fyra månader och kan inte utföras efter att isen lagt sig.

Bärgning av fartyget

En del av rapporten behandlar ett lyft av hela fartyget, vilket beräknas vara en utomordentligt krävande uppgift. Vattendjupet på platsen där fartyget ligger anges till ca 70 meter. Djupet utgör inget hinder i sig men det medför att arbetet tar längre tid och är svårare. Lyftet måste ske i två etapper som inleds med att fartyget rätas upp.

Arbetet beräknas kunna vara klart i juni–augusti 1995. Efter att fartyget lyfts måste det genomsökas och de omkomna omhändertas. Därefter kan fartyget skrotas eller sänkas.

Johan Franson konstaterar att ett omhändertagande av omkomna, särskilt efter att fartyget lyfts, får betydande praktiska konsekvenser. Han pekar också på de etiska bedömningar som måste göras⁴⁵.

Nya frågor väcks

Efter Johan Fransons föredragning diskuterar ministern och hennes medarbetare på Kommunikationsdepartementet hur man ska gå vidare i beredningen av ärendet. Finns tillräckligt underlag för att fatta ett beslut i bärgningsfrågan?

Frågan har successivt breddats till att även omfatta andra dimensioner än de tekniska och legala frågeställningarna. De som tagit del av Fransons föredragning och den skrivna rapporten börjar nu att ställa sig frågor av etisk ka-

raktär. Vem avgör vilka som ska omhändertas om man inte bärgar hela fartyget? Vad gör man med omkomna som inte kan identifieras? Hur förhåller man sig till anhöriga som inte vill ha hem sina omkomna? Kan man hantera de dödas kroppar på ett värdigt sätt? Hur går det till rent praktiskt? Är det möjligt att skärma av mediernas bevakning i samband med bärgningsarbetet? Hur många omkomna finns kvar inuti fartyget? Skadas kropparna vid en bärgning?

Tanken på ett etiskt råd föds

Vid ett samtal mellan Ingvar Carlsson och Ines Uusmann, på eftermiddagen efter Johan Fransons föredragning av Sjöfartsverkets rapport, väcks tanken på tillsättandet av ett råd som ska belysa etiska problem i samband med en bärgning. Frågan diskuteras också med Jan Nygren.

Ines Uusmann påbörjar arbetet med att ta fram namn på lämpliga personer för ett sådant råd. Utgångspunkten i detta läge är, enligt uppgifter från Ines Uusmann, att fartyget ska bärgas och man vill inte förlora tid. Kommunikationsministern samtalar med Siv Gustavsson och Eva Lindau, om lämpliga personer att ingå i ett etiskt råd. Eva Lindau diskuterar frågan med Jan-Olof Selén som bidrar med namn på personer som han anser lämpliga. Alla är ense om att etiska rådet ska utgöras av en grupp kloka och kända personer med olika bakgrund.

Otålighet inför ett regeringsbeslut

I medierna och bland anhöriga växer otåligheten inför ett väntat regeringsbeslut. Eva Lindau, som har mött människor i kris i sitt tidigare arbete som kvällstidningsjournalist, har hjälp av denna erfarenhet i sitt arbete på Kommunikationsdepartementet. När arga människor ringer henne tänker hon att den ilska hon får ta emot inte är riktad mot henne som person. Hon uppfattar det som att de anhörigas vrede är utlöst av regeringens tveksamhet inför ett beslut i bärgningsfrågan.

23

Registrering, identifiering och passagerarlistor

*Den svenska identifieringskommissionen möter kommunikationsministern
och belyser identifieringsarbetet vid ombändertagande av alla omkomna på Estonia.
Överenskommelse om dödförklaring av Estoniaoffren träffas.*

Med anledning av frågorna som väcks efter Sjöfartsverkets redovisning, kontaktar departementsrådet Jan-Olof Selén rättsläkaren Robert Grundin i den svenska identifieringskommissionen. Selén vill bland annat ha svar på frågan om det är möjligt att identifiera en kropp som legat i vatten ett halvt år. Grundin är inte oförberedd på frågan, eftersom han några dagar tidigare har varit i kontakt med Johan Franson som framfört önskemål om att få ställa frågor om kropparnas förväntade tillstånd. Robert Grundin meddelar Selén att han är beredd att svara på frågor och att göra en föredragning om identifieringsproblematiken följande dag på Kommunikationsdepartementet.

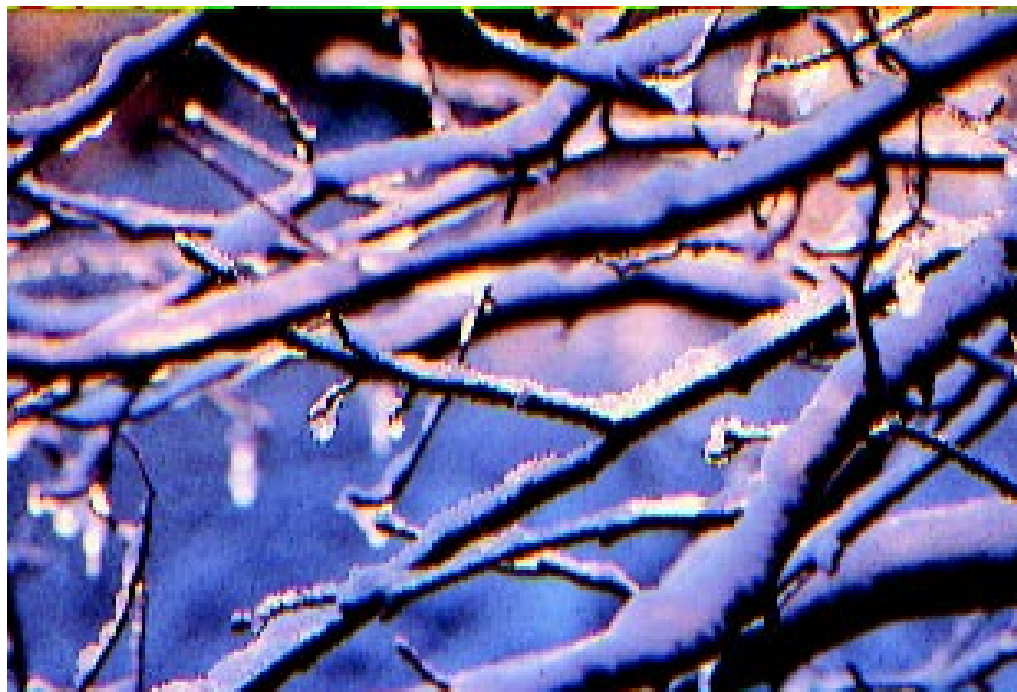
Experter besvarar frågor om identifiering av omkomna

Den 12 oktober sammanträffar kommunikationsminister Ines Uusmann, pressekreterare Eva Lindau samt statssekreterare Jan-Olof Selén med delar av den svenska

identifieringskommissionen, polisöverintendenten Roland Ståhl, rättsläkaren Robert Grundin, kriminalkommissarien Jan Olsson och rättsodontologen Håkan Mörnstad, för en föredragning om ett eventuellt identifieringsarbete.

Ett monumentalt administrativt problem

Robert Grundin beskriver de vetenskapliga metoder som finns för att genomföra en identifiering. Av beskrivningen framgår att det stora problemet är av administrativ art. Identifieringen av de 93 omkomna som utfördes i Finland tog två till tre veckor, trots att man där har en betydligt mera avancerad organisation än vad som finns i Sverige. Att identifiera 100 omkomna i Sverige kan gå om man omdisponerar och bottenkrapar resurserna, men att identifiera 1 000 omkomna är, enligt Robert Grundins uppfattning, ett monumentalt problem.

Svenskar kan identifieras genom tandundersökning

Vid diskussion om de olika identifieringsmetoder som är lämpliga framgår att tandundersökning kommer att användas i första hand. Håkan Mörnstad menar att i princip alla omkomna svenskar som omhändertas kan identifieras med hjälp av tandläkarjournaler. Dessa underlag är tillgängliga och innehåller fullödlig information. För omkomna som inte kan identifieras på detta sätt måste andra metoder användas.

Roland Ståhl framhåller att det definitiva fastställandet av varje omkommens identitet kräver att en gemensam bedömning görs av rättsmedicinare, rättsodontologer och kriminaltekniker. När denna bedömning är gjord är det han som slutligen godkänner resultatet av arbetet.

Kroppars påverkan av tiden i vatten

Ines Uusmann vill ha svar på frågan om hur en människokropp påverkas av att ligga i vatten en längre tid. Identifieringsexperterna menar att det inte går att gene-

rellt avgöra i vilket tillstånd de omkomnas kvarlevor är. Resonemanget förs utifrån tidigare erfarenheter från bland annat sjöolyckor, i relation till hur länge det kommer att dröja innan Estonia kan bärgas.

Faktorer som tiden i vattnet, vattnets salt- och syrehalt, temperaturen i vattnet och faunan på plats avgör kropparnas tillstånd. Det anses utrett att de flesta av de omkomna kan identifieras, men kropparna kan inte förväntas vara i sådant skick att det är lämpligt att deras anhöriga ser dem.

Bildvisning från sjöolyckor

Vid föredragningen visas bilder som tagits i samband med bärgningar. De föreställer omkomna människor och miljöer från andra sjöolyckor. Som exempel kan nämnas bilder på de omkomna i den svenska ubåten Ulven, som minsprängdes under andra världskriget och bärgades några månader senare.

Problem för personal

Roland Ståhl redogör vid mötet för sin syn på de personalproblem som kan förväntas uppstå vid omhändertagandet av kroppar efter en bärgning av fartyget. Speciellt kriminaltekniker, som inte dagligen arbetar med omkomna riskerar att få psykiska problem i samband med arbetet att tömma det torrlagda fartyget. De får utföra ett detaljarbete med att omhänderta de omkomna och deras tillhörigheter, som ligger i hytterna eller runt omkring de döda. Allt måste noggrant dokumenteras så att det kan användas om så behövs för en senare identifiering.

Registrering av dödsfallen

Den fråga som uppkommit med anledning av Estonia-haveriet, rörande dödförklaring av omkomna som inte påträffats, är speciellt angelägen för de anhöriga. Riksskatteverket konstaterar att det i vissa synnerliga undantagsfall finns möjlighet att registrera en person som avliden i folkbokföringen, trots att kroppen inte påträffats, genom ett förvaltningsrättsligt beslut. Med anledning av detta samråder rättssekretariatet på Rikspolisstyrelsen och befattningshavare på Riksskatteverket och resultatet blir att Rikspolisstyrelsen upprättar några olika tänkbara situatio-

ner när en person skall kunna registreras som avliden, trots att kroppen inte påträffats.

En överenskommelse mellan Riksskatteverket och Rikspolisstyrelsen leder till att följande situationer kan anses uppfylla beviskraven:

- Personen finns med på passagerar- eller besättningslista och har av anhörig anmälts eller bekräftats saknad.
- I de fall där den saknade inte finns angiven på någon sådan lista måste en alternativ lösning användas. Exempel är när utredning genom uppgifter från anhöriga eller förhör med överlevande kan bekräfta att personen varit med på resan. Bevis kan också utgöras av exempelvis mobiltelefonsamtal som skett från fartyget, av preliminärbokningar eller av en bil som står uppställd vid färjeterminalen.

Den 14 oktober informerar Rikspolisstyrelsen samtliga länspolismästare att det ankommer på berörda polismyndigheter att verkställa erforderlig utredning och redovisa denna till ID-kommission. Denna redovisning sker den 20 oktober. Med ID-kommissionens bedömning att personen befann sig ombord som grund fattar skattemyndigheterna därefter beslut om att registrera dödsfallet.

24

Svenska kyrkan för samtal om etiska frågor

*Estoniakatastrofen på dagordningen vid biskopsmöte i Uppsala.
Diskussioner om havet som grav.*

Den 12 oktober hålls ett biskopsmöte i Uppsala, vid vilket Sveriges samtliga biskopar deltar. På dagordningen under rubriken Katastrofer, finns M/S Estonias förlisning. Biskoparna samtalar om sina erfarenheter av kyrkans insats i mötet med anhöriga, vid exempelvis minnesgudstjänster och arbete i krisgrupper. Det diskuteras även vilken hjälp landets präster behöver för att forma minnes- och avskedsgudstjänster för de anhöriga till en omkommen, vars kropp inte återfunnits.

Havet som grav diskuteras vid biskopsmöte i Uppsala

Därefter kommer samtalet att handla om de etiska frågorna i samband med omhändertagande av de döda. Under detta samtal betonar biskoparna det gamla synsättet att också havet kan vara en grav. Biskoparna understryker samtidigt vikten av att anordna minnesplatser, nationellt och lokalt. Därutöver diskuteras möjligheten av en välsignelse- och bönegudstjänst till havs, vid Estonias förlis-

ningsplats. Tanken är att denna gudstjänst skall genomföras tillsammans med ärkebiskoparna från de lutherska kyrkorna i Finland och Estland, i närvaro av statsledningarna.

Ärkebiskopens uttalanden i massmedierna

Några dagar efter biskopsmötet formulerar ärkebiskop Gunnar Weman sina tankar i bärgningsfrågan när han svarar på läsarnas frågor i Expressen. Tidningen har satt samman en expertpanel som skall besvara allmänhetens frågor om Estoniakatastrofen. Den 16 oktober får han bland annat dessa frågor:

”Går det att göra en individuell begravning med gravsten utan att det finns någon kropp?” Han svarar: ”Det går inte utan kropp, då gör vi en avskedsgudstjänst.”

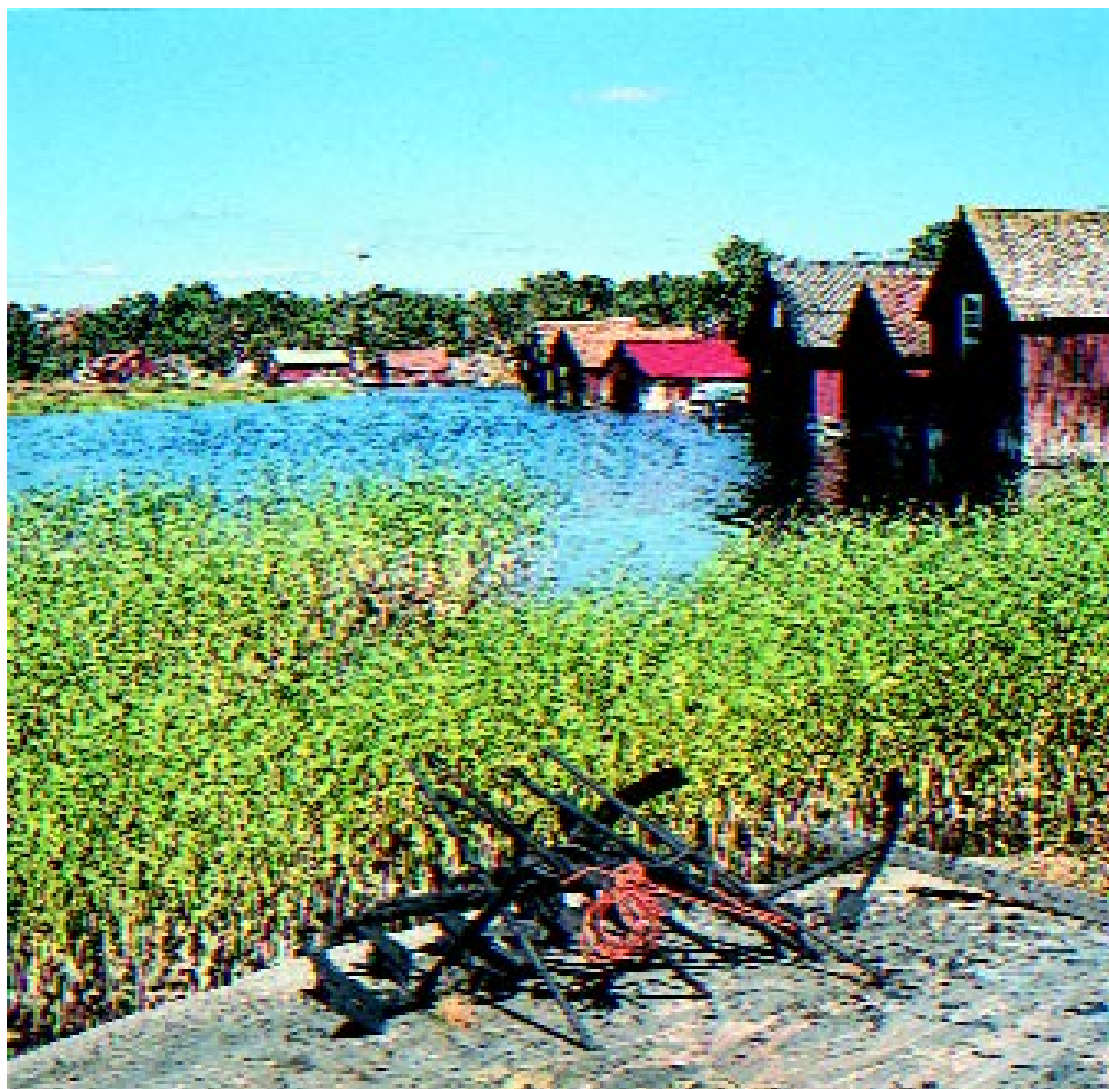
På påståendet ”Det havet tar skall havet ha!” svarar ärkebiskopen: ”Jag tror att det ligger något i det. Också havet är en kyrkogård, och det tror jag att människor längs

våra kuster förstått genom åren. Om man skall bärga färjan kommer man aldrig att få upp alla de saknade och dessutom får man inte upp den förrän nästa sommar. Då kan man fundera på vad som blir riktigast för dessa människor. Jag kan förstå att man vill ha en kropp – men samtidigt blir det ett trauma för alla dem som inte får några kroppar.”

En annan fråga lyder: ”När sjömän dog förr i tiden lade man ut blomkransar där de hade drunknat. Kan man inte göra så i det här fallet också om båten inte kan bär-

gas?” Gunnar Weman svarar: ”Jo, det är åt det hållet till vi funderar. Vi försöker samla ärkebiskoparna i Sverige, Finland och Estland. Vi vill, oberoende av om man försöker bärga fartyget, hålla en minnesgudstjänst till havs.”

Den 18 oktober fortsätter Expressen att ställa läsarnas frågor till experterna. Då får Gunnar Weman frågan: ”Vill inte de flesta anhöriga att de avlidna ska vila på havets botten?” Han svarar: ”Det vet vi inte och jag tycker att man kanske inte är mogen att fatta det beslutet än.”

25

Arbetet med att identifiera omhändertagna omkomna

*29 omkomna svenska medborgare kommer hem och andakt
hålls i Riddarholmskyrkan på initiativ av polisen i Stockholm.*

Den 12 oktober får Utrikesdepartementet en underrättelse från den finska Centralkriminalpolisen om att 11 omkomna svenskar identifierats. Den svenska identifieringskommissionen får löpande besked om vilka de döda är. Så snart ett skriftligt besked kommer underättas de anhöriga genom den lokala Polismyndigheten. Den 19 oktober får berörda veta att deras anhörigas kistor anländer till Värtahamnen dagen därpå klockan 07.15.

Gudstjänst i Riddarholmskyrkan

På initiativ av polisen i Stockholm hålls en andakt i Riddarholmskyrkan den 20 oktober. Gudstjänsten är en mottagningsceremoni för de 29 kistor med identifierade omkomna som kommer till Sverige från Finland denna dag. Poliserna som sköter eskorten av kistorna vill avsluta sitt uppdrag på detta, som de upplever, värdiga sätt. Kistorna körs fram till Riddarholmskyrkan i en vit lastbil med de svenska, estniska och finska flaggorna på sidan. En av

kistorna ställs på kyrktrappan eftersom den omkomna tillhör ett annat trossamfund än svenska kyrkan.

Stockholms stift har denna gång liksom tidigare vid minneshögtiderna i Storkyrkan en samordnande funktion. Polismyndigheten i Stockholm, Civildepartementet, Riksmarskalksämberet, Stockholms Domkyrkoförsamling, Ärkestiftet och Rikspolisstyrelsen samarbetar under planeringsarbetet.

Många människor söker sig till Riddarholmskyrkan för att delta i ceremonien. Besvikelsen blir stor vid kyrkporten när kyrkan inte rymmer alla.

Samtliga omhändertagna omkomna identifierade

Den 2 november anländer ytterligare tio kistor med omkomna till Stockholm. Samtliga 94 omkomna som har omhändertagits i Finland är nu identifierade. 39 omkomna är svenskar. I en TT-notis meddelas de omkomnas namn, ålder och hemort.

26

Den första partiledaröverläggningen

Den svenska identifieringskommissionen besvarar frågor och informerar om rättsmedicinskt och kriminaltekniskt arbete vid ett omhändertagande av omkomna.

Den 18 oktober hålls en första partiledaröverläggning⁴⁶ i Estoniafrågan. Till denna är följande experter inbjudna: Roland Ståhl, Robert Grundin, Jan Olsson, Håkan Mörnstad och Johan Franson. Experterna deltar som föredragande samt för att besvara frågor.

Under mötet rapporteras resultatet av Sjöfartsverkets utredning om de tekniska och legala möjligheterna att omhänderta omkomna. Representanterna från den svenska identifieringskommissionen informerar om rättsmedicinska och kriminaltekniska frågor kring ett identifieringsarbete.

Ines Uusmann redovisar idéer om att inhämta synpunkter från ett etiskt råd. Hon beskriver även sina intryck av anhörigas åsikter i frågan om ett omhändertagande av omkomna. Utöver detta berörs även frågor som utformandet av en nationell minnesvård och behovet av att ha en dialog med Finland, Estland och andra länder i denna och andra frågor.

Deltagarna ställer frågor till experterna

Politikerna erbjuds att ställa kompletterande frågor efter experternas föredragningar. Bland annat uttrycks önskemål om en beskrivning av kropparnas tillstånd och förhållandena inuti vraket.

Robert Grundin redogör för hur människokroppar som legat i vatten påverkas när de kommer i kontakt med luftens syre. Enligt Grundin sker en snabb och kraftig föruttnelse när kropparna kommer i kontakt med luften i samband med ett lyft av Estonia. Redogörelsen baseras på att det handlar om närmare tusen kroppar och bygger på tidigare erfarenheter. Bilder inifrån Ulven med omkomna visas även i detta sammanhang.

Efter föredragningarna avslutas mötet med en allmän diskussion kring deltagarnas syn på frågan om bärgning av Estonia och omhändertagande av omkomna.

Deltagarnas intryck efter partiledaröverläggningen

Analysgruppen har samtalat med ett antal av deltagarna vid denna överläggning och redovisar här några intryck⁴⁷ som förmedlats.

Peter Egardt, förutvarande statsminister Carl Bildts statssekreterare, berättar för analysgruppen att en viss irritation uppstår bland mötesdeltagarna när regeringen radar upp de problem som en bärgning av Estonia skulle medföra – utan att ha några slutsatser eller uppfattningar klara. Han minns att diskussioner förs om behovet av ytterligare utredningar och stöd till anhöriga.

Centerpartiets vice ordförande Helena Nilsson, som

är läkare till yrket, berättar att hon uppfattade experternas redovisning som mycket formell. Problemställningar föredrogs. Någon beskev fartygets läge och den lagstiftning som gäller på området. Experterna beskrev förutsättningar för bärgning och alternativet att omhänderta kroppar med hjälp av dykare, som ett arbete som skulle kräva mycket stora personella resurser. Hennes uppfattning var att det snabba identifieringsarbete som måste ske, då fartyget kommer ovan vattenytan, krävde resurser som inte fanns i Sverige. Det var dock klart att problemet hade en lösning.

27

Viktiga beredningsbeslut

Under oktober och november fortsätter beredningsarbetet och regeringen fattar den 20 oktober ett antal beslut, som bland annat innebär uppdrag för Sjöfartsverket, tillsättandet av en särskild utredare för anhöriga och överlevande och tillsättandet av ett etiskt råd.

Den första rapporten från Sjöfartsverket utgör grunden för ytterligare ett uppdrag. Nu gäller det en fördjupad analys av hur en bärgning ska gå till. Sjöfartsverket får i uppdrag att genomföra en konsekvensanalys avseende omhändertagande av de omkomna från Estonia.

Uppdrag åt Sjöfartsverket att göra en konsekvensanalys

I regeringsbeslutet av den 20 oktober formuleras följande: ”Regeringen uppdrar åt Sjöfartsverket att, i nära kontakt med berörda myndigheter i Sverige, Estland och Finland, genomföra en konsekvensanalys avseende omhändertagande av de omkomna från färjan Estonia som underlag inför ett samlat ställningstagande. Sjöfartsverket skall löpande hålla regeringen informerad om arbetets fortskridande. Sjöfartsverket skall ta erforderliga kontakter med den internationella haveriutredningen av Estonias förslin- ning samt med det särskilda råd som regeringen denna dag

bemyndigar chefen för Kommunikationsdepartementet att tillkalla avseende olyckan och dess följder. Uppdraget skall genomföras skyndsamt.”

Den svenska identifieringskommissionen uppdras att genomföra en konsekvensanalys

Som en del av insamlandet av underlag för konsekvensanalysen uppdrar Sjöfartsverket genom Johan Franson samma dag åt den svenska identifieringskommissionen att göra en konsekvensanalys över vilket arbete som skulle bli aktuellt om Estonia bärgas. Ordföranden Roland Ståhl fördelar uppdraget mellan olika personer, bland andra Jan Olsson och Robert Grundin.

Tillsättande av ett etiskt råd

I samma regeringsbeslut av den 20 oktober bemyndigas kommunikationsministern att sammankalla ett etiskt råd. ”Regeringen bemyndigar chefen för Kommunikationsde-

partementet att tillkalla ett råd med uppdrag att bistå regeringen i etiska frågor och överväganden avseende Estonias förlisning och dess följder. Rådet skall vidare informera om och kunna medverka till diskussioner i etiska frågor samt bistå vid kontakter med överlevande, anhöriga och andra berörda från färjeolyckan.”

Flera av de tilltänkta ledamöterna är vid det laget redan vidtalade. Anhöriga har till analysgruppen framfört att de begärde att få en representant i rådet men nekades detta.

Av regeringsbeslutet framgår inte Etiska rådets formella ställning. Här finns flera intryck, ett är att rådet var en kommitté, det vill säga att betrakta som en myndighet, ett annat att det inte var en kommitté. Enligt Ines Uusmanns uppfattning var det Etiska rådet formellt sett en utredning.

Ledamöter i Etiska rådet

- Sten Andersson, f.d. utrikesminister.
- Lars H Gustafsson, barnläkare som arbetat mycket med humanitära frågor.
- Peter Paul Heineman, läkare som bedöms åtnjuta ett stort förtroende hos det svenska folket genom sina många år som radiodoktor.
- Caroline Krook, domprost i Stockholm och tidigt förknippad med Estoniafrågan på grund av att det var hon som höll i flera minneshögtider i samband med olyckan, i Storkyrkan och i Riddarholmskyrkan.
- Anders Lindström, vid den här tiden ordförande i Sjöfolksförbundet.
- Eva Sahlin, mentalsköterska och avdelningsdirektör vid Socialstyrelsen. Eva Sahlin uppfattar att hennes roll i rådet är att representera ”den vanliga människan”. Hennes uppdrag i Etiska rådet är frikopplat från Socialstyrelsen, vilket innebär att hon inte behöver föra minnesanteckningar för myndighetens räkning. Eva Sahlin tillfrågades av Socialstyrelsens generaldirek-

tör Claes Örtendahl om hon vill åta sig uppdraget i Etiska rådet och säger då ja.

- Yrsa Stenius, journalist och författare som skrivit böcker om makt och journalistik, etik och moral.
- Karin Söder, tidigare riksdagsman och utrikesminister som vid den här tiden är ordförande i Rädda Barnen.
- Bertil Werkström, ärkebiskop emeritus.

Undersökning av förutsättningarna för en nationell minnesvård

Regeringen uppdrar genom kulturminister Margot Wallström åt Statens konstråd att undersöka förutsättningarna för en nationell minnesvård för att hedra Estoniakatastrofens offer. I regeringsbeslutet står att Konstrådet under arbetet ska samråda med de kommuner, där särskilt många människor drabbats av katastrofen. Uppdraget, som ska innefatta redovisning av konstnärliga, tekniska, organisatoriska och övriga förutsättningar för minnesvården, skall redovisas till regeringen senast den 15 december 1994.

Stöd till efterlevande i Estland

Den 27 oktober beslutar regeringen att lämna ekonomiskt stöd till estniska efterlevande med 500 000 kronor. Stödet skall gå till utbildningsinsatser bland de mest behövande barnen och ungdomarna i Estland.

Tillsättande av särskild utredare

Civilminister Marita Ulvskog förordnar den 8 november förre generalsekreteraren i Svenska Röda Korset Peter Nobel att som särskild utredare ge information och allmän vägledning till de anhöriga och de överlevande. Marita Ulvskog klargör vid ett möte med Peter Nobel att uppdraget gäller svenska medborgare och personer som är bosatta i Sverige. Syftet är inte att Peter Nobel skall fungera som advokat, rådgivare eller kurator för den enskilde.

Peter Nobel inleder arbetet måndagen den 14 november. Han inser senare att det är viktigt att dela med sig av upplysningar och synpunkter till de drabbade från Estland. I frågor där anhörigas åsikter går isär eftersträvar han att vara neutral. Skadestandsfrågan blir en viktig fråga för honom att arbeta med. Han upplever att anhöriga kommer i konflikt med varandra och med honom.

Peter Nobel deltar i möten med anhöriga i stora delar av Sverige. Vissa människor uppträder aggressivt och är upprörda i samband med mötena. Han för intrycken från dessa möten vidare till ansvarig på Kommunikationsdepartementet. För Peter Nobel framstår det som om lika många anhöriga är för som emot en bärgning av Estonia.⁴⁸

28

Kommunikationsdepartementets kontakter med anhängiga

Ines Uusmann möter anhängiga i Borlänge. En demonstration med fackeltåg för ombändertagande av de omkomna. Särskild befattning inrättas på departementet för kontakterna med anhängiga.

I samband med en EU-debatt i Borlänge, den 27 oktober, anordnas en träff mellan anhängiga och företrädare för regeringen. Från Kommunikationsdepartementet medverkar Ines Uusmann, Eva Lindau, Siv Gustavsson och Jan-Olof Selén. Närvarande är också Johan Franson och kommunalrådet i Borlänge, Georg Karlsson. Två anhängiga, Lennart Berglund och Stefan Forslund, håller i mötet. Före mötet har mötesarrangörerna gjort en enkät bland de anhängiga i salen som visar att 70 procent vill att Estonia ska bärgas.

Under mötet informerar Johan Franson om sitt pågående arbete. Frågan om plundring och övertäckning av vraket diskuteras. Johan Franson säger att fartyget ligger så djupt att dykningar blir mycket svåra att genomföra.

Eva Lindau och Siv Gustavsson tycker att stämningen är hätsk och obehaglig. Enligt Eva Lindau var Ines Uusmann helt oförberedd på den "lynchstämning" som rådde. Bland de anhängiga som samlats uttrycks stark oro

för plundring av bl.a. de omkomnas tillhörigheter. Representerarna från Kommunikationsdepartementet tycker att det finns en viss känsla av besvikelse hos dem som förespråkar bärgning.

Ganska snart är Ines Uusmann tvungen att lämna mötet för att hinna till EU-debatten. Enligt uppgift från anhängiga stannar ministern drygt en kvart på mötet. De känner att hon inte lyssnat på deras argument för en bärgning.

Dagen efter skriver Dala-Demokraten att Lennart Berglund lämnat in en ansökan till Ines Uusmann om statligt stöd till en stiftelse och förening för överlevande och anhängiga över hela landet. Han får stöd från Georg Karlsson. Enligt Lennart Berglund hoppas man få fram tillräckligt med pengar, även från kommuner, företag, privatpersoner och föreningar, för att förbereda en bärgning, om inte regeringen arbetar tillräckligt snabbt. Han hoppas också kunna utreda olyckans orsaker.

Demonstration med fackeltåg

Den 17 november ordnar anhöriga från Lindesberg en demonstration med fackeltåg i Stockholm. De anser att beslutet i bärgningsfrågan drar ut på tiden och vill med denna demonstration visa sin sorg. Tåget går från Sergels Torg mot Rosenbad där representanter för de sörjande tas emot av Jan Nygren, Ines Uusmann med medarbetare, Johan Franson och flera av de experter som anlitats av Sjöfartsverket samt Bertil Werkström, samtliga sittande vid podiet i lokalen.

Mötet är känsloladdat och leds av en anhörig från Lindesberg som valts till mötesordförande. Frågor ställs till politikerna och de närvarande experterna. Kritik riktas mot regeringens arbete. Frågorna handlar om identifiering av de omkomna och vilka rättsmedicinska resurser som finns tillgängliga. Det ställs ibland detaljerade och närgångna frågor när det gäller de omkomnas förväntade tillstånd och hur ett lyft av fartyget ska gå till om det genomförs.

Bertil Werkström är chockad över de anhörigas reaktioner och lämnar mötet innan det är avslutat. Under mötet går kommunikationsministerns pressekreterare Eva Lindau ut och lugnar vissa av de anhöriga.

I kvällens nyhetssändningar i TV refereras anhörigas sorg och förtvivlan under demonstrationen och det känsloladdade mötet efteråt.

Brev och telefonsamtal påverkar arbetet på departementet

Det ringer oavbrutet i telefonerna och det strömmar in brev. Vissa brev innehåller vädjanden om att Estonia skall bärgas, somliga innehåller även förslag om hur detta skall gå till. Andra brev är personliga brev skrivna från hjärtat, många från anhöriga och direkt berörda, men även från svenskar i allmänhet. Telefonsamtalen och breven till departementet är så många att det normala arbetet under hösten läggs åt sidan. Brev och telefonsamtal handlar om att människor vill veta hur det ska bli med bärgningen. De allra flesta som ringer och skriver uttrycker att Estonia bör bärgas och refererar till Carl Bildts och Ingvar Carlssons

uttalanden om detta. Men även andra hör av sig för att säga att de "vill sörja i fred".

Kommunikationsministerns pressekreterare Eva Lindau har alltsedan hon tillträdde sin tjänst fått ta emot många samtal. De samtal hon får kommer från såväl medierna som från anhöriga och allmänheten.

Anhöriga vill tala med ministern

Siv Gustavsson arbetar som rådgivare åt Ines Uusmann. Även hon tar emot många telefonsamtal från personer som vill tala med ministern. Hon lyssnar på dem som ringer, många är ledsna, förtvivlade och arga, men har inga besked att lämna. Hon svarar också på brev. I breven skriver anhöriga att de vill ha hem sina nära. Siv Gustavsson känner särskilt starkt för en kvinna som skriver att hennes dotter omkommit. Hon har själv en dotter i samma ålder.

Jan-Olof Selén får även fortsättningsvis telefonsamtal från människor, bland annat från några som inte vill ha någon bärgning. De är oroliga för att omkomna som reste med sina familjer kan splittras. Selén tror att oavsett vilket beslut som fattas i frågan om bärgning, så kan inte alla bli nöjda.

Inga direktiv för kontakterna med anhöriga

Det formuleras inga direktiv för hur samtal från anhöriga ska bemötas. Den som tar emot samtalen får agera efter eget gottfinnande. Man kan inte lämna besked till dem som ringer utan hänvisar till att regeringen inhämtar beslutsunderlag, bland annat genom de uppdrag som Sjöfartsverket arbetar med.

Kontakterna med anhöriga ökar under hösten genom att allt fler hör av sig till departementet. Samtalen är många gånger uppslitande. I nästan varje samtal tas frågan om omhändertagande av omkomna eller bärgning av fartyget upp.

Brev sänds ut till anhöriga och överlevande

Den 24 november sänder Ines Uusmann ett brev till anhöriga och överlevande. Det innehåller information om myndigheternas arbete efter Estoniaolyckan och tillsättandet av Etiska rådet. De etiska frågor som rådet ska

överbäga är, enligt brevet, respekten för de anhörigas olika uppfattningar, respekten för de omkomnas kroppar och respekten för de människor som ska arbeta med omhändertagandet. Det står inte nämnt att Etiska rådet ska lämna ett ställningstagande i frågan om huruvida regeringen bör besluta om en bärgning av Estonia eller ej.

Sjöfartsverkets första rapport sammanfattas i brevet på följande sätt: "Av verkets rapport framgår att det inte bedöms som möjligt att få upp de omkomna ombord med hjälp av dykare. En bärgning skulle därmed vara det enda sättet."

Till brevet biläggs ett brev från den särskilde utredaren Peter Nobel, daterat den 22 november, i vilket han redogör för sitt uppdrag som utredare. Han framhåller i brevet att hans uppgift främst är att utreda vilket stöd de skadelidande får och hur deras rättsliga och andra intressen tas tillvara. Han åtar sig även att försöka informera i viktiga frågor. I brevet väddar han till berörda myndigheter att försöka möta de drabbades behov.

Politisk sakkunnig med ansvar för anhörigkontakter

Den höga arbetsbelastningen på departementet under hösten för med sig att det blir svårt för personal som arbetar med beredning av Estoniafrågan att hinna med att besvara brev och samtal från anhöriga. Situationen blir till

slut ohållbar och därför anställs Birgitta Wallström som förstärkning. Uppdraget begränsas till två månader. Det motiveras av att man på departementet gjort bedömningen att intresset från anhöriga och medier kommer att avstanna, när regeringen fattat beslut i bärgningsfrågan. Befattningens benämning blir politisk sakkunnig men det arbete som ska utföras, med ansvar för anhörigkontakter, är inte ett vanligt uppdrag för en person med denna befattning.

Måndagen den 28 november börjar Birgitta Wallström sitt arbete på departementet. Hon får överta många akter med obesvarade brev från anhöriga, allmänheten och företag. Ena väggen i hennes arbetsrum är full med akter innehållande obesvarade brev från anhöriga.

Telefonen ringer hela dagarna. De flesta som ringer är för en bärgning. På nätterna hinner hon besvara vissa av breven. Redan när hon tillträder är kontakterna dåliga mellan Kommunikationsdepartementet och de anhörigas representanter. Birgitta Wallström får också i uppgift att vara sekreterare i Etiska rådet.

Birgitta Wallströms anställning innebär en avlastning för övrig personal på departementet. Hon sorterar breven i olika frågor och besvarar dem i takt med att hon har besked att lämna, det vill säga efter det att regeringen fattat sina beslut.

29

Den omdiskuterade minnesgudstjänsten till havs

*Svenska kyrkans planer på att genomföra en minnesgudstjänst möts av protester från anhöriga.
Den 26 november genomförs en gudstjänst på estniskt initiativ.*

Under hösten planerar svenska kyrkan tillsammans med den estniska, finländska och lettiska kyrkan att genomföra en minnesgudstjänst vid Estonias förlisningsplats. Samtal förs mellan kyrkoledarna i de fyra länderna. Tanken är att anhöriga och överlevande skall inbjudas att delta i en gemensam sorgehögtid. Man har långt gångna planer på att låta två fartyg med sörjande, ett från Estland och ett från Sverige, mötas vid olycksplatsen. Där skall en ceremoni genomföras och de sörjande erbjudas möjlighet att lägga ner blommor för att hedra de omkomna.

En motsvarande högtid planeras att äga rum i Norrtälje, för dem som av olika skäl inte vill följa med på fartyget.

I Sverige tar kyrkans ledning kontakt med regeringen för att informera om planerna och liknande kontakter tas i Estland och Finland. Den svenska regeringen är positiv till ärkebiskopens initiativ och Kjell Lindström, politisk sakkunnig i Statsrådsberedningen, deltar vid ett antal möten i

Estland och Finland. Det är meningen att representanter för de tre ländernas regeringar skall delta vid gudstjänsten.

Frågetecken kring gudstjänsten

Under planeringsarbetet uppstår frågetecken kring vilken karaktär gudstjänsten skall ha. Företrädarna för den estniska och finländska kyrkan ser på högtiden som en begravning, medan man från svensk sida ser den som en minnesgudstjänst.

Beredningsarbetet rörande frågan om bärgning av Estonia pågår som mest intensivt under denna tid i Sverige. Händelseutvecklingen följs av pressen. När planerna på minnesgudstjänsten blir kända, omkring den 10 november, väcker det starka känslor bland de anhöriga. Det står klart att inställningen till minnesgudstjänsten är delad, och Svenska kyrkan förstår att man inte kommer att kunna räkna med någon större uppslutning från dem.

Orsakerna till detta är flera: en del har bokat in privata minnesstunder, andra anser att vädret och årstiden gör det olämpligt att ge sig ut till havs. Oklarhet om högtidens karaktär är ytterligare en anledning.

Svenska kyrkan inställer gudstjänsten

Den planerade gudstjänsten ställs in. Anledningen uppges framför allt vara att man inte lyckats få tag i ett fartyg, stort nog att rymma det planerade antalet anhöriga. Som en ytterligare anledning nämns reaktionerna från anhöriga. Många har varit kritiska till arrangemanget och kallat det för ett inlägg i bärgningsdebatten – ett avsked till havs kan

uppfattas som ett steg mot beslutet att inte låta bärga Estonia.

Många anhöriga får ett brev med lördagsutdelning den 12 november, undertecknat av ärkebiskop Gunnar Weman. I brevet uttrycker han förståelse för kritiken, men framhåller även att många anhöriga varit positiva till tanken på en gudstjänst till havs. Han vill återuppta dialogen med anhöriga vid ett senare tillfälle, för att eventuellt göra ett förnyat försök under våren 1995.

Den 26 november genomförs ändå en gudstjänst vid Estonia

På den dag som ursprungligen varit planerad för den gemensamma minnesgudstjänsten genomförs trots detta en gudstjänst till havs, vid Estonias förlisningsplats. Gudstjänsten förrättas av ärkebiskopen i Estland, Jaan Kiivit, tillsammans med ärkebiskoparna från Finland och Lettland. Även Gunnar Weman deltar, inbjuden av sin estniske kollega.

Färjan "Georg Ots", som utgår från Estland, för sörjande till olycksplatsen där en ceremoni genomförs. Jaan Kiivit lyser frid över de döda och medan Chopins sorgemarsch ljuder över havet läggs den gemensamma estniska, finländska, lettiska och svenska kransen med gula och vita nejlikor ned i havet. Den svenske ärkebiskopen läser "Herren är min herde, mig skall intet fattas...". Ceremonin avslutas med att de anhöriga lägger ned blommor i vattnet.

De flesta av de omkring 700 sörjande ombord är anhöriga till omkomna från Estland men även finländare, letter och ryssar deltar. Från Sverige deltar ett fåtal anhöriga samt Sveriges ambassadör i Estland, Lars Grundberg.

Dagen efter skildras gudstjänsten i Dagens Nyheter som ställer frågan "Var det en begravning?" Den finländske ärkebiskopen John Vikström slår fast att så var fallet, "Alla element som ingår i en begravning fanns med". Gunnar Weman däremot säger att de omkomna och de sörjande nu är välsignade.

Oklarheterna kring syftet med gudstjänsten och med ärkebiskopens roll i sammanhanget, leder till att Gunnar

Weman och Svenska kyrkan utsätts för kritik från de anhängarna. Det framförs att gudstjänsten föregriper det regeringsbeslut i bärgningsfrågan som utlovats, att den "bäddar" för att Estonia inte skall bärgas. Det uppfattas som ett ställningstagande emot bärgning att ärkebiskopen, trots att de ursprungliga planerna ändrats, ändå själv deltog. Det anses också vara fel att lysa frid över en olycksplats, där människor kämpat i förtvivlan för sitt liv.

Planerna skrinläggs definitivt

I februari 1995, när regeringsbeslutet om att låta Estonia vara kvar på botten av Östersjön fattats, inbjuder Gunnar Weman anhängarna till ett möte. Syftet är att höra sig för om deras åsikter beträffande att nu genomföra en minnesgudstjänst. Han menar att anledningen till att få svenskar deltog vid minnesgudstjänsten tidigare under hösten var att debatten om bärgning pågick som intensivast just då. Nu, menar ärkebiskopen, är det viktigt att fråga de anhängarna en gång till – innan det är dags för förslutning av Estonia.

Mötet blir stormigt. Flera anhängarna framför ånyo sin

kritik mot den tidigare minnesgudstjänsten till havs, medan andra är positiva till tanken.

Den 8 maj får de anhängarna ännu ett brev från Gunnar Weman. I det meddelas att planerna nu avskrivits definitivt, eftersom synpunkterna växlat starkt mellan olika enskilda och grupper. Med hänvisning till regeringens beslut om övertäckning av Estonia, säger ärkebiskopen att det är naturligt att lysa frid över gravplatsen Estonia, då övertäckningsarbetet är avslutat.

Initiativet övertas under sommaren 1995 av en anhängarförening

Under sommaren 1995 blir det till slut ändå en svensk minneshögtid vid Estonia. Denna gång är det Den Internationella Stödföreningen (DIS)⁴⁹ som tar initiativet. Ärkebiskopen inbjuds att delta men är förhindrad. Ytterligare en resa och gudstjänst genomförs under den tidiga hösten 1995. Utöver dessa större arrangemang har även fler båtresor gjorts till Estonias förlisningsplats under åren.

30

En del av underlagen för Sjöfartsverkets konsekvensanalys presenteras

Rättsmedicinsk och kriminalteknisk rapport lämnas. Kommunikationsdepartementet godkänner genomförandet av dykningar i Estonia.

Uppdraget att analysera konsekvenserna av en bärgning av Estonia fördelas mellan rättsläkaren Robert Grundin och kriminalkommissarien Jan Olsson. Robert Grundin ombeds göra en rättsmedicinsk analys och Jan Olsson en kriminalteknisk. Rapporterna presenteras med några dagars mellanrum.

Den svenska identifieringskommissionen redovisar konsekvensanalyser

Rättsmedicinsk rapport

Den 11 november skriver Robert Grundin en preliminär rapport om vissa av de rättsmedicinska förutsättningarna för ett omhändertagande och en identifiering av omkomna efter Estoniakatastrofen. Rapporten utgår ifrån fem alternativ.

1. Angående kroppar som kan tänkas flyta upp till ytan och driva iland. Det kan handla om ett begränsat antal kroppar. Omhändertagande och identifiering av dessa beräknas kunna ske med befintliga resurser.
2. Kroppar som kan påträffas ilanddrivna under årtionden framåt eller som påträffas på botten. Detta kan röra sig om ett fåtal kroppar. Även för detta arbete finns resurser. Identifieringsarbetet förväntas dock bli något mera tids- och arbetskrävande i dessa fall.
3. Bärgning av kroppar som finns utanför fartyget. I detta scenario kan det bli ett stort antal kroppar som samtidigt behöver identifieras. ID-kommissionen kan klara ca 50 kroppar inom ett dygn. Tvåhundra kroppar kräver bemanning med ett tiotal rättsläkare under 1–2 veckor. Om Rättsmedicinalverket har resurser för detta är oklart. Vidare är det ett problem att finna lokaler för ett sådant arbete.
4. Kroppar bärgas inifrån Estonia med hjälp av dykare. Om antalet kroppar överstiger etthundra under en kort tidsrymd måste troligen särskilda lokaler anskaffas. Personalresurserna inom landet räcker inte till för detta arbete. Troligen går det att i viss mån styra inflödet av kroppar.

5. Fartyget lyfts och förs in till hamn. Ca 850 kroppar omhändertagas när fartyget bogserats i land. Vid detta scenario blir det nödvändigt att anskaffa och utbilda personal från olika yrkesområden för att klara identifieringsarbetet, kanske även från andra länder. Troligen behöver nya lokaler tas i anspråk. Landets resurser för att omhänderta de färdigundersökta kropparna räcker sannolikt utan omDispositionering och personalförstärkning.

Små rättsläkarresurser i Sverige

Robert Grundin uppskattar att ett ofullständigt jämförelsematerial för identifiering kan förväntas för 5–10 procent av de omkomna svenskarna. Han tror att det kan bli stora svårigheter att få fram sådant material vad beträffar de omkomna balterna.

Han gör bedömningen att kropparna omedelbart efter en bärgning befinner sig i en tämligen stark uppblötning och måttligt framskriden förruttnelse. När kropparna kommer upp i luften påbörjas troligen en snabb förruttnelse även om kropparna förvaras i kyla. Processen kanske kan fördröjas något om kropparna förvaras i kylt vatten.

Ett lyft av fartyget medför en omfattande fragmentering av kropparna när fartyget rätas upp. Detta försvårar men omöjliggör inte identifiering, enligt Grundin. Ett tiotal rättsläkare i Sverige bedömer han som lämpliga för arbetet med identifiering under dessa förhållanden. På grund av arbetsvolymen menar han dock att även erfarna rättsläkare kan komma att få bestående psykiska skador av ett sådant arbete. Förstärkning på rättsläkarsidan kan erhållas från Finland, Danmark och Norge. Analys av DNA-prov tar i bästa fall tre veckor. I Sverige kan sådant jämförelsematerial samlas in i ca 50 procent av fallen. Om detta är möjligt i Estland anser Robert Grundin vara osäkert.

Rapport om kriminaltekniska frågor

Den 14 november lämnar kriminalkommissarien Jan Olsson en rapport över kriminaltekniska åtgärder som måste beaktas vid upptagning av kroppar från havsbotten, det sjunkna vraket eller ett bärgat fartyg.

Några uppenbara svårigheter att bemästra den krimi-

naltekniska hanteringen vid omhändertagande av omkomna från havsbotten eller inuti det sjunkna vraket anser han inte föreligga. Vid en bärgning av hela fartyget utgår bedömningen från att:

- de omkomna i stor utsträckning finns i trappor och korridorer
- inredningen kraftigt har påverkats och förflyttats
- kropparna har påverkats och skadats
- kropparna kommer att hittas i högar, dels i korridorer, dels i andra större utrymmen
- kropparna kommer att vara inkilade under inredning och inpressade i trånga utrymmen, kanske i ventilationstrummor
- kropparna legat i 8–9 månader i vatten och sedan några veckor i luften
- kropparna kan fragmenteras vid en ej ytterst försiktig behandling.

Erfarna kriminaltekniker krävs

I rapporten förordar Jan Olsson att den personal som skall arbeta ombord på det bärgade vraket bör ha erfarenhet från liknande arbeten, t.ex. som kriminaltekniker och brandmän. Personalen skall vara utrustad med skyddsdräkter och bära med sig luftförråd. Kropparna måste placeras i så kallade "body bags" tillsammans med sådana föremål som kan ha betydelse vid identifieringen.

Arbetet beräknas ta ca fem veckor och för att utföra det krävs 180 kriminaltekniker och 120 bårbärare. De kriminaltekniker som finns i Sverige antas inte räcka till för detta arbete.

Uppdrag att genomföra dykningar

Sjöfartsverkets uppdrag att genomföra en konsekvensanalys innebär att verket skall ta fram ett samlat beslutsunderlag för regeringen. Johan Franson anser att uppdraget kräver dykningar inne i Estonia för att möjligheterna att omhänderta de omkomna skall kunna värderas. Eftersom det ingår i regeringens uppdrag till Sjöfartsverket att Kommunikationsdepartementet skall få löpande information om arbetets fortskridande, och eftersom dykningar kommer att medföra omfattande kostnader, tar han kontakt

med Jan-Olof Selén på departementet för att få ett godkännande till att genomföra dykningar.

Möjligheten att kombinera dessa dykundersökningar med ett direkt omhändertagande av omkomna diskuteras aldrig. Ines Uusmann framhåller hur viktigt det är att mycket stränga säkerhetskrav ställs så att inte dykarna utsätts för risker och människoliv sätts på spel.

När Johan Franson fått tillåtelse att genomföra dykningar kontakter han Statens haverikommission och erbjuder kommissionen möjlighet att vid detta tillfälle utföra egna undersökningar. Kommissionen tackar ja till detta, för den internationella haverikommissionens räkning.

Den 10 november sänds en anbudsförfrågan ut till 15 företag. Av dessa inkommer 11 med svar.

Johan Franson kontakter också mättnadsdykaren Gustav Hanuliak. Hanuliak har tidigare vänt sig till verket och erbjudit sina tjänster och Franson, som inte har någon erfarenhet av dykarbeten, känner ett behov av att ha med sig en erfaren person och anlitar därför Gustav Hanuliak.

Rockwater får dykuppdraget

Sjöfartsverket ger efter anbudsförfarandet dykuppdraget åt Rockwater A/S. Uppdraget inkluderar dykningar både utanför och inuti Estonia. Kontraktet undertecknas den

24 november. Enligt detta är syftet med uppdraget att införskaffa den information som är nödvändig som underlag inför regeringens beslut angående omhändertagande av omkomna från vraket. Dykningarna skall genomföras på sådant sätt att respekten för de omkomna upprätthålls samtidigt som dykarnas säkerhet tillgodoses. Alla öppningar som görs i vraket skall tillslutas så att inga kroppar inuti Estonia kan försvinna.

Förhållandena inuti Estonia skall undersökas och särskild uppmärksamhet riktas dels mot var kroppar finns, dels på förstörelsen ombord avseende skott, balkar, väggar, innertak m.m. Förhållandena utanför Estonia skall dokumenteras, t.ex. skrovets och överbyggnadens kondition. Även förhållandena på botten och om fartyget sjunkit ned i lera eller gytta skall undersökas.

Den svenska haverikommissionen önskar att dykarna undersöker bl.a. skador på rampen och dess låsanordning, fastställer rodrets position och undersöker bryggan. Dykarna skall även försöka hämta upp vissa föremål t.ex. en gångjärnsbult till bogvisiret och navigatorutrustningen.

Rockwaters förhållningssätt skall präglas av synnerlig diskretion för att undvika att smärta orsakas de omkomnas anhöriga. Kostnaden uppgår enligt kontraktet till cirka 7,5 miljoner kronor.

31

Etiska rådet inleder sitt arbete

*Rådet tar del av arbetet med konsekvensanalysen och får föredragning om identifieringsarbetet.
Anhörigas synpunkter framförs från Kommunikationsdepartementet.*

Det första mötet i Etiska rådet hålls den 14 november och inleds med att Ines Uusmann hälsar ledamöterna välkomna och beskriver uppdraget för dem⁵⁰. Någon av medlemmarna uttrycker att uppdraget är kortfattat och tydligt beskrivet medan någon annan inte anser att instruktionerna gällande uppdraget är tillräckligt tydliga. Ytterligare någon annan av rådets medlemmar uppfattar att ministern uttrycker stor villrådighet om vart Etiska rådets arbete ska leda. Ines Uusmann säger att hon behöver hjälp med att strukturera sina tankar.

Rådets uppgift att vägleda regeringen

Rådets samtliga medlemmar uppfattar att uppgiften, som Ines Uusmann beskriver den för dem, innebär att de ska arbeta sig fram till ett ställningstagande för att vägleda regeringen inför beslutet om Estonia skall bärgas eller ej. De vet att regeringen även har annat underlag inför beslutet,

så som tekniska undersökningar och den konsekvensanalys Sjöfartsverket arbetar med parallellt. Eftersom frågan om vad som ska hända med Estonia inte bara påverkar de anhöriga utan hela nationen, anser ministern att det är viktigt att fördjupa tänkandet i etiska frågor och ha en beredskap.

Flera av medlemmarna uttrycker att de vill känna sig obundna i förhållande till uppdraget. Om man inte kan enas måste möjligheten finnas att lämna en avvikande uppfattning. Detta accepteras. Ledamöterna känner att de är fria att komma fram till vad de upplever är det rätta men de får också veta att det är bra om man är ense.

Det visar sig snart att det kommer att bli bärgningsfrågan som sysselsätter Etiska rådet, medan de andra delarna av uppdraget, som de formulerats i regeringsbeslutet, förbises. Man har kort om tid eftersom regeringen vill komma fram till ett beslut helst i god tid före jul.

Etiska rådets första möte

Efter de inledande orden från kommunikationsministern lämnar hon rådet och sammanträdet fortsätter. Samtliga ledamöter är närvarande och dessutom deltar Siv Gustavsson som mötessekreterare, regeringens särskilde utredare Peter Nobel och Sveriges ambassadör i Tallinn, Lars Grundberg.

Under inledande samtal i rådet lyfter Lars Grundberg fram det faktum att haveriet inte enkom är en svensk angelägenhet. Han påminner om att inte heller de frågeställningar som hör samman med haveriets konsekvenser är enbart svenska. Lars Grundberg förmedlar den estniska sidan av saken och berättar för rådet att de svårigheter de estniska myndigheterna och regeringen brottas med är annorlunda än de svenska. Esterna har lågt förtroende för statliga organ och misstänker att många uppgifter från officiellt håll är falska.

Föredragning om arbetet med konsekvensanalysen

Inbjudna till denna första sammankomst i Etiska rådet är också Johan Franson och några av de experter som han samarbetar med i arbetet med konsekvensanalysen. Till sammans redogör de för hur arbetet med konsekvensanalysen framskrider. Jan Olsson berättar om de betänkligheter han möter hos kollegor ute i landet inför bärgningsuppdraget, Robert Grundin förklarar för Etiska rådet att de svenska rättsläkarna inte ens räcker till för det dagliga arbetet.

Identifieringskommissionen, som här företräds av Roland Ståhl och Håkan Mörnstad ger sin syn på möjligheten att identifiera de omkomna.

Grundlig genomgång och bildvisning

Fransons föredragning är grundlig. Han går igenom hur fartyget ligger på havsbotten och hur han tror att det ser ut inuti den sjunkna passagerarfärjan. Han markerar tydligt det som han enbart tror sig veta, vad som är hans egna funderingar och gissningar, eftersom inga uppgifter är bekräftade.

Bilder från Ulven skickas runt. De föreställer interiörer från båten och de delvis uppsvällda kropparna av döda ombord. Skälet till att dessa bilder visas anges vara att de förhållanden som redovisas i bilderna är jämförbara med de som antas råda i Estonia. Efter föredragningen lämnar de sakkunniga rummet.

För flera av de närvarande etsar sig denna föredragning fast. Karin Söder har i efterhand sagt till analysgruppen att hon drog slutsatsen att en bärgning inte skulle innebära det snabba avslut i Estoniafrågan som man eftersträvade. En av de närvarande uppger för analysgruppen att hans intryck från föredragningen var att de som höll i den var övertygade om att detta var ett företag som borde avstyras.

Flera av Etiska rådets medlemmar har uttryckt för analysgruppen att de ansåg föredragningen relevant eftersom de tyckte det var viktigt att veta vilka de tekniska möjligheterna var vid ett lyft av fartyget.

Uttalanden från Etiska rådet

Innan Etiska rådets arbete inleddes hade flera av ledamöterna uttalat sig om Estonia i medierna. Peter Paul Heine- man uttalar till exempel följande i Dagens Nyheter den 11 november: "Det är bråttom att komma fram till ett beslut för eller emot bärgning. Vilket beslut det blir gör det samma. Det är förfärligt som det är nu. Människor går och väntar med sin sorg, de har gått i baklås i väntan på ett beslut." På frågan om han själv anser att Estonia ska bärgas svarar han:

"Nej, jag tycker inte att en bärgning är meningsfull, det verkar tekniskt och mänskligt omöjligt med en bärgning. Men det viktigaste är att det blir snabbt avgjort."

Inom rådet kommer man nu överens om att enskilda ledamöter inte ska deklarera sina eventuella ståndpunkter eller lämna uppgifter om rådets ställningstagande i medierna innan man kommit fram till ett gemensamt sådant.

Somliga av ledamöterna intervjuas i olika sammanhang i massmedierna under tiden som rådets arbete pågår. Detta är deras sätt att delta i det offentliga samtalet kring Estoniafrågan.

Caroline Krook och svenska kyrkans ledning

I samband med detta kan nämnas att ärkebiskop Gunnar Weman den 24 november i en intervju i Expressen, med rubriken "Låt båten ligga", redovisar sin åsikt i bärgningsfrågan. Han säger att det är rimligt att Estonia får ligga kvar "Det vore hyckleri att inte erkänna det. Vi präster har ju stor erfarenhet av detta med liv och död". I samma artikel citeras även Caroline Krook "Jag tror att det här är en vanlig uppfattning inom kyrkan; att själen är hos Gud och att en upptagning av kroppar kanske inte läker de sår man vill."

Etiska rådets andra möte

Vid Etiska rådets andra sammankomst den 28 november lämnar bland andra Yrsa Stenius och Lars H Gustavsson in promemorior i de etiska spörsmål som de anser viktiga för rådet att diskutera. Vid detta, och de följande mötena, deltar Birgitta Wallström som mötessekreterare.

Under mötet diskuteras bland annat den risk som finns för gravplundring om färjan inte bärgas. Alla i rådet redovisar också sina kontakter och telefonsamtal med anhöriga och överlevande. Efter sammanträdet träffar rådet representanter för en anhörigförening från Borlänge, som vill att fartyget ska bärgas. De träffar också en anhörig som motsätter sig bärgning.

Etiska spörsmål

Etiska rådets arbete pågår under tidspress. Man förväntas komma med ett ställningstagande före jul så att regeringen kan fatta sitt beslut före helgerna. Ovissheten om vad som ska hända i bärgningsfrågan innebär en stor belastning för de anhöriga.

Tiden

En viktig faktor som Etiska rådet väger in i bedömningen är hur utdragen i tiden själva processen vid en bärgning förväntas bli. Ledamöterna anser det inte troligt att alla de omkomnas kroppar kan bärgas, även om man lyfter hela fartyget. Även arbetet med att omhänderta omkomna och bärga fartyget förväntas bli både mödosamt och tidskrävande.

Dykningar efter omkomna bedöms inte kunna inledas förrän våren 1995 och arbetet med bärgningen beräknas då pågå under hela sommaren. Dessutom kan inte identifieringsarbetet påskyndas eftersom det begränsas av antalet lämpliga rättsmedicinare i Sverige. För de anhöriga blir väntans tid outhärdlig vilket kan förstärka deras lidande.

Etiska rådet menar att ovissheten i sig bidrar till en polarisering mellan olika anhöriggrupper. Man antar att ett snabbt beslut underlättar sorgearbetets förlopp för de anhöriga. Inte minst de som vid den här tiden motsätter sig en bärgning utsätts för en närmast outhärdlig påfrestning genom att tvingas vänta ytterligare om en bärgning skulle sättas igång mer än ett halvår efter olyckan.

Att inte få upp alla kroppar

Även om man beslutar att bärga hela fartyget kan man inte vara säker på att alla de omkomnas kroppar kan omhändertas. Somliga kan antas bli saknade för alltid. Väljer man att omhänderta de omkomnas kroppar, utan att bärga fartyget, kan fler kroppar bli kvar i fartyget, vilket kan innebära att familjer splittras, med stor besvikelse som följd. Nu finns alla i en gemensam grav, resonerar man.

Tillfälligheter, som exempelvis var någonstans i fartyget man befann sig vid haveriet, styr vilka som kan omhändertas. Ovissheten om vilka kroppar som påträffas och kan tas upp, tillsammans med den tid av ovisshet som detta innebär, utsätter de anhöriga för stor smärta. Etiska rådet resonerar också om huruvida ovissheten möjligen kommer att bestå, kanske till och med öka för dem vars omkomna anhöriga inte återfinns. Det som kan skapa klarhet för de flesta är om fartyget får ligga kvar.

Kontakter mellan anhöriga och medlemmar ur Etiska rådet

Birgitta Wallström rapporterar till Etiska rådet om sitt arbete på Kommunikationsdepartementet och om de intryck hon får från brev och samtal med anhöriga. För flera av rådets medlemmar är det framför allt genom dessa föredragningar som de får kännedom om anhörigas inställning i bärgningsfrågan. Alla ledamöterna får dock brev och telefonsamtal från anhöriga.

Birgitta Wallström själv får sina intryck såväl från telefonsamtal och brev som från massmedierna, precis som alla andra. Hon, liksom Siv Gustavsson, tar starkt intryck av en skildring i ett reportage i Svenska Dagbladet om en familj som mist flera medlemmar genom Estoniahaveriet. Familjen oroade sig för att ett eventuellt omhändertagande av omkomna skulle kunna innebära att de omkomna splittrades, om man inte lyckades ta upp alla.

Bertil Werkström berättar i rådet om mötet han var på efter fackeltåget den 17 november. Då kritiserade anhörigrepresentanter den information man fått från bland annat Ines Uusmann om tillgängligheten för dykare

att komma ner till Estonia, bland annat uppgiften om att det djup som fartyget vilade på var riskabelt och komplicerat att gå ner till. Hans intryck var att många anhörigas uppfattning var att man borde gå ner för att ta upp så många kroppar som man hade möjlighet till.

Under diskussionen vid detta möte kommer Etiska rådet fram till att det vore fel att gå ner och ta upp en del kroppar medan andra inte kan tas upp.

Karin Söder träffar företrädare för anhöriga efter sammanträdet den 28 november. Nästa möte i Etiska rådet hålls den 7 december.

32

Anhörigas kamp för ett beslut om bärgning

Anhöriga hör under hela beredningstiden av sig genom samtal och brev till Kommunikationsdepartementet och undrar varför ett beslut i frågan drar ut på tiden⁵¹. Också massmedierna trycker på för att få besked om hur det ska bli, vad regeringen ska göra, vad som ska ske och hur beredningen av ärendet ska fortsätta.

Från Kommunikationsdepartementets sida besvarar man frågor men tar inga initiativ till att förklara vad som gör att beslutet dröjer.

Möte med kommunikationsministern

Den 25 november träffar ett antal anhöriga som önskar bärgning Ines Uusmann, Jan Nygren och Jan-Olof Selén från regeringen, Johan Franson från Sjöfartsverket samt Robert Grundin och Roland Ståhl från den svenska identifieringskommissionen.

Vid mötet diskuteras tidsplanen för ett beslut i bärg-

ningsfrågan. Synpunkter framförs från de närvarande anhöriga att frågan drar ut på tiden, utan att något besked lämnas. Johan Franson informerar om Sjöfartsverkets uppdrag och säger att det kan bli aktuellt med dykningar ned till fartyget. En av de anhöriga frågar vad som sker med hans fru om hon då påträffas. Han är upprörd över att man tänker gå ned för att dyka och eventuellt flytta kroppar utan att omhänderta dessa. Jan Nygren svarar på detta att om dykarna kommer i kontakt med någon omkommen utanför fartyget, så kommer Sjöfartsverket att kontakta regeringen beträffande vad som då måste göras.

Enkät i bärgningsfrågan

De anhöriga framför ett krav om att en enkät i bärgningsfrågan ska genomföras för att kartlägga vad anhöriga anser i frågan. Regeringens uppfattning är man inte kan tillmötesgå ett sådant krav. Man framför synpunkter på att en

enkät skulle bli svårtolkad och ser inte vad en sådan skulle leda till. En svår gränsdragning skulle bli att avgöra vem som ska anses vara anhörig och få svara på enkäten. Ines Uusmann menar att en enkät är ett alltför trubbigt instrument och att det skulle vara svårt att frångå dess resultat.

33

Föreningar för anhöriga och överlevande bildas

*Internationella och nationella föreningar uppstår som följd av Estoniakatastrofen.
Regeringen beslutar om statliga medel för verksamheten.*

På olika håll i Sverige börjar det redan tidigt efter katastrofen uppstå olika grupperingar med anhöriga och överlevande. En del av grupperna uppstår som ett resultat av verksamheten i olika kris- och terapicentra. Andra grupper uppstår med arbetsplatser som gemensam nämnare eller lokalt på platser som är särskilt drabbade av olyckan.

En av grupperna bildas för att medlemmarna framför allt gemensamt skall driva vissa frågor. Andra kommer till med det uttalade syftet att medlemmarna skall stödja varandra på ett praktiskt, medmänskligt och psykologiskt plan.

Vissa av de mindre grupperna upplöses efter hand som medlemmarnas behov av stöd och gemenskap i denna form minskar men några av dem formaliseras och blir regelrätta föreningar med styrelse och stadgar.

Några exempel på orter där olika grupper uppstår: Jönköping, Gotland, Tjörn, Sundsvall, Hudiksvall, Borlänge, Uppsala, Lindesberg, Ramsberg, Frövi, Fellings-

bro, Guldsmedshyttan, Norrköping, Vilhelmina. I Stockholm uppstår flera grupperingar bland annat kring arbetsplatser som Kooperativa Institutet/Förbundet, Stockholmspolisen och Statoil.

Nationella stödföreningar

Två större föreningar bildas: Den internationella stödgruppen (DIS) är baserad i Stockholm och leds från början av Gunnar Bendréus. Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga (SEA) leds av Lennart Berglund och är baserad i Borlänge. Medlemmar i dessa föreningar kommer från olika delar av Sverige och från andra drabbade länder. Båda föreningarna har haft framträdande ledargestalter som väckt blandade känslor bland såväl medlemmar som svensk allmänhet.

DIS och SEA har ingått i den referensgrupp som bistått analysgruppen i arbetet. DIS lämnade dock gruppen i maj 1998, efter att ha framställt ett ultimativt krav om att

analysgruppen skulle framställa en begäran till regeringen om att låta utföra nya dykningar vid Estonia under sommarhalvåret 1998. Arbetet i referensgruppen beskrivs närmare i avsnittet som behandlar analysgruppens arbetsprocess, under rubriken Samarbete med referensgrupp av anhöriga och överlevande.

Den internationella stödgruppen

Det klart uttalade syftet med föreningen DIS har varit att verka i frågan om skadereglering. I föreningens stadgar står att man även skall "försäkra sig om att alla efterlevande och anhöriga får stöd, hjälp och information samt uppföljning av de anhörigas och efterlevandes hälsa". Under senare år har föreningen riktat in sig på att finna möjligheter att driva en internationell skadeståndstalan bl.a. mot Estonias tillverkare och aktuellt klassningssällskap.

Kritik mot föreningen har framförts till analysgruppen, från både svenska och estniska medborgare som är eller har varit medlemmar i DIS. Kritiken handlar om misstankar om oegentligheter och förskingring av föreningens medel. Många anhöriga, även i Estland, har ställt medel till förfogande för att DIS för deras räkning skall driva nämnda skadeståndsprocesser. Man säger att föreningens ledning är svår att få tag i och att de inte sett någon redovisning av de medel som föreningen mottagit.

Den 2 september 1996 skriver ordföranden i estniska Memento Mare⁵² till DIS ordförande och framför två krav: dels en fullständig rapport från styrelsen rörande föreningens ekonomi och disposition av medel dels val av ny styrelse. Brevet besvaras inte.

Den 3 december 1997 inkommer en formell protest till Statsrådsberedningen, från en tidigare DIS-medlem, mot att föreningen inbjuds att delta i möten som rör Estoniakatastrofen. Som skäl för protesten uppges att föreningen har upphört med sin verksamhet och därför inte har mandat att i offentliga sammanhang företräda någon, angående Estoniakatastrofen. I protesten hänvisas till att mer än 10% av medlemmarna, i enlighet med förutsättningarna i föreningens stadgar, begärt ett extra årsmöte för att välja ny styrelse, men att begäran ignorerats. Det nämns vidare att ordföranden i föreningen meddelat

att anhörigarbetet inskränker sig till att stödja advokaterna i processarbetet och att alla medel överförs till advokaters klientkonton i detta syfte. Slutligen hänvisas till att stadgeenligt årsmöte inte hållits under 1997 eller senare.

Analysgruppen har, efter det att föreningen lämnade arbetet i referensgruppen, sökt företrädare för den internationella stödgruppen för att få förstahandsinformation om föreningens nuvarande verksamhet men inte fått något svar.

Stiftelsen Estoniaoffren och anhöriga

Stiftelsen Estoniaoffren och anhöriga riktade redan tidigt in sig på att arbeta för ett omhändertagande av de omkomnas kroppar, alternativt en bärgning av fartyget, för att därmed uppnå det föreningen menar vore ett värdigt avslut av katastrofen. Man har i detta arbete konsekvent påpekat att myndigheterna begått stora misstag under hanteringen av katastrofen och även verkat för att söka utröna ansvarsfrågan. SEA har även varit drivande i arbetet med att få andra föreningar i Sverige att samverka i dessa intressefrågor. På föreningens initiativ bildas 1996 en samverkanskommitté.

Även mot denna förening har det till analysgruppen framförts kritik från anhöriga. Denna har handlat om att arbetet för ett omhändertagande av Estoniaoffren har bedrivits så ihärdigt att många anhöriga upplevt att det inte funnits rum för någon avvikande uppfattning.

En utförligare presentation av föreningen och dess verksamhet följer i en bilaga till denna rapport.

Beslut om ekonomiskt stöd till anhörigföreningarna

Den 1 december 1994 fattar regeringen ett beslut om att bevilja ekonomiskt stöd till anhörigföreningar. I regeringsbeslutet sägs att "högst 3 000 000 kronor skall användas för stöd till anhörigföreningar med anledning av passagerarfartyget M/S Estonias förlisning." Stödet skall utgöra ett bidrag till administrativa kostnader och för att det skall utgå gäller att ansökan kommer från en bildad förening, med styrelse, stadgar och vald revisor för att granska räkenskaperna. Ett brev med information om

möjligheten att ansöka om stöd sänds ut av kommunikationsministern den 15 december.

När ansökningstiden är över, den 15 januari, beslutar regeringen den 19 januari 1995 att ett stöd till administrativa kostnader skall utbetalas till ett antal föreningar och stiftelser. Föreningen Estonia Anhöriga i Norrköping med omnejd begär anstånd med ansökan till den 30 januari 1995 och Lindesbergs kommun meddelar att det finns intresse för att bilda en anhörigförening samt ansöka om bidrag. Dessa ansökningar inkommer senare och stöd beviljas för Föreningen för Anhöriga till saknade och omkomna från Estonia vilka var anställda av Lindesbergs Kommun den 23 februari 1995 samt för krisgruppen i Norrköping den 4 maj 1995.

Stödet avser verksamhetsåret 1995 och det fördelades enligt följande:

Den internationella stödgruppen	940 000 kronor
Föreningen Estonia Anhöriga i Norrköping med omnejd	140 000 kronor
Föreningen för Anhöriga till saknade och omkomna från Estonia vilka var anställda av Lindesbergs Kommun	140 000 kronor
Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga	740 000 kronor
Stödföreningen för Estoniaoffren i Uppsala län	340 000 kronor
Stöd- och brottsofferföreningen i Vilhelmina	140 000 kronor
ST-Polisväsendes anhörigförening	340 000 kronor

Från kooperationens anhöriggrupp kommer en ansökan in den 23 januari 1995. Ansökan beviljas inte och som skäl uppges dels att ansökan kommit in efter ansökningstidens utgång, dels att de 3 miljonerna redan fördelats.

I besluten om stöd anmodas föreningarna att årligen, från 1996, före den 1 april lämna en redovisning för hur de statliga medlen utnyttjats.

Nya ansökningar avslås

Den 1 april 1996 inkommer DIS med en ansökan om ytterligare 1 500 000 i ekonomiskt stöd. SEA inkommer den 23 april 1996 med en ansökan om 785 000. Ansökningarna gäller verksamhetsåret 1996. I regeringens beslut av den 18 juli 1996 avslås båda dessa ansökningar. Skälen som anges är att det stöd som utbetalats varit en "extraordinär åtgärd till följd av den akuta situationen och katastrofens omfattning."

Den 16 juli 1996 inkommer Stödföreningen Neptunus med en ansökan som avslås med hänvisning till regeringsbeslutet den 18 juli.

Den 1 januari 1998 vänder sig SEA till Styrelsen för psykologiskt försvar för att anhålla om 800 000 kronor för en utredning om orsaken till Estonias förlisning. Denna anhållan överlämnas till regeringen som i ett beslut den 5 februari 1998 meddelar SEA att ingen åtgärd vidtas med anledning av framställningen.

Den 12 maj 1998 inkommer SEA med en anhållan till regeringen om ett bidrag för verksamheten 1997. Anhållan avser 108 192 kronor. Något besked har ännu ej lämnats när denna rapport skrivs (oktober 1998).

Föreningar 1998

Av de olika grupperna och föreningarna som uppstod under 1994 återstår i huvudsak sju föreningar 1998: Anhörigföreningen inom Kooperationen, Den internationella stödgruppen för anhöriga och överlevande i Estoniakatastrofen, Föreningen för anhöriga till saknade och omkomna från Estonia, vilka var anställda i Lindesbergs kommun, Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga, Stödföreningen för Estoniaoffren i Uppsala län, Stöd- och brottsofferföreningen i Vilhelmina, ST-Polisväsendes anhörigförening. En närmare presentation av föreningarna återfinns under avsnittet Bilagorna.

34

Ytterligare underlag för Sjöfartsverkets konsekvensanalys

Dykningar genomförs inuti Estonia. Utredning genomförs om psykisk påverkan på sök- och identifieringspersonal.

Utöver den rättsmedicinska och kriminaltekniska utredning som Sjöfartsverket och Johan Franson uppdragit åt den Svenska identifieringskommissionen att utföra, skall dykningar i och utanför Estonia bidra till helhetssynen på frågan om en bärgning av omkomna är möjlig eller ej. På Johan Fransons uppdrag arbetas även fram en analys av hur personal inblandad i en sådan eventuell operation, kan tänkas påverkas psykiskt. Denna rapport görs av den norske psykiatern Lars Weisæth och presenteras nedan.

Dykningar i Estonia under december

Den 2 december lägger Rockwaters dykeriplattform Semi 1 till vid Estonias förlisningsplats. Ombord på plattformen finns en besättning på mellan 80 och 100 personer, bland andra dykare, räddningsexperter samt representanter för organisationer i berörda länder. Där är också Johan

Franson och Gustav Hanuliak samt Jan Olsson och Hans Lundberg från polisen. Anhöriga har, genom sina föreningar, begärt att få närvara på fartyget men fått avslag.

En representant för dykföretaget har det juridiska ansvaret för dykningarna. Dykledare skall från plattformen dirigera dykarna och övervaka deras parameters, tiden och det arbete som skall utföras. Detta görs för att säkra säkerheten. Det är ingen som vet vilka risker dykarna kommer att möta inuti Estonia.

Med hjälp av en datorstyrd undervattensfarkost, en s.k. ROV, kan Rockwater undersöka förhållandena utanför Estonia, hur fartyget är beläget på sjöbotten samt skadorna på delar av skrovet. Genom att sända in dykare inuti Estonia kan man få reda på förhållandena där samt göra sig en bild över möjligheterna att omhänderta omkomna. Varje dag diskuteras det arbete som skall utföras.

Dykningarna följs via en TV-skärm

Mellan den 2 och 4 december arbetar mättnadsdykare i olika arbetslag 24 timmar om dygnet. Två dykare befinner sig hela tiden samtidigt utanför dykarklockan, medan en tredje av säkerhetsskäl, för att kunna bistå sina kollegor vid behov, stannar kvar i dykarklockan. Deras tillstånd kontrolleras noggrant dygnet runt. En mättnadsdykare kan arbeta under det erforderliga trycket i 28 dagar, förutsatt att vädret är bra och utrustningen ombord felfri. Arbetet följs av de ombordvarande via en TV-skärm.

Dykarna räknar omkomna

Dykarna tar sig runt Estonia, går ovanpå babords sida och tittar in i hyttfönster. Estonia ligger med 120 graders vinkel så dykarna kan mer eller mindre promenera på fartygets ena sida. Trots att dykarna är försedda med starka lampor är sikten för det mesta så dålig att det är omöjligt att se hyttddörren på andra sidan. De som ser bilderna i TV-monitorerna ser bättre vad som finns där nere än dykarna.

Dykarna går in i Estonia. De går längs mörka, trånga korridorer och öppnar de hyttddörrar som går att öppna. Kroppar räknas. För att komma in på vissa ställen slår dykarna sönder fönster eller skär upp hål i skrovet. På däck 4 och 5 söker dykarna igenom de områden som är möjliga att nå utan att alltför mycket arbete krävs med att plocka bort farliga föremål.

Alla sektioner vid taxfree butiken har kollapsat ner mot styrbordsidan där det är en röra av stål, trä och annat. Samtidigt flyter mjuka saker omkring. Vissa delar av taket har också kollapsat och elledningar hänger ned. Detta gör det svårt för dykarna att röra sig säkert och det hindrar dem från att genomöka alla områden.

Mängden omkomna gör att arbetet känns psykiskt belastande för flera av dykarna. Någon blir påverkad av att se saker som påminner honom om barn. En annan reagerar när en kropp som han passerar följer efter honom i suget som uppstår. Han tycker det känns kusligt. För att kunna bedöma kropparnas tillstånd filmas en omkommen. En dykare tar tag i kroppen och lyfter den så att den andre dykaren kan filma kroppen framifrån. Dykarna räknar till

125 kroppar, men de ser fler. Troligen har många omkomna förts ned på styrbords sida.

Det bedöms att alla däck, utom bildäck, är tillgängliga för dykare. Rockwater försöker skicka in en ROV på bildäck men misslyckas. Dykarna undersöker vissa instrument på bryggan och tar med sig några av dem enligt instruktioner. Bogporten och bultarna undersöks. Delar från Estonia som tas upp vid dykningarna läggs på däck utan att registreras. Vissa större delar av det som togs upp kastas tillbaka i havet.

Johan Franson, som följer arbetets gång från TV-monitorerna på dykfartyget, skriver stora delar av konsekvensanalysen ombord.

Slutsatsen från dykningarna är att Estonia i princip är bärgningsbar. Endast mättnadsdykning kan ge ett bra resultat vid ett omhändertagande av omkomna genom dykningar. Babords sida är åtkomlig för dykare, men inte styrbords.

Dykmaterialet överlämnas till Sjöfartsverket

All information som inhämtas vid dykningarna lämnas till Sjöfartsverket. Sammanlagt nitton videoband dokumenterar arbetet. För dykarnas säkerhet videofilmar dessutom dykföretaget arbetet för egen räkning. Dessa videofilmer, som tas genom en ROV-kamera, används om någon av dykarna skulle bli sjuk och visar samma sekvenser som uppdragsgivarens band. När dykarna är utom risk förstörs banden, för att de inte skall hamna i orätta händer.

Rapporter rörande psykisk påverkan på bärgningspersonal

Den norske psykiatern Lars Weisæth vid Forsvarets överkommando i Oslo, får uppdraget att analysera de belastningar och risker för den psykiska hälsan som ett omhändertagande av omkomna kan komma att innebära för olika personalkategorier.

Utgångspunkter för rapporten

Lars Weisæth gör en litteraturstudie för att kunna besvara frågeställningarna i uppdraget. Han har ingen bra forskning att tillgå vad gäller de anhörigas psykiska reaktion vid

olyckor. Däremot finns bra forskning rörande hur överlevande och personal som har arbetat med katastrofarbete mår. Hans rapport blir hypotetisk eftersom han, när rapporten skrivs, saknar kunskap om hur en bärgning är tänkt att gå till. De förutsättningar han får som utgångspunkt är att en bärgning av hela fartyget är aktuell. Han tycker att han har för lite kunskapsunderlag för rapporten och tiden han får är knapp.

Lars Weisæths rapport bygger på egna och andras erfarenheter från tidigare olyckor. Hans utgångspunkter är följande.

- Bärgningsarbetet kommer att utföras fyra månader till ett år efter olyckan och kropparna kan då antas vara angripna av sjödjur.
- Fartyget ska vändas med de omkomna kvar i fartyget. Ett okänt antal omkomna kommer inte att hittas. Relativt många omkomna kommer att skadas allvarligt på nytt.
- Fartyget ska tömmas på vatten och detta kommer att ta tid. Förruttnelseprocessen som de omkomnas kroppar då utsätts för kommer att accelerera när kropparna kommer i kontakt med syre.
- Högst 800 av de omkomnas kroppar kommer att hittas i fartyget.
- Arbetet på det bärgade fartyget kommer att innebära en begränsad fysisk risk.
- Arbetet kommer att kräva en mycket stor organisation med dykare, kriminaltekniker, transportpersonal, rättsmedicinsk personal m.m.

Slutsatser

Lars Weisæths slutsats är att det föreligger många, stora och hittills okända riskfaktorer för den psykiska hälsan vid

en bärgning och omhändertagande av omkomna från Estonia. Några av dessa riskfaktorer kan troligen inte neutraliseras. Mycket stor vikt måste läggas vid om tillräckligt många sök- och identifieringsarbetare anser att det är absolut nödvändigt att uppdraget utförs. Lars Weisæth tror inte att arbetet kan utföras utan att en del av personalen drabbas av psykisk traumatisering.

En andra rapport på eget initiativ

Till rapporten som avlämnas tillfogar Lars Weisæth, senare på eget initiativ, ytterligare en rapport. I denna belyser han behovet av att göra en avvägning mellan å ena sidan den psykologiska hjälp en bärgning kan innebära för anhöriga som önskar ett omhändertagande och å andra sidan risken för psykiska belastningar för sök- och identifieringspersonalen samt skadeverkningar för anhöriga som inte önskar omhändertagande, respektive besvikelsen för dem som inte får hem sina omkomna.

Lars Weisæth redovisar ett analyschema som myndigheterna kan ha hjälp av för att fatta beslut i bärgningsfrågan. Avgörande skulle bli hur stor sannolikheten är för att man hittar och identifierar de omkomna och hur stor andel av de anhöriga som är för en bärgning. Beslutsfattarna har då att bestämma hur många procent dessa båda faktorer skall uppgå till för att kunna fatta beslut om bärgning eller ej.

Lars Weisæth har för analysgruppen uppgivit att det enligt hans sätt att se enbart finns två godtagbara lösningar: att bärga fartyget eller att lämna det helt. Han anser att det finns en klar skillnad mellan det som benämns som en våt grav, dvs. en grav i havet såsom sjöfarare fått acceptera i alla tider, och en känd grav.

35

Etiska rådet får en detaljerad beskrivning av hur en bärgning av Estonia kommer att gå till

Rådet får en redogörelse för dykningarna inuti Estonia och diskuterar effekterna av ett eventuellt ombändertagande av omkomna genom bärgning av fartyget.

Johan Fransons föredragning

När Franson återkommer till Etiska rådet den 7 december är bottenundersökningar och dykningar genomförda. Han berättar för ledamöterna hur det ser ut inuti Estonia. Hans redogörelse kring hur en bärgning måste genomföras är mycket detaljerad denna gång.

I pressen har alternativa lösningar diskuterats

I medierna förs vid denna tid fram olika förslag till hur en bärgning kan utföras och efter föredragningen frågar någon av ledamöterna Johan Franson om relevansen i dessa förslag. Han svarar då att det är kommersiella intressen som ligger bakom förslagen och att Sjöfartsverkets experter analyserat och förkastat alternativa lösningar.

Senare talar ledamöterna om huruvida Sjöfartsverkets underlag är tillräckligt för att de skall kunna komma till en uppfattning som kan delges regeringen. Man väljer att

utgå från regeringens bedömning att detta är landets främsta sakkunskap och konstaterar att det inte finns någon anledning att ifrågasätta detta.

Det framgår att en bärgningsoperation blir omfattande och tidskrävande

Johan Franson berättar att Estonia måste vändas och lyftas, etapp för etapp, däck för däck. Fartyget måste sedan sättas på pråmar och bogseras till en plats i den svenska skärgården där det ligger skyddat, där kan det så genom-sökas och tömmas. Arbetet med själva lyftet beräknas ta veckor, kanske månader, och måste påbörjas på våren. Från den stund då fartygets skorsten bryter vattenlinjen, tills dess att hela färjan ligger på pråmar åtgår veckor, kanske månader. Då en sådan operation måste inledas under våren, innebär det att fartyget kommer upp till ett bogserbart läge, mitt under högsommaren. Ombordvarande

kroppar som legat mer än ett halvår i vatten kommer då i kontakt med luftens syre och utsätts för en mycket snabb, närmast explosionsartad, förruttelse.

Etiska rådets diskussion efter föredragningen

Efter föredragningen är det som om luften går ur rummet. Det är tyst en lång stund och ledamöterna i Etiska rådet sitter var och en med sin uppfattning. De ser konsekvenserna av den rent tekniska och organisatoriska föredragningen de just hört. Efter en stund diskuterar de några frågor som uppkommit med anledning av Johan Fransons föredragning.

Dykledningens säkerhetsansvar uppfattas inte

Vid föredragningen får rådets ledamöter information om att dykarna ställs inför svåra problem med gränsdragningar, om de ska omhänderta omkomna genom dykningar i vraket. Hur långt in i fartyget kan de tränga? Hur stora risker är enskilda dykare beredda att ta för att omhänderta de dödas kvarlevor? Man resonerar utifrån att det är de enskilda dykarna personligen som måste göra dessa omöjliga val. Att liv kan komma att gå förlorat i arbetet med att bärga de döda är något som Etiska rådet anser vara helt oacceptabelt och otänkbart att medverka till.

Att sådana gränsdragningar, och andra säkerhetsfrågor, i själva verket utgörs av dykledarna och dykföretaget, framkommer inte under föredragningen. Etiska rådets ledamöter får uppfattningen att ansvaret vilar på den enskilda dykaren och diskuterar därför om det måste vara myndigheterna som drar gränserna för dykarnas säkerhet.

Effekterna av intensiv mediabevakning diskuteras

Man diskuterar också hur medierna kommer att bevaka en bärgning av fartyget. Ledamöterna föreställer sig att hela världspressen, under de veckor, och kanske månader, som bärgningsarbetet kommer att pågå, hovrar i helikoptrar ovanför den plats där hundratals kroppar lyfts upp i fria luften. De utgår ifrån att mediernas bevakning under bärgningen kommer att vara omöjlig att kontrollera. Pressetiska regler kommer att överges och de dödas inte-

gritet kränkas. De anhörigas lidande, på grund av mediernas agerande, kan förväntas bli betydande.

Kropparna "ej visliga"

Under föredragningen har ledamöterna också fått se bilder av uppsvällda människor som omkommit i sjöolyckor. Dessa bilder och de muntliga beskrivningarna av identifieringsprocessen, gör starka intryck på dem som inte tidigare sett eller hört något liknande. Kropparna beskrivs som att de ej är "visliga". Detta, tillsammans med den detaljerade föredragningen av hur lyftet av fartyget måste gå till, med alla lösa föremål, möbler och människokroppar kastade omkring, ger var och en av ledamöterna som lyssnar starka inre bilder. De ser framför sig hur de omkomnas kroppar utsätts för en brutal hantering vid en totalbärgning och drar slutsatsen att de skulle vara omöjliga att känna igen.

För en ledamot skapar föredragningen uppfattningen att de döda måste läggas i graven "med slev" efter denna hantering. I hennes inre bild blir de döda helt upplösta av vattnet och därefter kringkastade tillsammans med möbler och bråte.

En annan ledamot tänker på att de anhöriga då inte kan känna igen sina döda. Det är så han tänker sig problematiken med identifiering. Han tänker att de anhöriga inte ens kan se bilder på de omkomna. Även Lars Weisæth belyser detta i sin rapport, och skriver att det inte kan anses lämpligt för de anhöriga att se sina omkomna, i situationer som denna.

För en rättsläkare är det en självklarhet att anhöriga inte ser döda som lyfts upp ur havet. Att identifiera är inte att förväxla med att "känna igen". Identifieringsarbetet sköts helt av professionella människor som till sin hjälp har tandkort, läkarjournaler och annat för att fastställa de omkomnas identitet.

Traumatiseringsriskerna för utbildad personal

Ytterligare underlag som Etiska rådet har inför sitt ställningstagande är Lars Weisæths rapport. Rapporten visar att framför allt de utbildade yrkesgrupperna tar skada av arbete av detta slag. Genom Johan Fransons föredragning

framgår att utbildad personal, unga män och kvinnor, kommer att komma i kontakt med många omkomna satta i kraftig förruttnelse. Det är alltså troligt att de riskerar att traumatiseras och få psykiska skador på längre sikt.

Som ett stöd för denna tanke tar Lars Weisæth i rapporten upp det kollektiva självmordet i Guyana. Där utfördes röjningsarbetet efter de 1 000 omkomna till stor del av unga militärer och dessa unga män var de som psykiskt tog mest skada av uppdraget.

Begränsa lidandet

En allmänhetisk utgångspunkt för Etiska rådets ledamöter är att det sammantagna lidandet begränsas om man väljer

att inte bärga fartyget eller omhändertar kroppar genom dykningar. Eftersom rådet har uppfattningen att anhöriga står splittrade i bärgningsfrågan upplever de att ett snabbt beslut att inte bärga skapar klarhet för de flesta. Rådet kommer fram till att sorgarbetet underlättas för människor om de slipper vänta långa tider på att något görs som ändå till slut kanske inte innebär någon förändring för dem. Man kan ju inte veta om deras anhöriga återfinns.

I mitten av december, när rådet kommer fram till sitt ställningstagande, är det inte känt hur många omkomna som försvunnit i havets strömmar och som eventuellt flyter i land så småningom. Man antar att omkomna kommer att påträffas från Estonia längs kusterna runt Östersjön.

36

Sjöfartsverket lämnar sin konsekvensanalys

Resultatet av dykundersökningarna presenteras och en beskrivning för konsekvenserna av ett omhändertagande av omkomna genom en bärgning av Estonia redovisas.

Den 12 december överlämnar Sjöfartsverket sin konsekvensanalys till regeringen. Rapporten är enligt Sjöfartsverket en så långt möjligt fullständig beskrivning och analys av konsekvenserna vid ett omhändertagande av omkomna från Estonia. Sjöfartsverket har under arbetet med rapporten samrått med Rikspolisstyrelsen och Rättsmedicinalverket och utbytt information med Olof Forssberg på den internationella haverikommissionen. Sammanträffanden har skett med finska och estniska myndigheter och kontakter har även tagits med andra myndigheter, organisationer och företag i Sverige.

Sjöfartsverket har uppfattat sitt uppdrag på det sättet att det egentliga målet med att omhänderta omkomna är att kunna identifiera så många som möjligt. De slutsatser som verket drar i rapporten är av teknisk natur. Sjöfartsverkets uppfattning är att de flesta av de saknade personerna kan återfinnas inuti fartyget. Vid undersökningar

utanför eller utanpå fartyget har inget framkommit som tyder på något annat.

Sjöfartsverket sammanfattar rapporten

I Sjöfartsverkets egen sammanfattning redovisas följande.

Forskning har visat att omhändertagande- och identifieringsarbete kan vara mycket psykiskt belastande för personalen. Risken för långvariga psykiska problem är störst hos personal som är oerfaren och oförberedd inför uppgiften. Dessa risker kan minskas, men inte elimineras, genom åtgärder, vidtagna före, under eller efter insatsen.

Omhändertagande och identifiering av döda efter Estoniakatastrofen förefaller innehålla särskilt stora riskmoment för psykisk traumatisering, på grund av framför allt följande faktorer:

- Det stora antalet döda, bland vilka återfinns familjer, kvinnor och barn, ökar den psykiska belastningen i på-

taglig grad. Liksom det faktum att uppdraget inte kan ge en hundra procentig lösning, dvs. innebära att samtliga omkomna återfinns.

- Om många efterlevande blir besvikna, kan det ge de inblandade en känsla av att uppdraget inte lyckats. Ingen har erfarenhet av denna typ av situation, varför uttalandet med nödvändighet görs med viss reservation.
- Etiska betänkligheter kan försvaga motivationen och därmed motståndskraften hos personalen. Dessa betänkligheter kan i detta fall påverkas av vetskap om antalet anhöriga för respektive emot ett omhändertagande av omkomna. Det är troligt att döda kommer att skadas/lemlästas när fartyget vänds. Döda som störs, skadas eller tillåts att starkt förruttna och i vissa fall har familjer, som önskar att de döda ostörda skall få förbli liggande i fartyget, kan skapa tvivel på uppgiften hos den berörda personalen.
- Den omfattande tidsåtgången för arbetet med att omhänderta ett så stort antal döda, liksom svårigheterna att få ut dem ur fartyget, medför att förruttnelseprocessen och lukten kan komma att skapa ohanterliga problem.

Slutsatsen av det sagda är enligt Sjöfartsverket, att det finns många, stora och hittills oprövade riskfaktorer för den psykiska hälsan hos omhändertagande- och identifieringspersonalen vid ett omhändertagande av de döda ombord på Estonia. En del av dessa riskfaktorer förefaller inte kunna neutraliseras. Mycket stor vikt måste läggas vid om ett tillräckligt stort antal av professionell omhändertagande- och identifieringspersonal anser att det är en absolut nödvändighet att uppdraget utförs. Om det inte finns klara bevis för detta måste man vara betänksam. Arbetet med omhändertagande av de omkomna från Estonia kan troligen inte utföras utan att en del av den engagerade personalen utsätts för psykisk traumatisering.

Haverikommissionens syn på behovet av bärgning

För att klarlägga om det föreligger andra skäl för en bärgning av Estonia än ett omhändertagande av de omkomna kontaktar Ines Uusmann Olof Forssberg. Han svarar att det inte är nödvändigt med bärgning av Estonia för att den internationella haverikommissionen skall kunna utreda haveriorsaken.

37

Etiska rådets ställningstagande

*Det etiska rådet ger regeringen rådet att inte bärga Estonia eller
ombänderta döda och rekommenderar en förslutning av fartyget samt en fond för livet.*

Alla ledamöter i Etiska rådet upplever uppdraget som svårt, för flera av dem är det den svåraste uppgift de någonsin ställts inför. Arbetet försvåras av att de har relativt kort tid till sitt förfogande och samtidigt upplever att lång tid förflutit sedan olyckan.

Vägen fram till beslutet innebär att ledamöterna väger in aspekter för och emot en bärgning, allt eftersom de får mer fakta om hur bärgningsuppdraget ska genomföras. Stor vanda råder stundtals.

Ledamöternas väg till ställningstagandet

Anhörigas uppfattning

Etiska rådets ledamöter träffar anhöriga under den tid deras uppdrag pågår. Rådet ordnar inga möten själva och sammanställer inte systematiskt de kontakter man har med anhöriga. Vissa av ledamöterna har djupgående kontakter med anhöriga medan andra endast har ytliga sådana eller får andra- eller tredjehandsinformation via Birgitta Wallström. Det bestående intrycket är dock att det inte

finns någon entydig bild av deras önskan, vilket försvårar beslutsprocessen ytterligare.

Havet som grav och behovet av en gravplats att gå till diskuteras

En fråga som diskuteras ingående är om havet kan betraktas som gravplats. Kyrkans representanter för fram uppfattningen att havet är en lika självklar gravplats som jorden – de avlidna finns ändå hos Gud.

Med utgångspunkt från detta resonemang diskuteras vikten av att det på lokala kyrkogårdar finns minnesstenar och andra symboler att gå till och lägga blommor, tända ett ljus och minnas. Rådet tar dock inga kontakter med Svenska kyrkan för att framföra sin syn.

Sjöfartsverkets konsekvensanalys

Det som blir utslagsgivande för de flesta av ledamöterna är Sjöfartsverkets konsekvensanalys. Vid samtal med analysgruppen framgår att samtliga ledamöter fattar sina beslut

individuellt i frågan om bärgning i samband med Johan Fransons föredragning den 7 december.

Ledamöterna påverkas särskilt av Lars Weisæths rapport som visar på de fysiska och psykiska risker personal utsätts för vid ett bärgningsuppdrag. Rapporten utgår från att bärgningsarbetet måste göras enligt Sjöfartsverkets planer, som bygger på att Estonia rätas upp, lyfts, bogseras till lämplig plats i Stockholms skärgård för att därefter tömmas på såväl omkomna som bråte ombord. Alternativa planer, exempelvis omhändertagande av de omkomna genom dykningar, behandlas inte. Inte heller får det Etiska rådet ta del av Weisæths senare rapport med tankar rörande avvägningar mellan dessa risker och anhörigas behov och önskningar.

Frid för de anhöriga

En central fråga att koncentrera arbetet på under den sista tiden av rådets arbete blir att finna ett sätt att medverka till att både de döda och de anhöriga får frid. En entydig bild som man anser sig ha fått efter samtal med anhöriga är att plundringsrisken plågar många.

Som ett sätt att gå detta behov till mötes börjar man diskutera möjligheten att försluta fartygsvraket på havets botten.

Ställningstagandet

Etiska rådets ledamöter anser att det ställningstagande man kommer fram till innehåller flera delar som var och en förutsätter varandra. De menar att det övergripande syftet med förslaget är att minska lidandet för så många som möjligt av de efterlevande och att erbjuda de omkomna en värdig grav i havet.

De kommer fram till att man inte bör bärga eller omhänderta ett okänt antal kroppar utan istället försluta fartyget för att förhindra gravplundring och privat dykning. Man är enig om att havet kan vara en grav. Gravfrid skall råda. Dessutom föreslås regeringen bilda en fond för barn

och ungdomar som mist föräldrar i olyckan. Syftet ska vara att erbjuda dem omfattande stöd under lång tid efter olyckan.

Etiska rådet lämnar sitt ställningstagande till regeringen och klargör att det är regeringens sak att fatta beslut och verkställa förslagen i rådets ställningstagande på det sätt som man finner bäst.

Övertäckning

Hur en förslutning av Estonia ska ske är inte föremål för djupare diskussioner inom Etiska rådet. Hur den skulle kunna se ut har flera av ledamöterna var och en för sig visualiserat i sitt inre men de lämnar till regeringen och i andra hand till fackfolk att bedöma hur man rent tekniskt ska lösa uppgiften. Syftet med förslutningen är det viktiga för rådets ställningstagande. Det får inte vara möjligt att ta sig in i fartygsvraket.

En ledamot tänker sig en grav under jord på havets botten, en annan anser att förslutningen ska innebära att fönster och andra öppningar på fartyget täcks för. Ytterligare en ledamot är inte främmande för att täcka över med betong. Andra ledamöter ser absolut inte denna lösning som möjlig och kan inte acceptera betongövertäckningen när de senare får höra talas om planerna.

En fond för livet

Förslaget innebär att en väl tilltagen summa pengar bör avsättas som ekonomiskt stöd för de barn som drabbats av förlust av en nära släkting. När Etiska rådet lämnar sin rapport är det inte klart hur försäkringsuppgörelsen, med norska Skuld, kommer att bli för de anhörigas del.

Etiska rådets handlingar

Efter Etiska rådets arbete finns inga formella protokoll eller dagordningar kvar. Akten innehåller endast deras ställningstagande och regeringsbeslutet från 20 oktober. Vid arkiveringen förstördes övriga handlingar.

38

Partiledaröverläggningar inför beslut i bärgningsfrågan

Riksdagspartierna informeras om beredningsarbetet i Estoniafrågan och får en redovisning av Sjöfartsverkets konsekvensanalys samt Etiska rådets synpunkter och ställningstagande.

Regeringen inbjuder riksdagspartierna till nya informella överläggningar med anledning av ett förestående beslut i Estoniafrågan. Dessa hålls med några dagars mellanrum i början av december. Här presenteras deltagarnas minnesbilder av överläggningarna.

Den 7 december redovisas Sjöfartsverkets konsekvensanalys

Syftet med detta möte⁵³ är att partiernas representanter skall få ta del av resultatet av konsekvensanalysen som Sjöfartsverket skall lägga fram för regeringen den 12 december. Johan Franson deltar för att redovisa innehållet i de olika underlagen för analysen. Föredragningen gör starkt intryck på många av deltagarna.

Helena Nilsson minns att diskussionerna bland annat rörde sig kring frågan om vad som skulle hända då man vände upp fartyget vid en bärgning. Hon säger att det

framgick tydligt att det skulle kunna påverka kropparna, därför att inredningen då skulle röra sig, men poängterar samtidigt att deltagarna fick en bild av att det gick att identifiera dem, även om detta skedde. Identifieringsprocessen som sådan var inte något problem.

Att Johan Franson redogjorde för att det fanns dykföretag som var beredda att göra dykningarna minns hon också. Det skulle dock vara en väldigt omständlig och svår process där dykarna utsattes för fara.

Utöver detta minns Helena Nilsson redogörelsen för rapporten rörande psykiska belastningar för sök- och identifieringspersonal. Erfarenheterna från Alexander Kiellandolyckan gjorde starkt intryck på henne. Det framgick att många som hade arbetat med denna katastrof inte kunde fortsätta sin professionella verksamhet efteråt.

Gun Hellsvik berättar att hennes bestående intryck efter föredragningen var att det är oetiskt att försöka bärga kroppar och orimligt med tanke på dem som utför arbetet.

Dykare och identifieringspersonal utsätts för psykiska risker vid en bärgning, främst på grund av den mängd omkomna de ska ta hand om. Gun Hellsvik säger till analysgruppen att hon uppfattade att de anhöriga som var för bärgning också uttryckte rädsla för plundring. Det blev därför naturligt att försöka hitta ett sätt att skydda platsen när man beslutade att bärgning inte skulle ske.

Eva Eriksson upplever Johan Fransons beskrivning som dramatisk. Franson behandlar hur komplicerad en bärgning skulle vara, hur mycket det skulle kosta med alla personella resurser som skulle krävas. Hon uppfattade det som att båten låg svårtillgängligt, på mycket djupt vatten och att allt inuti var krossat. En bärgning var helt orimlig att diskutera eftersom kropparna var så skadade, "det fanns bara kött och blod". Dykarna skulle utsättas för sådana psykiska påfrestningar att de inte skulle kunna arbeta så väldigt länge i vraket. Insatser skulle behövas för att de skulle klara uppgiften. Operationen skulle ta lång tid.

Anhörigas uppfattning

Den bild som ges av de anhörigas uppfattning är att de är oeniga i bärgningsfrågan. På mötet refereras till någon anhörig som ska ha uttryckt att om man inte garanterat kan få upp alla så är det bättre att låta de omkomna vara kvar.

Föredragning för statsminister Ingvar Carlsson före nya partiledaröverläggningar

Med anledning av att statsminister Ingvar Carlsson var förhindrad att delta i de föregående överläggningarna, får han en separat föredragning av Johan Franson den 12 december, en timme innan partiledarna ånyo samlas.

Vid samtal med analysgruppen berättar han att han under föredragningen insåg att dykningar inuti fartyget är ett komplicerat arbete, bl.a. med hänsyn till de vassa föremål som finns därinne. Han fick också klart för sig att ett omhändertagande av omkomna med hjälp av dykningar

också innebär en risk för att familjer splittras, eftersom troligen inte alla omkomna kan omhändertas.

Den 12 december redovisas Etiska rådets synpunkter

När partiledare och representanter för partierna⁵⁴ möts igen är det för att ta del av ny information. Denna dag inkommer Etiska rådets synpunkter och ställningstagande och gruppen delges dessa.

Diskussioner i riksdagspartierna

Efter partiledaröverläggningarna diskuterar partierna inbördes hur de skall ställa sig till frågan om bärgning. Här presenteras några synpunkter och orsaker till partiernas ställningstaganden.

Helena Nilsson säger till analysgruppen att hon tror att det avgörande för centerns riksdagsgrupp var de påfrestningar man skulle utsätta vissa arbetskategorier för, t.ex. kriminaltekniker och rättsläkare, men även deras familjemedlemmar.

Eva Eriksson säger att hon upplevde att de problem som fanns i samband med identifiering, den långa tiden arbetet skulle kräva och att inga garantier kunde lämnas var avgörande för folkpartigruppens ställningstagande. Etiska rådets rapport hade mindre betydelse. Hon uppger dock för analysgruppen att hennes känsla idag är att de anhöriga och överlevande försvann under processens

gång, när tankarna framfördes om att havet alltid varit en grav.

Eva Eriksson säger också till analysgruppen att hon efteråt upplevde att hon hade fått felaktig information. Fartyget låg inte så djupt, dykare skulle ha kunnat gå ned och omhänderta omkomna. Hon säger att det är ett av de svåraste beslut hon varit med om att fatta och kanske det hon ångrar mest idag. "Hade vi verkligen det underlag vi behövde? Gick vi för fort fram?"

Alf Svensson berättar att Lars Weisæths rapport om hur identifieringspersonalen skulle utsättas för oerhörda psykiska påfrestningar gjorde starkt intryck på honom.

Många av de omkomna skulle vara helt oigenkännliga och oidentifierbara, bland annat på grund av att de utsatts för fallande föremål ombord på fartyget. Arbetet skulle vara oerhört komplicerat. Särskilda hangarer skulle byggas upp för identifieringsarbetet, en väldig liklukt skulle spridas och arbetet skulle ta lång tid. Det ena täcket av omöjligheter lades på det andra. Allt förnuft sa honom att fartyget måste ligga kvar och göras till en fredad begravningsplats.

Även Etiska rådets rapport har stor betydelse för Alf Svensson. Utöver detta berättar han att han från början ansåg att utgångspunkten skulle vara att följa de anhörigas önskemål. De anhöriga blev dock undan för undan oeniga i bärgningsfrågan.

39

Beslut i frågan om bärgning av fartyg och omkomna närmar sig

Sjöfartsverkets båda rapporter är avlämnade, Etiska rådet har lämnat sitt ställningstagande, partiledaröverläggningar har skett. Tiden för beslutsfattande i Estoniafrågan närmar sig. Nu arbetas ytterligare ett underlag fram, inför ett eventuellt beslut om gravfrid vid Estonias förlisningsplats.

Den 24 november skickar Utrikesdepartementet en förfrågan till de svenska ambassaderna i Tallinn respektive Helsingfors att framföra till estniska och finska myndigheter. Frågan rör dessa länders inställning till en bärgning av Estonia. Finland svarar att denna fråga framför allt berör Estland och Sverige varför de inte tar ställning. Estland lämnar vid denna tidpunkt inget svar utan hänvisar till att man avvaktar de svenska utredningarna.

Genom ambassaden i Tallinn skickar den svenska regeringen den 5 december 1994 ett koncept till regeringsbeslut till Estlands transportminister Andi Meister. I detta redovisas tre alternativ till regeringsbeslut i Sverige. Det första är att de omkomna skall skyddas mot intrång genom förslutning av fartyget. Det andra alternativet är att omkomna skall omhändertas med hjälp av dykare och därefter ska Estonia förseglas. Tredje alternativet är att samtliga omkomna omhändertas.

Arbetet med att ta fram underlag inför ett eventuellt beslut om gravfrid påbörjas några dagar före beslutet i bärgningsfrågan. Kontakt tas med de andra direkt berörda länderna, som i det närmaste bara informeras. Alla är medvetna om att beslutet om gravfrid endast kan bli ett moraliskt förpliktande beslut. Någon risk för dykningar vid vraket vid tidpunkten för beslutet finns inte på grund av väderleksförhållandena. En bevakning av området kring vraket kan endast ske om havets frihet utnyttjas maximalt.

Beslut i bärgningsfrågan förbereds på Kommunikationsdepartementet

Enhetschefen Jan-Olof Selén på departementet diskuterar problemen kring bärgningsfrågan med sina arbetskamrater. Hur kommer människor att påverkas av beslu-

tet? Anhöriga framför olika uppfattningar via telefonsamtal och brev. Det råder vanda.

Före beslutet den 15 december tar Kommunikationsdepartementet kontakt med polis och psykologer för att förbereda en förväntad anstormning av frågor och för att förhindra att anhöriga till omkomna begår självmord.

Kommunikationsministerns beslutsprocess påverkas av dykningarna

För Ines Uusmann växer beslutet i bärgningsfrågan långsamt fram i samband med att hon får rapporter från dykarbetena i början av december. Kanske kan hon då ta till sig de beskrivningar hon får bättre än i samband med Sjöfartsverkets första rapport. Hon känner mer och mer att det inte är möjligt att genomföra en bärgning av Estonia när hon får en konkret beskrivning av hur det ser ut inuti Estonia och det sägs att en bärgning tar väldigt lång tid. Hon ser aldrig filmerna från dykarbetena med de omkomna i fartyget, det gör ingen av de övriga som fattade regeringsbeslutet heller.

Ministern tar del av konsekvensanalysen

Ines Uusmann får en kort föredragning om Sjöfartsverkets rapport helgen innan den 12 december. Veckan dessförinnan är det beredningssammanträden och två partiledaröverläggningar. Hon uppfattar det som att Johan Fransons föredragningar har stor betydelse för övriga regeringsledamöter. Många frågor ställs till honom. Alla läser även Etiska rådets ställningstagande noga.

Omhändertagande genom dykningar?

Ines Uusmann känner till att det finns olika mening i bärgningsfrågan bland de anhöriga. Oenigheten finns även inom vissa familjer. Diskussionen om att omhänderta de kroppar man kan genom dykning, blir aktuell för Ines Uusmann de sista dagarna före beslutet. Då uppstår problemet, när skall dykarna avsluta omhändertagandet? Hon funderar över frågor som rör dykarnas säkerhet. Vissa dykare är säkert mera våghalsiga än andra, resonerar hon. En annan fråga hon funderar över är: när blir de anhöriga nöjda?

40

Den 15 december fattar regeringen beslut om att Estonia inte ska bärgas

Beslutet om att låta Estonia vila på botten av Östersjön tillkännages i riksdagen och anhöriga informeras genom brev.

Den 15 december håller regeringen ett regerings-sammanträde där det beslutas att Estonia inte skall bärgas. Några åtgärder skall inte heller vidtagas för att ta upp de omkomna. Platsen för förlisningen skall betraktas som en gravplats. För att skydda gravfriden skall fartyget täckas över och åtgärder skall vidtas för att rättsligt skydda gravplatsen. Sjöfartsverket får i uppdrag att lämna förslag till regeringen om övertäckning och bevakning av fartyget.

Ingvar Carlsson tillkännager beslutet och beklagar tidigare uttalande

I riksdagens kammare framför Ingvar Carlsson kl. 14.30 ett tal där regeringens beslut tillkännages. Han förklarar hur regeringen kommit fram till sitt ställningstagande, hur de etiska bedömningarna spelat en roll i beslutet och han riktar sig direkt till de svenska offrens anhöriga med följande ord:

Jag vet att anhöriga som hoppats på en bärgning och att de

omkomna skall tas upp kommer att bli djupt förtvirlade över det besked jag just lämnat./.../ Mitt tidigare uttalande för en bärgning kan ha skapat förväntningar som idag inte infriats. Jag beklagar mycket djupt den besvikelse jag därmed kan ha orsakat en del av de anhöriga.

Efter statsminister Ingvar Carlsson tar förutvarande statsminister Carl Bildt plats i talarstolen och framför att han kommit till samma slutsats som statsministern och regeringen⁵⁵.

På Statsrådsberedningen planerar man att ge de anhöriga möjlighet att ta del av beslutet före allmänheten. Beslutet skall därför skickas ut via fax till polismyndigheter dit de anhöriga kallas. När nyheten sprids via medierna har inte alla polismyndigheter underrättat de anhöriga om beslutet. Faxet till polismyndigheterna kom inte fram i tid. Många anhöriga känner sig svikna. Någon berättar att hon hör nyheten om regeringsbeslutet och Ingvar Carlssons uttalande på radio i bilen på väg till Polismyndigheten.

Telefonväkteri

Efter att regeringen fattat sitt beslut den 15 december öppnar ett telefonväkteri i Rosenbad. Ines Uusmann och hennes medarbetare svarar i telefon liksom flera av Etiska rådets ledamöter. Den förväntade anstormningen av telefonsamtal uteblir.

Anhöriga får brev om beslutet från Ines Uusmann

Samma dag skickas ett brev från Ines Uusmann där hon förklarar innebörden av regeringsbeslutet. Till detta brev

finns en bilaga med en sammanställning av de svenska myndigheternas åtgärder efter förlisningen.

Sammanställningen liknar den som beskrivits i bilagan till det första anhörigbrevet men den är mer omfattande och behandlar fler händelser på vägen fram till regeringsbeslutet än den första.

Brevet till anhöriga skickas enligt polisens adresslista men den innehåller en hel del felaktiga adresser som Birgitta Wallström försöker korrigera efter hand när anhöriga vänder sig till henne med nya adresser.

41

Överenskommelse med försäkringsbolaget Skuld om skadestånd till anhöriga och överlevande

*Ersättningserbjudandet accepteras av nästan samtliga
skadelidande och utbetalningarna påbörjas.*

En av de viktigaste uppgifterna för särskilde utredaren Peter Nobel är att hjälpa de drabbade att komma fram till en överenskommelse med den norska Assuranceföreningen Skuld. Han har träffat advokater från Estland, Norge och Sverige samt representanter för anhängföreningarna SEA och DIS på Arlanda i november 1994 och då bildat en gemensam förhandlingsdelegation ledd av advokaten Espen Komnaes. Den 3 januari 1995 lägger Skuld fram det ersättningserbjudande som senare accepteras av 98 % av de skadelidande. Avtalet är därmed bindande för dessa personer och utbetalningarna kan påbörjas.

Den 2 februari 1995 bjuder Peter Nobel in representanter för anhängföreningarna till ett möte i Stockholm för att informera om sitt uppdrag och diskutera frågor som upplevs angelägna av anhängrepresentanterna. Under mötet framförs de olika gruppernas och enskildas

ställningstaganden i bärgningsfrågan och från framför allt SEA förs fram tankar och planer på att göra en enkät i frågan. SEA hänvisar till den enkät som gjordes bland anhöriga i ett tidigt skede och som visade att 78–80 procent av de tillfrågade var för en bärgning. Från Norrköpingsföreningen säger man att en enkät skulle skapa oro och vädjar till SEA att inte genomföra planerna.

Ingen enkätundersökning kommer till stånd.

42

Det fortsatta arbetet med övertäckning och gravfrid

*Olika metoder för övertäckning utvärderas och uppdrag ges åt Sjöfartsverket
att genomföra övertäckning och bevakning av förlisningsplatsen.*

Den 10 februari redovisar Sjöfartsverket sitt uppdrag om förutsättningar för övertäckning och bevakning till regeringen. Enligt Sjöfartsverkets tolkning ska målet med en övertäckning av Estonia vara att skapa en ostörd gravplats för så lång tid som möjligt. Övertäckningen planeras ske på ett sådant sätt att fartyget inte skadas eller flyttas och att dess inre inte påverkas. När övertäckningen är på plats förväntas det inte längre finnas behov av att bevaka fartyget.

Metoder för övertäckning och bevakning

Sjöfartsverket, som till sin hjälp har haft professor Klas Cederwall och docent Per Anders Hedar, har funnit fyra tänkbara metoder för övertäckning. Den första metoden innebär att täcka över fartyget med sten, grus och/eller sandmassor, den andra innebär att man ska gjuta in fartyget i betong. De tredje respektive fjärde föreslagna meto-

derna är att gräva ut botten och sänka fartyget för att där-
efter täcka över det respektive att täcka in fartyget med en
nätkonstruktion.

Den tredje metoden, att gräva ut botten, förkastas
bland annat för att fartyget då riskerar att röra sig och del-
vis förstöras. Den fjärde metoden, att täcka fartyget med
nät, förhindrar inte i tillräcklig grad intrång och utgör
samtidigt en risk för eventuella dykare.

Sjöfartsverket anser att de två första föreslagna meto-
derna, övertäckning med massor respektive ingjutning,
ger ett säkert skydd mot intrång. Båda dessa metoder an-
ses likvärdiga ur ett etiskt perspektiv. Avgörande inför va-
let av övertäckningsmetod blir därför bottenförhållandena
på platsen. Övertäckning med sten, grus eller sand medför
stor risk för jordskred, vilket innebär att fartyget kan
komma att röra sig. Sjöfartsverkets förslag blir därför att
Estonia skall gjas in.

Enligt Sjöfartsverket är det tekniskt möjligt att bevaka vattenområdet kring Estonia. Det går dock inte att ingripa mot fridstörare. Genom bevakning kan fridstörare upptäckas och deras verksamhet störas samt göras offentlig.

Uppdrag till Sjöfartsverket att genomföra övertäckningen

Estlands regering svarar på en fråga från Sveriges regering den 21 februari 1995, att de inget har att invända mot den föreslagna betongövertäckningen.

Den 2 mars uppdrar regeringen åt Sjöfartsverket att upphandla och låta genomföra en övertäckning genom en skalkonstruktion av betong. Kustbevakningen får i uppdrag att i samråd med Sjöfartsverket överlägga med finska berörda myndigheter om sanering av olja inifrån vraket.

Uppdrag till Sjöfartsverket om bevakning av förlisningsplatsen

Sjöfartsverket uppger till regeringen den 28 april 1995 att övertäckningen inte kan vara avslutad förrän under 1996. Den 12 maj redovisar Sjöfartsverket hur bevakningen av Estonia kan ske och får den 24 maj regeringens uppdrag

att bevaka platsen för förlisningen och störa otillbörliga dykaktiviteter.

Kontrakt om övertäckning

Den 1 januari 1996 undertecknas ett kontrakt med Nordic Marine Contractors J.V som ska genomföra arbetet med övertäckningen av Estonia. Nordic Marine är ett konsortium bestående av svenska NCC AB, de norska företagen AS Jebsens ACZ och EEG Henriksen Anlegg AS samt det holländska företaget Smit Tak B.V.

Brev till anhöriga

Den 15 januari skriver Ines Uusmann sitt femte brev till de anhöriga där hon informerar om hur övertäckningen av fartyget ska gå till. En 65 000 kvadratmeter stor yta på havsbotten ska täckas först med textilduk och därefter med ett lager av sand, som på vissa ställen ska bli upp till fem meter hög. Syftet med bottentäckningen är att stabilisera den mjuka lerbotten och förhindra att fartyget kommer i rörelse. Till brevet är bifogat fyra schematiska bilder som åskådliggör hur gravplatsen på havsbotten ska iordningställas. Kontraktssumman för övertäckningen uppges till 296 miljoner kronor.

43

Överenskommelse om gravfrid mellan Sverige, Estland och Finland

Sveriges ambassadör i Estland undertecknar överenskommelse och lagen om gravfrid antas av riksdagen. Bevakning av Estonia inleds och privat dykningsförsök stoppas.

Efter förhandlingar mellan Sverige, Estland och Finland kommer länderna överens om att gravfrid skall råda vid vraket efter Estonia. Vid ett sammanträde den 16 februari 1995 beslutar regeringen att den träffade överenskommelsen kan undertecknas. Överenskommelsen undertecknas i Tallinn den 23 februari av den svenske ambassadören Lars Grundberg.

Enligt överenskommelsen skall vraket och ett område i dess närhet betraktas som ett sista vilorum för de döda och visas tillbörlig respekt. Estonia skall inte lyftas. Länderna åtar sig att förbjuda verksamhet som stör vilorummet och att straffa sådana handlingar med fängelse. Vart och ett av länderna får dock täcka över vraket eller förhindra föroreningar från det. Överenskommelsen börjar gälla trettio dagar efter den dag då parterna underrättat varandra om att länderna vidtagit nödvändiga konstitutionella åtgärder för att överenskommelsen kan börja gälla.

PM om skydd för gravfrid

Den 28 februari upprättar Justitiedepartementet en promemoria angående skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia. I promemorian föreslår regeringen att en särskild strafflag om skydd för gravfrid vid vraket skall införas. Den som dyker i vraket eller i dess närhet kan dömas till böter eller fängelse.

Enligt promemorian har ingen stat rätt att lägga under sig platsen för Estonias förlisning. På platsen råder de så kallade fria havsrättigheterna, till exempel rätten att navigera fritt på havet. Alla stater har rätt att använda det öppna havet får således inte inskränkas. Den behöriga användningen av det öppna havet anses inte heller störa gravfriden vid Estonia. Den fria sjöfarten kan alltså fungera som tidigare. Däremot får inte dykningar och annan undervattensverksamhet förekomma. Svensk domstol är behörig att döma vem som helst som bryter mot lagen om

gravfrid. Enligt folkrätten finns det dock ett principiellt förbud mot att utöva makt mot utländska fartyg på öppet hav.

Remissförfarande om lagförslaget om gravfrid

Den 9 mars anordnar regeringen en hearing för att inhämta synpunkter på Justitiedepartementets promemoria om lagstiftningen om gravfrid. Dessförinnan har Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga, SEA, begärt att få yttra sig i samma fråga. Justitiedepartementet besvarar denna begäran den 1 mars genom att SEA upplyses om möjligheten att framföra synpunkter på förslaget. SEA får också promemorian angående skydd för gravfriden som upprättats på Justitiedepartementet.

Skälet till att man väljer att kalla till hearing istället för att genomföra ett vanligt remissförfarande är att ärendet är brådskande. Närvarande den 9 mars är, förutom representanter från Justitiedepartementet, representanter från olika rättsinstanser, Kustbevakningen, Sjöfartsverket, försvarsmakten och Svenska Kyrkans Centralstyrelse. De frågor som diskuteras är framför allt av juridisk natur. Från Statens haverikommission framförs att den internationella kommissionen inte har för avsikt att genomföra ytterligare undersökningar av Estonia så man har inget att invända mot lagförslaget.

Kyrkans representant uttrycker också kyrkans funderingar om konsekvenserna av lagförslaget. Han har inom kyrkan mött frågan om hur man ska förhålla sig till människors önskan att få bli gravsatta på den gravplats som nu inrättats. Han uttrycker viss förståelse för de anhöriga som upplever det som stötande med färjetrafik rakt ovanför gravplatsen.

Den 21 mars anför SEA, via juridiskt ombud i ett brev till straffrättsenheten inom Justitiedepartementet, sin uppfattning om förslaget till lagstiftning om gravfrid. SEA menar att anhöriga själva måste få bestämma vad som ska ske med de omkomna eftersom det endast är de som vet vad de omkomna själva hade önskat skulle ske med kroppen i den uppkomna situationen. Stiftelsen hävdar också att fartyget med all säkerhet också kommer att utsättas för plundring och att detta inte kan förhindras genom den

föreslagna lagstiftningen. Samma dag skickar SEA ett brev till justitieminister Laila Freivalds där man kräver att insatser för att omhänderta de omkomna undantas från lagen om skydd för Estonia. Stiftelsen menar att lagförslaget i första hand vänder sig mot de anhörigas intressen.

Den 30 mars, efter att lagrådet haft tillfälle att yttra sig, överlämnar regeringen sin proposition till Riksdagen. I propositionen föreslås att en särskild strafflag, om skydd för gravfriden, skall antas. Förslaget innebär att den som dyker eller bedriver annan undervattensverksamhet i eller kring vraket skall kunna dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Lagen om gravfrid antas av Sveriges riksdag

Riksdagen antar lagen om gravfrid den 1 juni 1995, en månad senare träder den i kraft.

Instruktioner om bevakning för att garantera gravfriden

Sjöfartsverket utfärdar den 7 juni instruktioner för isbrytaren Ale vid bevakning av gravfriden runt Estonia. Enligt instruktionerna ska varje försök till dykning eller undervattensverksamhet förhindras och störas så långt det är möjligt utan att personer eller egendom skadas. Detta skall ske genom det sätt Ale förs, genom anrop eller på annat lämpligt sätt. Dokumentation av händelser skall göras. Sjöfartsverket konstaterar att undervattensverksamhet i området är tillåtet enligt fria havets princip och att straffrättslig kontroll inte kan utövas över utländska fartyg. Någon uttrycklig bestämmelse finns inte som begränsar en stat från att störa en annans stats fartygs verksamhet om denna verksamhet står i strid med den första statens och två andra staters uttalade vilja.

Isbrytaren Ale bevakar Estonia

Bevakningen av området runt Estonia inleds den 12 juni 1995 genom att Ale placeras i närområdet. Dessförinnan hålls ett möte på Sjöfartsverket där Ales befälhavare får instruktioner om uppdraget. Då talas bland annat om vilka åtgärder som kan vidtagas i samband med incidenter. Rät-

ten att störa andra fartyg på internationellt vatten förklaras med att folkrätten inte förbjuder en nation från att vidta åtgärder vid verksamheter som strider mot nationens uttalande vilja.

På initiativ av en anhörig förbereds dykförsök vid Estonia

Peter Barasinski, som förlorade sin hustru vid Estonia-katastrofen, bestämmer sig, efter regeringens beslut att inte omhänderta de omkomna, för att på egen hand försöka ta upp kvarlevorna efter sin omkomna hustru. Makarna, som båda arbetade på Estonia, hade givit varandra ett ömsesidigt löfte om vad som skulle ske efter en eventuell olycka till havs. Peter Barasinski tar kontakt med ett polskt bärgningsföretag, som erbjuder honom den hjälp han behöver för uppdraget.

Den 15 maj 1995 träffar Peter Barasinski Johan Franson och informerar honom om sina planer. De diskuterar överenskommelsen om gravfrid och lagstiftningsförslaget.

UD skickar not till Polen

Departementsrådet Bertil Roth skickar den 16 juni ett aide-memoire från Utrikesdepartementet till den polska ambassaden i Stockholm. Sverige protesterar i noten mot att dykaktiviteter skall genomföras på platsen för Estonias förlisning och hänvisar till överenskommelsen mellan Sverige, Estland och Finland samt den svenska lag som ska träda i kraft den första juli. Den svenska regeringen ber polska myndigheter vidta åtgärder för att förhindra dykningar vid Estonia.

Det polska bärgningsföretaget hoppar av dyk-expeditionen. Peter Barasinski tar istället kontakt med ett tyskt fartyg.

Dykförsöket vid Estonia hindras

Befälhavaren på Ale, Johnny Kalered, får i slutet av juni veta av Johan Franson att någonting förväntas hända vid förlisningsplatsen.

Ett tyskt fartyg anländer den 29 juni till Estonias förlisningsplats klockan halv tolv. En timme senare når is-

brytaren Ale platsen. Det tyska fartyget lägger sig ovanför Estonia. Johnny Kalered anropar fartyget som uppger att det har ett reportageteam från tyska Spiegel-TV med ombord.

Från det tyska fartyget tänker man sända ner en fjärrstyrd robot, utrustad med griparmar och videokamera, till vraket. Några dykare har man inte med sig. Ombord på fartyget finns Peter Barasinski och Samuel Svensson. Han förklarar för Ales besättning att hans fru är bland de omkomna och att han har för avsikt att lokalisera, identifiera och bärga hennes kvarlevor.

Kalered tar då kontakter för att få uppgifter om lämplig kontaktperson på UD. Kvart över två ringer departementsrådet Bertil Roth på UD och blir informerad om läget. Kalered tar även kontakt med Sjöfartsverket. Några ytterligare instruktioner får han inte. Kalered bedömer att vädret för tillfället omöjliggör den tänkta verksamheten.

Klockan 16.07 den 29 juni läggs två röda bojar ut för att markera Estonias position. Två timmar senare förbereds sjösättningen av en farkost från det tyska fartyget. Ale befinner sig nära. Strax efter klockan 20.00 sjösätts undervattensfarkosten men den tas ombord igen tjugo minuter senare. Nya försök görs under kvällen och natten. Ale förs nära det tyska fartyget. Som längst befinner sig undervattensfarkosten ca 90 minuter under vattnet. Kalered bedömer att farkosten inte kan ha filmat vad som var avsett.

På förmiddagen dagen därefter, som är den sista dagen innan lagen om gravfrid träder i kraft sjösätts farkosten igen. Kalered bedömer att arbete nu sker nere vid vraket. Ale har under tiden förts mycket nära det tyska fartyget för att verksamheten skall störas. Ale håller låg fart och använder propellrar för att blåsa ut luft. Genom detta förflyttas det tyska fartyget bort från Ale och därigenom störs verksamheten. Vid något tillfälle skiljer bara någon meter mellan fartygen. Strax efter klockan 13.35 meddelar Peter Barasinski Ales befälhavare att han inte har lyckats lokalisera kvarlevorna efter sin fru och att deras verksamhet avbryts.

Innan det tyska fartyget lämnar platsen lägger Peter Barasinski och Samuel Svensson ner blommor på vattnet

vid förlisningsplatsen. Som en hedersbetygelse signalerar då Ale och besättningen ombord gör honnör.

Händelsen filmas av Spiegel-TV och visas senare i Tyskland.

Bevakningen fortsätter

Ale bevakar haveriplatsen under sommarhalvåret åren 1995, 1996 och 1997. Under den övriga delen av året utförs bevakningen av andra fartyg. När vädret omöjliggör verksamhet vid vraket tas fartygsbevakningen bort. När fartyget provianterar m.m. bevakas området av finsk radar. Under havsytan sker ingen bevakning.

Överenskommelsen om gravfrid träder i kraft

Överenskommelsen mellan Estland, Finland och Sverige om gravfrid i och runt Estonia börjar gälla den 27 augusti 1995. Genom ett tilläggsprotokoll daterat till den 23 april 1996 träffar länderna en överenskommelse om att andra stater kan ansluta sig till överenskommelsen. Detta sker för att andra länder har visat intresse. En not skickas till samtliga länder runt Östersjön med en upplysning om

möjligheten att ansluta sig till överenskommelsen om gravfrid. Inget land har till dags dato 1998 anslutit sig.

Anhörig anmäler Ales befälhavare för vårdslöshet i sjötrafik

Den 4 oktober 1995 upprättas en polisanmälan hos Polismyndigheten i Göteborgs- och Bohus län. Anmälare är Samuel Svensson och den avser vårdslöshet i sjötrafik. Enligt anmälan har befälhavaren på svenska statens isbrytare Ale den 30 juni samma år navigerat så att avståndet mellan Ale och ett tyskt fartyg vid två tillfällen endast uppgått till en halv meter. Samtidigt har Ale använt tryckluftssystem i syfte att försvåra manövreringen av det tyska fartyget. Detta skall enligt anmälaren även ha försvårat och stört den dykeriverksamhet som pågick.

Den 6 december beslutar kammaråklagaren James von Reis att inte inleda förundersökning då gärningen inte kan anses vara brottslig. Någon närmare motivering lämnas inte. Beslutet överklagades senare men tf. överåklagare Ulf Norén fann inte skäl att ändra det tidigare beslutet.

44

Regeringen uppdrar åt Statens konstråd att utforma en minnesvård

*Debatt om placering av minnesvården och problem med markritningar
förskjuter tidsplaneringen. Val av konstnär sker efter juryförfarande.*

Statens konstråd redovisar sitt arbete med att undersöka förutsättningarna för en nationell minnesvård den 14 december 1994. Konstrådet föreslår en minnesvård på Skeppsholmen. Fem konstnärer skall få i uppdrag att föreslå utformning av minnesvården. Den 7 juni 1995 skall Konstrådet ta ställning till vilket av förslagen som är bäst lämpat för utförande. Utförandetiden bör begränsas till ett år. Under arbetet har Konstrådet haft kontakt med flera kommuner som är särskilt berörda, såsom Borlänge, Uppsala och Norrköping samt med en motsvarande arbetsgrupp i Estland. Brev från enskilda med idéer och tankar kring en minnesvård kommer in och Peter Nobel anför sin åsikt.

Valet av platsen på Skeppsholmen möter emellertid starka protester från olika intresseorganisationer, bl.a. Skönhetsrådet, varför Konstrådet i en kompletterande promemoria daterad den 7 mars 1995 föreslår en plats på Djurgården, nedanför muren till Galärkyrkogården.

Tidsplaneringen förskjuts. Förslagen kommer att ställas ut för allmänheten och Konstrådet har för avsikt att fatta beslut den 23 augusti 1995. Djurgårdsförvaltningen, som är markägare, har tillstyrkt förslaget, men Konungen har det slutliga avgörandet.

Information till anhängiga från Kulturdepartementet

Den 22 mars 1995 skickar kulturminister Margot Wallström ett brev till anhängiga för att informera om att regeringen nästa vecka skall besluta om en minnesvård. Där sägs att minnesvården har ett dubbelt syfte. Dels skall den symbolisera nationell samling och dels vara en plats för enskilda minnesstunder. Det kommande beslutet presenteras och de anhängiga får veta, att de kommer att ha möjligheter att lämna synpunkter på de förslag som fem utvalda konstnärer presenterar. Vidare sägs att minnesvården kommer att för många anhängiga ersätta en personlig gravplats. Därför skall anhängiga ges möjlighet att följa

Konstrådets arbete. Samråd skall ske bl.a. med anhörigorganisationerna. Till brevet bifogas en karta samt fotografier över platsen.

H M Konungen medger att det föreslagna området får användas

Ståthållarämbetet underrättar Kulturdepartementet, i en skrivelse den 24 mars 1995, att H M Konungen medgivit att det föreslagna området får användas för minnesvården. En förutsättning är att själva minnesvården placeras inom det område, som är markerat med rött på en karta som bifogas skrivelsen.

Regeringsbeslut om uppdraget åt Statens konstråd

Den 30 mars 1995 får Statens konstråd uppdrag från regeringen att utforma en minnesvård med anledning av fartyget Estonias förlisning. I regeringsbeslutet står att regeringen med minnesvården vill ge uttryck för nationens sorg efter en av de största olyckshändelser som drabbat vårt land samt skapa en värdig inramning för personliga minnesstunder och enskild andakt. Skissförslagen skall vara inkomna till rådet före utgången av juli 1995. Förslag som konstnärer lämnar in på eget initiativ skall beaktas. Inkomna förslag skall offentliggöras i form av en utställning i Stockholm. Uppdraget skall genomföras inom en kostnadsram av högst fem miljoner kronor samt vara slutfört senast den 28 september 1996. Senare medger regeringen ytterligare anslag till minnesvården.

Utställning på Konstakademien och i Konstrådets lokaler

Den 28 september 1995 inviger kulturminister Margot Wallström en utställning på Konstakademien av förslagen från de fem inbjudna konstnärerna; Mirosław Balka, bosatt i Warszawa, Bianca Maria Barmen, bosatt i Lund, Antony Gormley, bosatt i London, Sigurdur Gudmundsson, bosatt i Reykjavik och Amsterdam, Gerhard Metz, bosatt i Köln. Övriga förslag, inlämnade av olika konstnärer, visas i Konstrådets lokaler, på Rådmansgatan i Stockholm.

Konstrådets bedömningsgrupp fattar beslut

Under tiden 26 september–10 oktober 1995 träffas den bedömningsgrupp, bestående av konstnärer, arkitekter, företrädare för kyrkan och markförvaltaren, som skall bedöma de inlämnade förslagen vid några möten. Djurgårdsförvaltningens representant anmärker där att ett par av förslagen inte håller sig inom det angivna tävlingsområdet.

Den 10 oktober beslutar juryn att förorda Mirosław Balkas förslag. Två jurymedlemmar reserverar sig mot beslutet. Den 12 oktober ger Statens konstråd Mirosław Balka i uppdrag att utforma minnesvården.

Anhöriga och anhörigföreningar är kritiska till det antagna förslaget, man anser inte att det skapar en värdig inramning för personliga minnesstunder och enskild andakt. Många kan inte tänka sig att deras anhörigas namn skall finnas på en betonggång på marken.

Problem med markritningar leder till ytterligare försening

Det visar sig att det existerar två olika markritningar. En översänd från Ståthållarämbetet till Kulturdepartementet den 24 mars 1995 och en annan som Statens konstråd lämnat som underlag till de inbjudna konstnärerna. Den senare med ett angivet område som sträcker sig nästan ned till Ladugårdslandsviken.

I ett brev till Kulturdepartementet den 16 november 1995, skriver Ståthållarämbetet att man inte kan acceptera att det valda förslaget inte rymms inom det anvisade området. Man skriver även, att synpunkter har framförts till Djurgårdsförvaltningen om bristande förankring hos berörda parter, dvs de drabbade. Ämbetet hävdar att det är väsentligt att dessa grupper får känna sig delaktiga i arbetet med att utforma den minnesvård som i första hand berör dem själva.

Det leder till att Mirosław Balka får i uppdrag att inkomma med ett nytt förslag som presenteras den 27 februari 1997. Minnesvården skall stå färdig sommaren 1997.

45

Regeringens kontakter med anhöriga

Brev från kommunikationsministern till anhöriga med information om övertäckning av betong, lag om gravfrid och bevakning av olycksplatsen. Peter Nobel möter anhöriga för att diskutera lagen om gravfrid.

Den 11 april 1995, skickar Ines Uusmann ett brev till de anhöriga. Det innehåller information om de åtgärder och beslut som fattats under våren. Bland annat beskrivs uppdraget med att upphandla och leda arbetet med en övertäckning som lagts på Sjöfartsverket, som innebär att en skalkonstruktion av betong ska byggas över det förlista fartyget.

I brevet lämnas också information om de sju anhörigföreningar som bildats. Föreningarnas namn och adresser vidarebefordras på detta sätt till de anhöriga. I övrigt innehåller brevet information om den föreslagna lagen om gravfrid, minnesvården på Djurgården i Stockholm, haverikommissionens delrapport, en proposition med förslag om förbättrad sjösäkerhet och en rapport om sjösäkerhetsarbetet inom Sjöfartsinspektionen.

Den 18 september 1995 skriver Ines Uusmann sitt fjärde brev till de anhöriga. Även detta brev åtföljs av en

bilaga med information om ärenden och beslut som är relaterade till Estonia. Denna gång innehåller brevet information om förbättrat sjösäkerhetsarbete, övertäckningen, lagen om gravfrid, bevakningen av haveriplatsen. Här meddelas också att regeringen ska hålla en tyst minut klockan 12.00 på årsdagen efter olyckan, den 28 september.

Möte med Peter Nobel

Den 20 april 1995 arrangerar Peter Nobel ett möte med anhörigföreningar där lagförslaget om gravfrid diskuteras. Lagförslagets generella utformning innebär att verksamhet som kan uppfattas av anhöriga som legitim faller under lagen, t.ex. anhörigas försök att med hjälp av professionella dykare bärga kvarlevor eller egendom. Vid mötet föreslås en begränsande precisering av det straffbara områ-

det eller möjligheter till dispens från förbudet. I ett brev till riksdagens Justitieutskott daterat den 26 april föreslår Peter Nobel att utskottet överväger dessa synpunkter i samband med lagens utformning.

Fråga från anhöriga till regeringen

Makarna Odd och Margareta Lundkvist skriver den 18 december 1995 ett brev till Ingvar Carlsson med en fråga från anhöriga om varför Peter Barasinski stoppades när han försökte omhänderta kvarlevorna efter sin hustru.

Barasinski hade enligt brevet också försökt lokalisera kvarlevorna efter makarnas dotter.

Den 11 mars 1996 får de svar från Laila Freivalds som hänvisar till överenskommelsen om gravfrid som träffats mellan Sverige, Estland och Finland samt till de lagar som har trätt i kraft i dessa länder. I ett nytt brev daterat den 5 september samma år skriver Laila Freivalds till makarna Lundkvist att "avtal som slutits mellan länder är folkrättsligt bindande oavsett om eventuell nationell lagstiftning trätt i kraft eller ej"⁵⁶.

46

Anhöriga reagerar mot övertäckningen

Stämningsansökan rörande statens skyldighet att efterforska omkomna samt förbud mot övertäckning ges in till Stockholms tingsrätt. Anhöriga håller stormöte, bildar en samordningskommitté samt uppvaktar svenska ambassaden i Tallinn.

Från januari 1995 och framåt diskuteras Estonia och övertäckningen livligt i pressen. På en rad håll förs kritiska röster fram från anhöriga som inte kan tänka sig en grav av betong på havets botten liksom från dem som anser att kostnaderna för övertäckningen är orimligt höga. Betongövertäckningen kritiserar också för att en sådan omöjliggör inhämtandet av bevismaterial i syfte att fastställa olycksorsaken. Den internationella haverikommissionens slutrapport förväntas komma i augusti.

På ledarplats i Göteborgsposten den 13 januari får övertäckningen stöd. Efter ett resonemang om hur två namngivna representanter för anhörigorganisationer i TV gått till angrepp mot bland andra Ines Uusmann skriver tidningen: ”det vore inte orimligt om hennes tålamod snart skulle vara på upphållningen”. Också kostnaden för övertäckningen försvaras i ledarartikeln. Misstankar om att beslutet att inte ta upp omkomna skulle ha grundats på ekonomiska hänsyn kommer på skam eftersom reger-

ingen är beredd att betala 300 miljoner kronor för övertäckningen.

Anhöriga stämmer staten

Genom en stämningsansökan till Stockholms tingsrätt den 9 november 1995, vill sju stycken anhöriga få prövat om staten är skyldig att efterforska och bärga de omkomna efter Estoniakatastrofen, eller om staten har skyldighet att hjälpa de efterlevande att efterforska och bärga de omkomna. Vidare vill de anhöriga att staten skall förbjudas att övertäcka eller vidta andra åtgärder som omöjliggör att de omkomna bärgas. Slutligen yrkas att det skall fastställas att de anhöriga har rätt att försöka finna och bärga de omkomna.

Hovrätten meddelar genom dom den 29 mars 1996, att det uppenbart inte finns laglig grund för att förplikta staten att vare sig efterforska och bärga omkomna eller hjälpa de anhöriga med detta. De anhörigas⁵⁷ yrkanden i

denna del lämnas utan bifall. Vad gäller fastställsetalan om att de anhöriga skulle ha rätt att efterforska och bärga omkomna, finner hovrätten att sådan talan inte kan föras. Yrkandet anses inte avse ett rättsförhållande, utan snarare en fråga om huruvida lagen om gravfrid gäller de anhöriga. En sådan talan är inte någon fastställsetalan enligt domstolen. Yrkandet avvisas därför. De anhöriga söker prövningstillstånd i Högsta domstolen, som den 16 maj 1996 beslutar att inte pröva målet.

De anhöriga vänder sig därefter till Europakommissionen för mänskliga rättigheter i Strasbourg⁵⁸. Kommissionen avvisar den 16 april 1998 de anhörigas klagomål som ogrundade⁵⁹. Kommissionen hänvisar i beslutet till att olika uppfattningar finns bland de anhöriga i de aktuella frågorna, att besluten som fattats syftade till att skydda vraket från plundring men också att säkerställa gravfriden. På grund av dessa omständigheter, visar de fattade besluten inte någon bristande respekt mot de anhörigas rätt till skydd för privat- och familjelivet eller mot rätten till religionsfrihet.

Övriga rättsprocesser som drivs av anhöriga

Rederiet stäms

Den 16 september 1996 stämmer anhöriga Nordström & Thulin AB m.fl. inför Stockholms tingsrätt. Yrkandet avser skadestånd och grundas på det psykiska lidande som drabbat de anhöriga genom förlusten av anhörig. En anhörig stämmer även företrädare för bolagen. Förberedelserna i målet har än så länge skett genom skriftväxling. En fråga om tingsrätten är behörig att pröva målet har väckts. Denna fråga kommer troligen att avgöras under hösten 1998.

Vid tingsrätten finns även mål där anhöriga har stämt assurancesföreningen Skuld. Dessa mål gäller tillämpningen av den överenskommelse som ingicks mellan anhöriga och Skuld i skadestandsfrågan. I flera liknande mål har parterna tidigare kommit överens.

Klassningssällskapet stäms

944 anhöriga stämmer i september 1996 klassningssällskapet Bureau Veritas Société Anonyme⁶⁰, JOS L.

Meyer-Werft GmbH & Co⁶¹ och det svenska Sjöfartsverket. Det huvudsakliga syftet med stämningarna är att fastställa att Bureau Veritas, Meyer-varvet och Sjöfartsverket är solidariskt eller var och en för sig ansvariga för Estonias förlisning. De anhöriga vill genom processen få reda på vad som orsakat olyckan. Ett delmål är att få till stånd nya undersökningar av vraket. Om någon bedöms vara ansvarig för olyckan kommer skadeståndskrav att resas. Målet pågår fortfarande men eventuellt kommer processen att skjutas på framtiden i avvaktan på dom i Stockholms tingsrätts mål mellan anhöriga och Nordström & Thulin m.fl.

Stormöte på Karlbergs slott

Anhörigföreningen Den Internationella Stödgruppen, DIS, ordnar ett stormöte på Karlbergs slott i Stockholm den 13 april 1996 då man diskuterar övertäckningen. Ines Uusmann är inbjuden att delta men då hon befinner sig på resa till Kina får hennes medarbetare Eva Lindau och Birgitta Wallström representera Kommunikationsdepartementet. Även Ingvar Carlsson är inbjuden men deltar ej.

Mötet är mycket välbesökt. Anhöriga kommer i bussar från olika delar av landet. En grupp anhöriga från Estland deltar under första delen av mötet men måste bryta upp på grund av hemresan.

Mötet blir känsloladdat, de anhöriga vänder sig kraftfullt mot den planerade övertäckningen.

Personal på Kommunikationsdepartementet förvänas över de anhörigas reaktion på övertäckningen när de senare får kännedom om stämningen på Karlbergsmötet. På Kommunikationsdepartementet har man hittills betraktat beslutet att övertäcka som ett sätt att tillmötesgå de anhörigas önskan att skydda gravplatsen.

Samordningskommittén för Estoniaoffren

I samband med stormötet på Karlbergs slott undertecknar fyra av anhörigföreningarna ett gemensamt uttalande där det bland annat står att fartygsvraket inte får övertäckas innan haverikommissionen slutfört sitt arbete och alla därpå följande rättsprocesser avslutats. Vraket betraktas i detta sammanhang som ett viktigt bevisföremål. Istället

för en betongövertäckning, som man i uttalandet hävdar att 90 procent av svenska anhängiga och 96 procent av de estniska motsätter sig, vill undertecknarna ha övervakning av platsen, så att eventuella plundringsförsök förhindras.

Under rubriken "påstådd meningsskillnad" sägs att kommunikationsministern, utan att presentera belägg för det, hävdar att anhängigas åsikter går isär och det tolkas som att ministern önskar en splittring mellan anhängiga. Man menar att regeringen på detta sätt kan fatta beslut utan att väga in anhängigas åsikter, vilket i sin tur kan leda till att det som skulle kunna berätta sanningen om katastrofen begravs. Istället, menar man, är det regeringens skyldighet att identifiera skillnaderna och åtgärda problemen, så att alla kan få ro inför framtiden.

De fyra undertecknande föreningarna är DIS, SEA, Stödföreningen i Vilhelmina och Anhörigföreningen i Lindesberg. Dessa fyra föreningar går samman i en grupp med namnet Samordningskommittén för Estoniaoffren. Kommittén får till uppgift att utarbeta gemensamma aktioner och aktiviteter för att påvisa de misstag och felaktigheter som begåtts i handläggandet av Estoniakatastrofen. De föreningar som inte undertecknar är ST-Polisväsendes

Anhörigförening, som dock stöder kravet under rubriken "Påstådd meningsskillnad". I övrigt är denna förening neutral liksom Stödföreningarna i Uppsala och Norrköping. De två sistnämnda föreningarna beslutade redan vid dess bildande att man inte skulle ta ställning i frågor som denna.

Anhörigföreningar i Estland uppvaktar svenska ambassaden i Tallinn

Den 20 april 1996 uppvaktar representanter för anhörigföreningarna Memento Mare och Memento Estonia tillsammans med Gunnar Bendréus, ordförande i DIS, den svenska ambassaden i Tallinn. De överlämnar en skrivelse som undertecknats även av SEA, Stödföreningen i Vilhelmina och Anhörigföreningen i Lindesberg. I skrivelsen begär föreningarna att betongövertäckningen skall stoppas till dess att den internationella haverikommissionen slutfört sitt arbete och alla rättsliga processer slutförts. Föreningarna föreslår att vraket ska skyddas från plundring genom ett larmat stålnät eller genom att platsen bevakas från fartyg.

47

Massmediernas rapportering av Estoniahändelser leder till åtgärder på Kommunikationsdepartementet

Skarpa motsättningar skildras och Ines Uusmann anlitar en mediakonsult.

Stormötet på Karlberg bevakas av Rapport och TV 4:s Nyheterna som sänder bilder från det känsloladdade mötet. Birgitta Wallström visas i TV-rutan när hon säger att anhängare måste respektera regeringens beslut och möts av högljudda protester från anhängare i salen. Den bild som framträder i medierna efter mötet visar alltså en skarp motsättning mellan å ena sidan de många närvarande anhängare som kraftfullt vänder sig mot den planerade övertäckningen och å andra sidan beslutsfaktarna.

Från Kommunikationsdepartementets sida anser man att Kommunikationsdepartementet och Ines Uusmann fram tills dess har haft en bra framtoning i media. På ett nyanserat sätt har ledare, krönikörer och andra skildrat de beslut som fattats och handläggningen av frågor.

Ines Uusmann anlitar mediakonsult

För att få hjälp med att bättra på den bild som medierna nu skildrar av Ines Uusmann och hennes medarbetare anlitar hon en konsult som under två dagar arbetar med henne och hennes närmaste medarbetare i syfte att skapa en positivare framtoning i medierna. Analysen av ministerns och Kommunikationsdepartementets agerande i medierna ger en framtoning av att hon och hennes medarbetare har stelnat i kontakterna med anhängare. De får därför rådet att vara mjukare i dessa kontakter.

48

Statsminister Göran Persson
går in i Estoniafrågan

Anböriga skriver brev för att stoppa övertäckningen och inbjuder statsministern till samtal.

Den 16 april 1996 skriver Kent Härstedt, överlevande från Estoniaolyckan och politisk sakkunnig på Utrikesdepartementet, tillsammans med Kerstin Olsson-Berglund, pressekreterare på Utrikesdepartementet, vars moster omkommit i olyckan, ett brev till Göran Persson, som efterträtt Ingvar Carlsson som statsminister. Brevet är en vädjan till regeringen att inte täcka över Estonia. Kent Härstedt anger i brevet två skäl till att han och många andra överlevande och anhöriga engagerar sig så starkt i frågan. Dels vill de nå fram till klarhet i olyckans orsaker, dels vill de bidra till att förhindra att det sker igen.

Kent Härstedt hänvisar till att regeringen genom kommunikationsministern framfört att man genom den internationella haverikommissionen anser sig ha nödvändiga uppgifter inför framtiden. Han citerar också Olof Forssberg som i ett uttalande i Aftonbladet sagt att de som inte kommer att tycka om haverirapporten vill ha tillgång

till vraket. Att täcka över Estonia innebär ett ansvar för att "undanröja bevismaterial" skriver Härstedt. Han avslutar med meningen: "Sektets största båthaveri riskerar att bli sektets största rättshaveri med regeringen som ansvarig."

Kerstin Olsson-Berglund anger i brevet känslomässiga skäl för sin ståndpunkt att övertäckningen ska stoppas, hon kan inte tänka sig att hennes moster ska bli ingjuten i betong. Hon vill att Estonia, med eller utan offrens kroppar, ska få vila i fred.

Dagen efter uttalar Göran Persson att "de sörjande inte bara kan avvisas". Perssons uttalande refereras i en artikel i Dagens Nyheter den 18 april där det uppges att regeringen, enligt flera källor, allvarligt överväger att uppskjuta övertäckningen. Fyra dagar senare uttalar sig Ines Uusmann, som just kommit tillbaka från Kina, i Dagens Nyheter och säger att regeringen ska analysera noga om viktiga bevis om olyckans orsaker kan försvinna med en

övertäckning. Hon hänvisar till att man har några månader på sig innan själva övertäckningsarbetena ska starta.

Statsminister Göran Persson har i samtal med analysgruppen uppgivit att han, när han blev statsminister, frågade sig om det var ett gigantiskt misstag att täcka över vraket med betong. Han försökte sätta sig in i frågan känslomässigt och grubblade över hur han skulle reagera om det var hans anhöriga som fanns kvar i Estonia.

Statsministern inbjuds till Estoniasamtal

Samordningskommittén för Estoniaoffren skickar den 20 maj 1996 en inbjudan till Estoniasamtal den 19 juni på Ersta Diakonisällskap. Inbjudna är statsminister Göran Persson, kommunikationsminister Ines Uusmann, partiledarna för övriga riksdagspartier, övriga anhörigföreningar samt de överlevandes förening, Stöd-föreningen Neptunus. Före detta möte kallas anhörig- och överlevandeföreningars representanter till ett förberedande möte den 1 juni då oberoende samtalsledare ska utses.

Möte i Samordningskommittén om övertäckningen

Samordningskommittén för Estoniaoffren håller sitt planerade möte på Ersta den 1 juni då representanter för sex

föreningar är närvarande. Två har anmält förhinder. Man diskuterar vikten av att anhörig- och överlevandeföreningarna får tillfälle att träffa företrädare för riksdag och regering vid ett och samma tillfälle, så som man förväntar sig att det ska bli vid det möte man själv bjudit in till den 19 juni. Under mötet redogör föreningarna för sina uppfattningar i fråga om hanteringen av Estoniafrågorna. Flera av föreningarna förordar att övertäckningen skjuts upp tills dess att de anhörigas åsikter samlats in.

Samtal inställda men ändå inte

Den 15 juni skickas ett brev från Samordningskommittén för Estoniaoffren till samtliga anhörigföreningar om att samtalen på Ersta sjukhus den 19 juni ställts in. Skälet är att regeringen inbjudit anhörigföreningarnas representanter till Rosenbad denna dag. Efter mötet med anhörigrepresentanterna kommer regeringen att ha ett möte med företrädare för riksdagspartierna.

I Samordningskommittén förväntar man sig en reaktion efter regeringens möte med partiledarna och inbjuder därför alla anhörigföreningar till ytterligare ett möte. Syftet är att samordna reaktionen på det beslut som partiledarna fattar.

49

Juristgrupp utreder rättsfrågor

Det konstateras att besluten om gravfrid och övertäckning inte strider mot svensk lag eller internationell folkrätt. Kommunikationsministern inbjuder anhöriga till träff.

För att vinna tid tillsätter Ines Uusmann en juristgrupp för att utreda "Några rättsfrågor med anknytning till Estoniaolyckan". I juristgruppen ingår rättscheferna vid Regeringskansliet Bengt-Åke Nilsson, Göran Schäder och Anders Iacobæus. I utredningsarbetet biträds de av Johan Franson.

Utredningen resulterar i en promemoria daterad till den 28 maj. I promemorian konstaterar juristgruppen att besluten om gravfrid och övertäckning inte strider mot svensk rätt eller mot för Sverige bindande folkrättsliga regler. Enligt gruppen har regeringen full frihet att stå fast vid tidigare beslut att övertäcka likväl som att avbryta övertäckningen temporärt eller slutligt. Frågan om övertäckningen skall fortsätta eller ej är således inte en juridisk fråga.

Den 23 maj, får partiledarna⁶² en muntlig redogörelse för juristgruppens arbete och slutsatser. Det beslutas att ny

överläggning skall hållas ett par veckor senare när partiledarna hunnit sätta sig in i sakfrågorna kring Estonia.

Ines Uusmann sänder sitt sjätte brev till de anhöriga samma dag som juristgruppens PM blir färdigt. I detta brev uttrycker ministern för första gången, direkt till de anhöriga, att hon är intresserad av att få in synpunkter från dem via brev till Kommunikationsdepartementet eller via telefonsamtal till någon rättssakkunnig eller politisk sakkunnig på departementet. Rättschefernas 17-sidiga promemoria bifogas brevet. Ministern meddelar också i brevet att hon ska träffa representanter för anhörigföreningarna före nästa träff med partiledarna.

Samma dag sänds ett brev från Ines Uusmann till två representanter för var och en av de åtta bildade anhörigföreningarna. Hon aviserar då att de kommer att inbjudas till en träff som ska äga rum före en partiledarinformation i samma fråga. Den 13 juni sänds själva inbjudan.

50

Övertäckningen stoppas

*Anhörigföreningars åsikter redovisas vid partiledaröverläggningar.
Kommunikationsministern meddelar anhöriga att regeringen
fattat beslut om att stoppa övertäckningen.*

Kommunikationsministern träffar representanter för anhörigföreningarna planerligt den 19 juni på Kommunikationsdepartementet. Alla föreningar utom Norrköpingsföreningen är representerade. Dessutom är en representant för den estniska föreningen Memento Mare närvarande.

Partiledaröverläggning efteråt

Efter mötet hålls partiledaröverläggning⁶³ där regeringen informerar om mötet med anhörigföreningarnas representanter. Regeringen redovisar att anhörigföreningarna har olika inställning till en övertäckning av Estonia. Representanterna för Uppsalaföreningen och ST-Polisväsendes anhörigförening är beredda att acceptera att övertäckningen genomförs, efter att haverikommissionens slutrapport publicerats, medan andra föreningar starkt vänder sig emot en övertäckning. Ines Uusmann säger vid

mötet att haverirapporten väntas komma tidigt under hösten 1996.

Om övertäckningen stoppas kan gravfriden garanteras genom att Sjöfartsverket ansvarar för bevakning av platsen. Innan det definitiva beslutet i övertäckningsfrågan kommer bör en dialog föras med de anhöriga. Regeringen framför vikten av att lyssna och vara ödmjuka. Övriga partier anser att ett beslut att avbryta övertäckningen är bra och att tiden bör utnyttjas för dialog med de anhöriga.

Genom Utrikesdepartementet informeras Estland och Finland om att Sverige överväger att göra ett uppehåll i övertäckningsarbetet. Varken Estland eller Finland har någonting att erinra mot detta.

Beslutets inriktning

Regeringens beslut har hela tiden byggt på konsensus mellan riksdagspartierna. Statsminister Göran Persson

har vid samtal med analysgruppen uppgivit att ett beslut om stoppad övertäckning skulle innebära vissa komplikationer. Fram till denna tidpunkt har besluten från 1994, som är baserade på konsensus, varit vägledande för regeringens arbete. Om övertäckningen stoppas innebär detta att inriktningen bryts och frågan om Estonia återigen öppnas i mångas ögon. Hela det tidigare beslutet riskerar därmed att ifrågasättas. Vidare innebär ett ändrat beslut att det i mediernas, anhörigas och allmänhetens ögon tolkas som att det finns en konflikt mellan Ines Uusmann och statsminister Göran Persson. Ines Uusmann riskerar då att uppfattas som förbigången av statsministern.

Regeringsbeslut

Samma dag fattar regeringen beslut om att avbryta arbetet med övertäckningen senast när tryckbankarna runt Esto-

nia färdigställts. Arbetet skall kunna återupptas vid en senare tidpunkt. Skälet till att arbetena avbryts anges vara att en övertäckning i praktiken omöjliggör möjligheterna att söka efter ytterligare bevismaterial.

Dagen efter, den 20 juni meddelar Ines Uusmann i ett brev till de anhöriga, regeringens beslut om att stoppa övertäckningen av Estonia. Hon anger skälen för beslutet och avslutar brevet med följande två meningar: "Regeringen vill bredda dialogen med de anhöriga. Jag återkommer till under vilka former detta kommer att ske." Detta kommer att följas upp senare under hösten då Ines Uusmann i ett brev till de anhöriga meddelar att regeringen utsett Styrelsen för psykologiskt försvar som statens kontaktorgan för de anhöriga.

51

Regeringens fortsatta kontakter med anhöriga

*Statligt organ får i uppdrag att förmedla information och ta emot synpunkter från anhöriga.
Anhöriga inbjuder regeringen och riksdagspartierna till rundabordssamtal.*

Regeringen kommer under hösten 1996 fram till att de anhöriga nu behöver ett kontaktorgan som har eller kan skaffa sig kompetens att förmedla information och ta emot synpunkter. Det finns fortfarande ett antal frågor med anknytning till Estoniakatastrofen där anhöriga är eller kan bli berörda. Det är frågor rörande den internationella haverikommissionens rapport, övertäckningsarbetet, gravfriden, rättsprocesser, minnesvård m.m. Även i frågor och problem av mera personlig karaktär kan det finnas behov av en central instans för vägledning och informationsstöd.

Beslut om statligt kontaktorgan

Med hänsyn till detta beslutar regeringen den 21 oktober att uppdra åt Styrelsen för psykologiskt försvar, SPF, att vara statens organ för kontakter med anhöriga efter Estoniakatastrofen. Regeringen anser att SPF skall sträva efter

att ha personlig kontakt med de anhöriga, vilket inte utesluter kontakter med olika anhörigföreningar. SPF kan också komma att behöva bistå anhöriga i frågor av mer personlig karaktär för att i dessa sammanhang ge vägledning och informationsstöd. SPF får inte till uppgift att bereda eller fatta beslut i enskilda sakfrågor som berör katastrofen. Formerna för hur arbetet ska ordnas bestäms inte i regeringsbeslutet utan skall utvecklas i samverkan med de anhöriga.

SPF besöker anhöriga i Sverige

Under januari månad 1997 reser SPF:s generaldirektör Björn Körlof, och övriga två personer som arbetar med projekt Estonia-information vid myndigheten, ut i landet för att träffa anhöriga.

Gruppen besöker i en första omgång Uppsala, Vilhelmina och Lindesberg. Anledningen till att man väl-

jer att resa ut är dels för att informera om SPF:s informationsuppdrag och dels för att lyssna på anhörigas åsikter och tankar om Estonia.

Under april månad hålls också möten i Stockholm med anhöriga och anhörigföreningar.

SPF möter riksdagspartiernas representanter

Den 16 april 1997 har SPF ett möte med representanter för Folkpartiet liberalerna, Kristdemokraterna, Miljöpartiet, Moderata samlingspartiet och Vänsterpartiet för att informera om SPF:s projekt Estonia-information. Ett möte med representanter för Centerpartiet hålls den 25 april.

Vid mötet informerar SPF om kontakter med anhöriga och om de tankar och synpunkter som framförs i olika frågor, bland annat rörande bärgning och övertäckning.

SPF blir kontaktorgan för överlevande

Den 18 september beslutar SPF att vara kontaktorgan även för de överlevande efter Estoniaolyckan.

Anhöriga söker samtal med partiledare

Samordningskommittén för Estoniaoffren bjuder den 17 januari 1997 in företrädare för regeringen och riksdagspartierna till rundabordssamtal. Syftet med det föreslagna samtalet är enligt brevet att lösa kvarstående problem som finns bland anhöriga och överlevande med anledning av katastrofen så att alla får en möjlighet att på ett värdigt sätt avsluta katastrofen och gå vidare.

Samordningskommittén har nu utökats till att också inkludera anhörigföreningen Kooperativa Föreningen KOOPI och Neptunus – föreningen för överlevande. Övriga föreningar har antingen upphört med sin verksamhet eller avstår från att ta ställning i de aktuella frågorna.

De frågor som är aktuella är bland annat frågan om övertäckning och omhändertagande av de omkomnas kroppar. Samordningskommittén uttrycker i brevet oro över att övertäckningen kan komma att återupptas med kort varsel. När det gäller frågan om omhändertagande av de omkomnas kroppar vill man diskutera grunden för 1994 års beslut och vad som bör göras nu. Krav framförs

på att de omkomnas kroppar ska omhändertas. Brevet avslutas med en vädjan om direkta samtal mellan beslutsfattare och anhöriga.

Statsrådsberedningen svarar Samordningskommittén

Den 11 april svarar Kjell Lindström på Statsrådsberedningen på Samordningskommitténs brev. Han finner det svårt att under våren arrangera ett möte där samtliga partiledare kan delta men skriver att det finns intresse från alla partier att få till stånd ett möte med anhöriga för att samtala kring aktuella frågor. Lindström menar därför att man bör finna andra former för ett möte och föreslår att SPF tar initiativ till en sammankomst.

Intensifierad dialog

Den 21 april skickas svarsfax till Statsrådsberedningen och Kjell Lindström. Kopior går även ut till riksdagsgruppernas kanslier, SPF och statssekreteraren vid Kommunikationsdepartementet, Magnus Persson.

Samordningskommittén uttrycker tillfredsställelse över att förslaget om rundabordssamtal mottagits väl och återknyter till intentionerna med samtalet så som framfördes i den ursprungliga inbjudan till samtal som gick till statsminister Göran Persson. Mer än ett möte bör hållas, menar man, och anhörigas synpunkter måste väga tungt inför den framtida hanteringen av Estoniafrågan. Man föreslår också att fler anhöriga än de som är anslutna till föreningar bör få tillfälle att göra sin röst hörd.

Besked önskas inom kort om hur man från beslutsfattarnas sida ser på förutsättningarna för ett givande samtal.

Samma dag går ett fax från Samordningskommittén till SPF som arbetar med att förbereda ett möte mellan anhöriga och beslutsfattare. Återigen understryker Samordningskommittén kravet på att en representant för regeringen inbjuds till samtalen med anhöriga. Riksdagspartierna och en representant för den sittande regeringen skall medverka menar man.

52

Partiledaröverläggning om hur Estoniafrågan ska utredas

Regering föreslår en utredning för att lära av misstag som begåtts.

Riksdagspartierna möter anhöriga och diskuterar förslaget.

Beslut fattas om tillsättandet av en analysgrupp.

En överläggning äger rum den 2 juni 1997 mellan regeringen och representanter för de övriga riksdagspartierna.⁶⁴ Haveriutredningen och Olof Forssbergs avgång diskuteras. Fortfarande väntar de anhöriga på haverirapporten.

Medierna behandlar återigen Estoniafrågan och det faktum att de anhöriga måste vänta på utredningen om olyckans orsaker.

Före partiledarmötet intervjuas Inger Davidsson i medierna och hon kräver då att en utvärderingsgrupp tillsätts för att utreda behandlingen av Estoniafrågan. Hon har haft kontakt med flera anhöriga som uttryckt missnöje över hanteringen och som önskar ett avslut så att de kan komma till ro.

Från flera håll uttrycks missnöje över att frågorna rörande Estonia drar ut på tiden. Det gäller allt från beslut om övertäckning, beviljande av medel för utvärdering av

Ersta sjukhus enkäter, uppförande av en nationell minnesvård på Djurgården i Stockholm till att haveriutredning ständigt försenas.

Regeringen föreslår vid mötet att en allmän utredning tillsätts i syfte att lära av de misstag som begåtts. Förslaget möts av gillande. Frågan om utredningens avgränsning diskuteras, den får inte komma i konflikt med den internationella haverikommissionens utredning.

Även frågan om omhändertagande av kroppar från Estonia berörs vid mötet. Inom riksdagspartierna råder delade meningar om huruvida denna fråga bör väckas på nytt.

Riksdagspartierna möter anhörigas representanter

Den 3 juni 1997 hålls det möte mellan representanter för anhöriga, Regeringskansliet och riksdagspartierna som Samordningskommittén tidigare tagit initiativ till. Två

dagar före, den 1 juni, skriver Samordningskommittén en lista på åtgärder som man kräver för att på ett värdigt sätt avsluta Estoniakatastrofen.

En av punkterna på listan är kravet på en sanningskommission som ska granska handläggningen av Estonia-frågan och haveriutredningen. Syftet ska vara att "i alla aspekter finna sanningen i Estoniakatastrofen".

Förslag om tillsättande av en analysgrupp

Under mötet redovisar regeringen förslaget att man tillsätter en analysgrupp för granskning av Estonia-katastrofen och dess följder. Syftet ska vara att granska regering, Regeringskansliet och andra myndigheters agerande med anledning av katastrofen. Kjell Lindström har fått i uppdrag att skriva analysgruppens direktiv. Han efterlyser synpunkter på vad som bör komma med i direktiven, allas synpunkter ska fram, det ska vara snabbhantering och direktiven ska vara korta.

Gruppen ska få ordna seminarier och möten och det är viktigt med öppenhet och insyn, men hur ska detta garanteras? Olika förslag diskuteras.

Synpunkter på direktiv

Flertalet anhängarföreningar och Samordningskommittén för Estoniaoffren sänder in synpunkter på de föreslagna

kommittédirektiven för den analysgrupp, som föreslogs vid partiledaröverläggningen till Kjell Lindström på Statsrådsberedningen. Olika föreningar föreslår lämpliga ledamöter och betonar vilken inriktning man önskar att gruppen ska ha i sitt arbete. Samordningskommittén för fram önskemål om att gruppen ska kallas en Sanningskommission istället för analysgrupp.

Möte om analysgruppens direktiv

Den 9 juli hålls ett möte på Statsrådsberedningen i syfte att diskutera direktiv för den föreslagna analysgruppen. I huvudsak diskuteras tre frågor angående analysgruppens uppdrag.

För det första bör det tydligt framgå att det är myndigheternas agerande som ska granskas, det är alla organisationer ense om. För det andra bör analysgruppen få lämna förslag för framtiden som kan bidra till att Estonia-katastrofen får ett värdigt slut. För det tredje diskuteras anhörigas representation och insyn.

Efter mötet påbörjas arbetet med ett nytt utkast till direktiv som beräknas vara klart i augusti och den 18 september 1997 fattar regeringen beslut att tillsätta Analysgruppen för granskning av Estoniakatastrofen och dess följder.

53

Sjöfartsverket föreslår radarövervakning för att garantera gravfriden vid Estonia

Nya dykningsförsök vid Estonias förlisningsplats stoppas av isbrytaren Ale.

Från hösten 1996 arbetar Sjöfartsverket med alternativ till bevakning med hjälp av svenskt fartyg. Den 23 maj 1997 föreslår Sjöfartsverkets generaldirektör Anders Lindström att bevakningen i fortsättningen skall ske i samarbete med Finland, genom radarövervakning och oregelbunden övervakning på platsen av finska flyg- och fartygsenheter.

Rapport om incidenter kan ske till Sjöräddningscentralen i Göteborg. Kustbevakningen skall larmas när olovlig verksamhet misstänks och då kan fartyg eller helikopter sänds till platsen. Denna övervakning skulle enligt Anders Lindström ge samma skydd och säkerhet som tidigare och delvis ge bättre möjligheter till ingripanden än tidigare.

Beslut om bevakning

Den 10 juli 1997 tar regeringen beslut om bevakningen vid Estonias förlisningsplats. Bevakningen ska från årsskif-

tet 1997/98 ske i samarbete med Finland och ske främst med finsk sjöövervakningsradar. Från den 11 oktober ska bevakningen med isbrytaren Ale upphöra.

Andra incidenten vid förlisningsplatsen

Klockan 20.30 söndagen den 17 augusti observerar isbrytaren Ale ett radareko från ett fartyg på väg mot Estonias förlisningsplats. Ale befinner sig ca 4,5 distansminuter från platsen. De ser fartyget stanna med tänt arbetsljus i området där gravfrid råder. Klockan 21.40 sätter Ale fart mot platsen och kommer fram en kvart senare.

Fyra minuter över tjugotvå anropar Ales befälhavare Kjell A Jönsson den tyska bogserbåten och frågar vad denne tänker göra på platsen. Besättningsmannen svarar att de tänker göra en videoinspelning av Estonia. Jönsson meddelar att enligt svensk, finsk och estnisk lag råder gravfrid för offren efter Estoniakatastrofen på platsen och han ber besättningsmannen respektera detta och lämna

platsen. Besättningsmannen svarar att han är medveten om detta och att han inte avser att störa någon. Jönsson ber honom respektera gravfriden och inte utföra någon undervattensverksamhet.

Det tyska fartyget svarar att han känner till gravfriden och att de vet att de är på internationellt vatten och att de inte kommer att störa någon. Jönsson skärper tonen och för tredje gången ombeds det tyska fartyget att respektera gravfriden och lämna området. Han upplyser också om att den finska kustbevakningen kommer att underrättas.

Klockan 22.12 informerar Ale den finska kustbevakningen och därefter svenska Sjöfartsverket. En kvart senare lämnar det tyska fartyget området.

Kjell A Jönsson bedömer att det tyska fartyget aldrig låg exakt över Estonia. Troligen sattes aldrig någon utrustning i sjön. Ingen verksamhet utanför relingen kunde observeras. Avståndet mellan Ale och det tyska fartyget var aldrig mindre än 0,7 distansminuter eller drygt 1 200 meter.

54

Internationella haverikommissionens arbete

*Generaldirektören för Statens haverikommission lämnar utredningen.
Slutrapport lämnas tre år efter Estonias förlisning.*

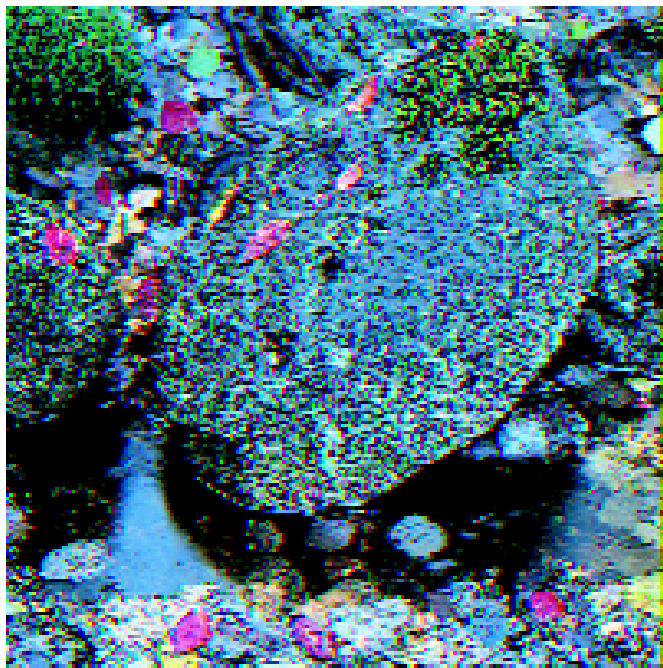
Den internationella haverikommissionen, som inledde sitt arbete den 29 september 1994, i överensstämmelse med ett regeringsbeslut som togs den 28 september 1994 i Åbo och undertecknades av statsministrarna från Estland, Finland och Sverige, lämnar sin slutrapport den 3 december 1997. Offentliggörandet sker vid en presskonferens i Tallinn och vid en efterföljande presskonferens på Arlanda, med den svenska delen av kommissionen närvarande. Överlämnandet av rapporten utgör slutet på drygt tre års arbete. I rapporten redogörs för det arbete som kommissionen utfört och för det övergripande syftet med att utreda olyckan, som varit att fastställa omständigheterna kring och orsakerna till olyckan, för att sjösäkerhetens skall kunna förbättras och ytterligare olyckor undvikas. Det konstateras att kommissionens uppgift inte varit att fördela ansvar eller rikta klander, i den mån det inte varit nödvändigt för att utredningens huvudsyfte skulle kunna fullgöras.

Redogörelse för arbetet

Kommissionen har under arbetets gång sammanträffat vid 20 tillfällen, under sammanlagt 51 dagar och utöver detta har möten hållits med experter och arbetsgrupper. Den 29 september 1994 inleddes arbetet med att lokalisera Estonia, som hittades dagen efter. Fartyget filmades med ROV-kamera den 2 oktober 1994 samt den 9–10 oktober och den 19 juni 1996. Den 18 oktober 1994 återfanns Estonias bogvisir, lyftes och fördes till Hanko i Finland, den 18 november. Dykningsoperationer genomfördes vid fartyget mellan den 2 och 5 december 1994.

Generaldirektören för Statens haverikommission avgår

I rapporten konstateras att förändringar skett gällande vilka personer som varit ledamöter i kommissionen och vilka som varit anlitade som experter. Den 26 maj 1997 avgår generaldirektören för Statens haverikommission, Olof Forssberg på grund av att han tidigare inför en radio-

reporter förnekat kännedom om ett brev angående Sjöfartsverkets säkerhetskontroll av bogvisir. Detta trots att han både hade fått brevet och läst detsamma. Efter intervjun i radio låter han en tjänsteman på Sjöfartsverket skicka brevet ännu en gång till haverikommissionen.

Som ytterligare exempel på förändringar bland ledamöter och experter kan nämnas att Bengt Schager, psykologisk expert i den internationella haverikommissionen, lämnar sitt uppdrag i utredningen, liksom den ursprunglige orföranden Andi Meister som avgår den 30 juli 1996 och ersätts den 24 september samma år av Uno Laur.

55

Ersta sjukhus arbete med anhöriga

Ersta sjukhus inleder en undersökning av anhörigas hälsotillstånd efter Estonia.

De första enkätsvaren presenteras och ansökan om medel inkommer till Kommunikationsdepartementet.

Ersta sjukhus, som redan under minnesgudstjänsten i Storkyrkan den 2 oktober 1994 erbjöd anhöriga möjlighet att komma till sjukhuset för stödsamtal, arbetar under hösten med omfattande stödverksamhet. Till den första samlingen på Ersta sjukhus⁶⁵ kommer drygt 120 personer. Praktisk information lämnas av advokat, försäkringstjänsteman och polis. De anhöriga får vid mötet möjlighet att anmäla sig till mindre anhöriggrupper. Många anhöriga ringer också och visar intresse. Vid senare tillfällen, när anhöriga behöver information i särskilda frågor hålls också stormöten.

Tio anhöriggrupper ordnas med 7–15 personer i varje. I varje grupp deltar två ledare, t.ex. läkare, kuratorer och sjukhuspräster. Tanken är att grupperna skall träffas 15 gånger med ledare och sedan fortsätta att träffas själva. Det stora behovet av att bilda grupper för de anhöriga gör att Ersta sjukhus beslutar att hålla öppet hus för anhöriga två gånger i veckan.

Ersta sjukhus inleder en undersökning om de anhörigas fysiska och psykiska tillstånd

Under kontakterna med anhöriga framförs önskemål om att sjukhuset skall genomföra en undersökning av det fysiska och psykiska hälsotillståndet bland dem, med anledning av katastrofen. Ersta psykiatriska klinik i Stockholm inleder med anledning av detta i december 1994 en enkätundersökning.

Syftet med undersökningen är att man vill få en bild av livet efter katastrofen och belysa behovet av fortsatt hjälp och stöd bland dem som drabbats personligen. Frågorna handlar om hur de anhöriga upplever att de mår efter olyckan jämfört med hur de mådde före och hur de upplever att de blivit mottagna och fått hjälp och stöd i samband med och efter olyckan.

Frågeformuläret är uppdelat i fyra delar med färdiga svarsalternativ. I brevet som följer med enkäten står att man planerar att genomföra en ny undersökning sex

månader efter olyckan, dvs i mars 1995. Det står dock ingenting om hur resultaten av enkäten kommer att följas upp.

Ersta sjukhus fortsatta arbete med anhörigprojektet

Klinikchefen Kristina Brandänge vid Ersta psykiatriska klinik i Stockholm tar upp Ersta sjukhus behov av pengar för att fortsätta anhörigarbetet och enkätundersökningen, vid ett möte med Peter Nobel den 23 februari 1995. Enligt deras överenskommelse sänds därefter en ansökan om projektmedel till Civildepartementet.

Kommunikationsdepartementet återkommer senare muntligen med beskedet att varken Kommunikationsdepartementet eller något annat departementet kan bekosta projektet. De hänvisar istället till Stockholms läns landsting. Efter ansökan erhåller Ersta sjukhus 100 000 kr från landstinget av begärda drygt en miljon kronor i två år.

En undersökning om hanteringen av bärgningsfrågan

I mars 1995 skickar Ersta psykiatriska klinik ut en andra enkät till Estoniaoffrens anhöriga. Till frågorna rörande det fysiska och psykiska hälsotillståndet tillfogas i denna frågor rörande hanteringen av bärgningsfrågan. De anhöriga tillfrågas om de anser att beslutande myndighet borde ha frågat anhöriga efter deras åsikt i bärgningsfrågan inför beslutet 1994.

Vid bearbetning av enkäten framkommer att 69 procent av de svarande anser att de borde ha tillfrågats medan 14 procent svarar nej. 15 procent är tveksamma eller har ingen åsikt.

Ny ansökan om medel

Den 10 april 1996 ansöker Kristina Brandänge hos Kommunikationsdepartementet om ekonomiska medel för att kunna bearbeta de utskickade enkäterna om anhörigas hälsa efter katastrofen. Enkäterna har då genomförts varje halvår efter olyckan, vilket innebär att sammanlagt fem enkäter väntar på bearbetning.

Ordföranden i anhörigföreningen SEA, Lennart Berglund, som genom föreningen kämpar för att de omkomna ska omhändertas, påpekar vikten av att enkäterna

bearbetas när han sammanträffar med representanter för regering och riksdag under våren 1996.

Kristina Brandänge kompletterar ansökan den 1 juli 1996 och begär totalt 1 716 450 kr.

Framställan skickas sedan på remiss. Regeringen beslutar den 10 juli 1997 att bidra med högst 1 000 000 kr till den bearbetning av de enkäter som genomförts under 1995 och 1996 av Ersta sjukhus med anledning av Estoniakatastrofen.

De första enkätsvaren presenteras

Den första preliminära sammanställningen av enkätundersökningen från Ersta psykiatriska klinik skickas ut i november 1996. Då tillkännages delar av resultatet från de första fem enkäterna, som genomförts från tre månader till två år efter olyckan.

I en fråga bedömer anhöriga sin hälsa före och efter olyckan, svarar de 1 betyder det att de mår mycket dåligt medan 10 betyder att de mår mycket bra. Medelvärdet på hur de uppfattade sin hälsa före olyckan hamnar på strax över 8 i alla enkäterna medan måttet på hälsan efter olyckan hamnar på mellan 4,6 och 5,8. Värdet stiger successivt allt eftersom tiden går efter olyckan.

Minst 28 procent svarar att de önskar någon form av hjälp två år efter olyckan. Gruppsamtal önskas tillsammans med andra drabbade i samma grad som enskilda samtal. 40 procent svarar att de inte önskar hjälp.

På frågan om beslutande myndighet borde ha tillfrågat anhöriga före beslutet att inte bärga Estonia ökar andelen som menar att så borde skett med tiden. Sex månader efter olyckan ansåg 69 procent att så borde skett och två år efter olyckan anser hela 90 procent det. Andelen tveksamma minskar från 15 procent till sju procent under samma tid. När denna första sammanställning skickas ut är ännu inte frågorna om anhörigas åsikter i bärgnings- och övertäckningsfrågorna bearbetade.

Ersta ansöker om ytterligare medel

För att kunna bearbeta sina enkätundersökningar bland anhöriga ansöker Ersta psykiatriska klinik i juli 1998 om medel hos Kommunikationsdepartementet. Ersta sjukhus

har nu genomfört sju enkäter, varav två ligger helt obearbetade i väntan på att ekonomiska medel beviljas. De medel som beviljades efter ansökan 1996 visade sig för snålt tilltagna eftersom kostnaderna och tidsåtgången för bearbetningen beräknats alltför lågt.

1998 rapporteras dock att resultaten hittills visar att anhöriga fortfarande mår sämre än före olyckan. Att en mycket stor och ökande andel anser att de borde tillfrågats

av beslutande myndighet inför beslutet att inte bärga Estonia. Att ett ökande antal önskar att bärgning ska ske och då i första hand omhändertagande av de omkomna. Att de som förlorat barn i katastrofen är de som är mest angelägna om bärgning. Och att en klar majoritet anser att fartyget inte ska täckas över med betong.

Ur ansökan framkommer också att man har för avsikt att genomföra ytterligare två eller tre undersökningar.

56

Minnesvården på Djurgården invigs

*"Vi har samlats här idag, för att hedra de människor, som miste sina liv, vid Estonias förlisning.
Vi har samlats, för att minnas det liv de levde, deras livsverk under den stund, som förunnades dem på jorden."*⁶⁶

På treårsdagen efter katastrofen invigs den nationella minnesvården på Galärkyrkogården på Djurgården i Stockholm av riksdagens talman Birgitta Dahl. På minnesvården står följande inskription att läsa:

"Natten till den 28 september 1994 förliste och sjönk färjan M/S Estonia på resan från Tallinn till Stockholm. I katastrofen på Östersjön omkom 852 människor. De hade sina hemorter i Sverige, Estland, Lettland, Ryssland, Finland, Norge, Danmark, Tyskland, Litauen, Marocko, Holland, Frankrike, England, Kanada, Vitryssland, Ukraina och Nigeria. Deras namn och deras öde vill vi aldrig glömma."

Missnöje bland överlevande

Inbjudan till invigningen har gått ut till samtliga personer som ingår i registret hos Styrelsen för psykologiskt försvar, således till anhöriga och överlevande. Bland vissa överlevande finns dock en känsla av att ha blivit bortglömda. I

TV-nyheterna på kvällen sänds intervjuer med överlevande som uttrycker missnöje över att inte ha blivit inbjudna till invigningen.

Namn på minnesvården

I arbetet med att utforma minnesvården har Statens konstråd tagit kontakt med anhöriga för att förhöra sig om intresset för att de omkomnas namn skall ingraveras. Av de svar som inkommer framgår att de flesta anhöriga önskar ha de omkomnas namn med på minnesvården. En liknande förfrågan görs i Estland och Finland och från Norge framförs en önskan om att även de norska namnen skall vara med. Konstrådet fattar därför beslut om att ingravera namnen på de omkomna vars anhöriga lämnat sitt godkännande till detta. För att gardera sig för framtida förändringar lämnas plats på minnesvården för att ytterligare namn skall kunna tillföras vid senare tillfälle.

Ytterligare kontakter tas med anhöriga för att få stav-

ningen på namnen bekräftad men trots detta återfinns en del namn felstavade då minnesvården står klar. Dessa felstavningar har efterhand korrigerats och ytterligare namn har kommit till.

Kontakterna mellan Statens konstråd och anhöriga sker i ett samarbete med Styrelsen för psykologiskt för-svar.

Diskussion om placeringen av namnen

Statens konstråd beslutar att namnen skall ingraveras i bokstavsordning, vilket väcker protester från ett drygt 20-tal anhöriga. De argument som framförs i protesterna är

att bokstavsordning medför att omkomna som rest i grupper splittras och att även familjemedlemmar med olika efternamn kan komma att stå ingraverade på olika ställen. Anhörigföreningarna i Vilhelmina och Lindesberg framför önskemål om att omkomna därifrån placeras med sina namn i grupp.

Mot detta anför Statens konstråd sina argument: Det är lättare att återfinna ett namn om de ingraverats i bokstavsordning. Minnesvården skall verka under hundratal år och då kommer grupptillhörighet eller bostadsort att vara svårare att utgå ifrån.

57

Åklagarmyndighetens förundersökning

*Förundersökningen som inleddes omedelbart efter Estoniahaveriet
läggs ned och ansökan om överprövning avslås.*

Den 18 februari 1998 lägger chefsåklagaren Tomas Lindstrand ner förundersökningen om misstanke om brott i samband med Estonias haveri. Bakgrunden till detta är följande.

Beslut om förundersökning den 28 september 1994

Redan på förmiddagen den 28 september, närmare bestämt klockan 10.40, beslutar överåklagaren Uno Hagelberg på Åklagarmyndigheten i Stockholm, att inleda förundersökning angående Estoniahaveriet. Detta beslut är något speciellt, det normala tillvägagångssättet vid en stor olycka är att en haverikommision tillsätts och att åklagaren avvaktar en preliminär rapport, för att därefter fatta beslut om huruvida förundersökning skall inledas eller ej. Beslutet motiveras av överåklagaren med att olyckan har en exceptionell omfattning. Många personer kan tänkas vara ansvariga för olyckan. Det bedöms av honom som viktigt att säkra bevis, bland annat genom att så snart som

möjligt höra de överlevande och registrera deras uppgifter.

Förhör med överlevande

Ärendet lottas på chefsåklagaren Birgitta Cronier. Kontakt tas med Olof Forssberg och finska myndigheter. Kriminalkommissarien Kurt Alopaeus i Finland meddelar att samtal med de överlevande har påbörjats. Två dagar senare meddelar Aino Leppik att förundersökning pågår i Estland och att förhör hålls med överlevande. Enligt Birgitta Cronier hörs samtliga utom möjligen en passagerare.

Ny utredningsansvarig 1995

Chefsåklagaren Tomas Lindstrand övertar utredningen den 1 juli 1995. Förutom de förhör som hölls omedelbart efter olyckan, med överlevande i Sverige, Finland och Estland, har även andra personer förhörts, t.ex. företrädare för och anställda på Nordström & Thulin, företrädare för Bureau Veritas och tjänstemän på Sjöfartsverket. Vissa

personer har hörts flera gånger, både före och efter den internationella haverikommissionens rapport. Antalet hörda personer uppgår till drygt 150. Vidare har det då och då förekommit kontakter med den svenska och finska delen av haverikommissionen och även med finsk polis.

Tomas Lindstrand inriktar utredningen på om någon eller några personer har begått straffbar oaktsam handling som orsakat människors död. Han finner ingen anledning misstänka att någon med avsikt skulle ha orsakat katastrofen.

Orsak och ansvar

Orsaksfrågan och ansvarsfrågan hänger intimt ihop eftersom det finns ett samband mellan varför en olycka sker och vem som är ansvarig. Tomas Lindstrand bedömer att det inte finns något behov av att genomföra ytterligare dykningar för att undersöka Estonia. Han uppger för analysgruppen att om så vore fallet hade han tagit kontakt med Statens haverikommission, men tillägger också att det vore möjligt för Åklagarmyndigheten att själv besluta om sådana undersökningar. Någon begränsning för ett sådant beslut känner han inte till.

Möten med anhöriga

Tomas Lindstrand har under förundersökningen träffat anhöriga och deras advokater för att diskutera både procedur frågor och tekniska frågor. Han har satt sig in i de tekniska frågorna mer än vad som är normalt bl.a. genom det tyska varvets rapport. Han har haft ovanligt mycket kontakt med journalister som ringt och ställt frågor. Kontakterna med anhöriga har periodvis varit mycket intensiva. De anhöriga som hört av sig vill att rättvisa skall skipas, dvs. att någon t.ex. företrädare för Nordström & Thulin skall åtalas. Att utreda hur befälhavaren agerat, vilket vore av särskilt intresse, är omöjligt eftersom han tillhör de omkomna.

Under 1997 presenteras haveriutredningen och en utredning på uppdrag av Meyervarvet

Under våren 1997 presenterar en tysk expertgrupp en utredning om olyckan. Deras uppdrag kom från det tyska

Meyervarvet som byggde Estonia. I december samma år kommer den internationella haverikommissionens rapport. Dessa båda utredningar används som underlag i Tomas Lindstrands prövning. Vidare beaktas en uppsats av Anders Björkman och en bok av Anders Hellberg och Anders Jörle. De rykten som förekommit beträffande tänkbara olycksorsaker har inte utretts.

Olika förklaringar till olycksorsak

De två utredningarna om haveriorsaken pekar på två olika förklaringar till varför olyckan inträffade. Besättningens agerande har enligt båda utredningarna bidragit till katastrofen. Det går dock, enligt Lindstrand, inte att utreda hur besättningen har agerat och vilken betydelse detta har haft. Det är även svårt att beräkna vilka påfrestningar materialet i Estonia utsatts för och vilka dolda fel som eventuellt fanns.

För att någon skall kunna anses vara misstänkt för brott, måste orsaken till olyckan klarläggas bortom rimligt tvivel och detta kan vare sig haveriutredningens rapport eller den tyska utredningen sägas uppfylla. Båda utredningarna ger, enligt Tomas Lindstrand, en sannolik och god bild av respektive förklaring till haveriet. Men långtifrån varje länk i händelseförloppet är bevisad bortom rimligt tvivel.

Konstaterandet att ingendera av utredningarna kan avfärdas, till förmån för den andra och bedömningen att vare sig en ny utredning eller nya dykningar vid Estonia, kommer att kunna leda till ett otvetydigt klarläggande av olycksorsaken, leder till att Tomas Lindstrand lägger ner förundersökningen. Brott kan inte styrkas.

Begäran om överprövning

Efter beslutet den 18 februari 1998 begärs överprövning av flera anhöriga. Den 18 september 1998 beslutar överåklagaren vid Åklagarmyndigheten i Stockholm, Uno Hagelberg, att det inte finns skäl att ändra tidigare fattat beslut om att lägga ned förundersökningen.

NOTER

- 1 Alla tidsangivelser är i svensk tid.
- 2 Nödsignalen vid radiotelefon i utgörs av ordet mayday. Ordet kommer från det franska uttrycket m'aidez som betyder "hjälp mig" men stavningen har anpassats till engelskan.
- 3 Uppgiften är hämtad från Rikspolisstyrelsens rapport 1995:8. Enligt Kerstin Melén på Utrikesdepartementet ringde hon till LKC strax efter klockan två och berättade om olyckan, som de då inte kände till.
- 4 CAK står för Centrala avdelningen för Ambulanssjukvård och Katastrofmedicinska planering.
- 5 Uppgifterna om larmgången inom Stockholms läns landsting är hämtade ur "Utvärdering av sjukvårdens katastrofmedicinska arbete i Stockholms läns landsting med anledning av olyckan med färjan M/S Estonia den 28 september 1994."
- 6 Verksamheten i Borlänges krisgrupp finns beskriven utförligt i Räddningsverkets publikation: "Räddningstjänstens roll i krisstödsarbetet efter Estoniaolyckan. En rapport från fyra kommuner. Rapport Räddningstjänst R61-113/95.
- 8 KKL står för Krissamverkan Kommun Landsting och är en grupp som knyter samman arbetet i landstingens PKL-grupper med kommunens lokala krisgrupper. Arbetet i Uppsala har beskrivits i Rapport Räddningstjänst R61-113/95, Räddningstjänstens roll i Krisstödsarbetet efter Estoniaolyckan. En rapport från fyra kommuner.
- 9 I Räddningsverkets rapport "Vilhelmina kommun efter Estonias förlisning" är krisarbetet i Vilhelmina beskrivet.
- 10 VHF-bandets kanal 16 (156.8 Mhz) är den internationella kanalen för nödanrop. Det finns flera svagheter med denna kanal:
 1. Flera kan tala på kanalen samtidigt, vilket kan medföra att de olika rösterna stör varandra.
 2. Därför ska kanalen endast användas för nödmeddelanden samt för att komma överens om vilken kanal man ska fortsätta att använda om en långvarig kommunikation mellan två enheter behövs.
 3. Kanal 16 har endast s.k. optisk räckvidd, vilket innebär att den bara når till horisonten.
 4. Av den anledningen innehåller instruktioner om nödmeddelanden till sjöss en anvisning om att morsetelegrafi (500 kHz) och s.k. gränsvåg (2182 kHz) ska användas för att öka räckvidden. (SPF; 168-1, s.18f) VHF är en förkortning för Very High Frequency.
- 11 Enligt haverirapporten anger Mariehamn klockslaget till 00.52 medan Stockholm anger 00.55.
- 12 SPF rapport 168-1, sid 27.
- 13 I SPF:s rapport 168-1 dras slutsatsen att dessa praktiska problem och kontaktsvårigheter beror dels på tekniska kommunikationsproblem, dels på språkproblem.
- 14 De svenska insatserna under räddningsarbetet har beskrivits utförligt i följande rapporter: Den internationella haverikommissionens slutrapport Final report on the capsizing on 28 September 1994 in the Baltic Sea of the Ro-Ro passenger vessel MV Estonia, Estoniastudien RPS 1995:8 och Det ser verkligen illa ut...SPF 168:1.
- 15 Stockholm Radio leder sjöräddningen längs Sveriges östkust på uppdrag av Sjöfartsverket. Uppdraget inkluderar området från havet söder om Landsort upp till finska gränsen, samt Mälaren. I sjöräddningssammanhang används benämningen MRCC Stockholm.
- 16 Vid regeringsammanträdet deltar statsminister Carl Bildt, ordförande, statsråden Beatrice Ask, Anders Björck, Inger Davidsson, Ulf Dinkelspiel, Birgit Friggebo, Gun Hellsvik, Börje Hörnlund, Bo Könberg, Reidunn Laurén, Bo Lundgren, Mats Odell, Alf Svensson, Margareta af Ugglas, Per Westerberg, Bengt Westerberg och Ann Wibble.
- 17 Under avsnittet Processen, där analysgruppens arbetsprocess presenteras, beskrivs omständigheterna kring färjan Jan Heweliusz utförligare.
- 18 Informationen är hämtad ur Socialstyrelsens SOS-rapport 1997:15.
- 19 Vid detta sammanträde var följande statsråd närvarande: Försvarsministern Anders Björck, civilministern Inger Davidsson, justitieministern Gun Hellsvik, sjukvårdsministern Bo Könberg, biträdande justitieministern Reidunn Laurén, kommunikationsministern Mats Odell, ordf., biståndsbästern Alf Svensson samt utrikesministern Margareta af Ugglas. Följande tjänstemän deltar: Statssekreteraren Peter Egardt, expeditionschefen Göran Sellvall och presschefen Lars Ehrenkrantz från Statsrådsberedningen. Statssekreteraren Krister Thelin, rättschefen Severin Blomstrand och Tomas Norström från Justitiedepartementet. Statssekreteraren Per Egon Johansson, rättschefen Anders Iacobæus och departementsrådet Jan-Olof Selén från Kommunikationsdepartementet.
- 20 En beskrivning av omständigheterna kring Alexander Kielland-olyckan lämnas i ett senare avsnitt som rubricerats Processen.
- 21 Följande personer närvarar: Carl Bildt, Lars Christiansson, Peter Egardt, Olof Ehrenkrantz, Jonas Hafström, Per Egon Johansson, Reidunn Laurén, Lars-Åke Nilsson, Peter Teijler och Krister Thelin.
- 22 Sjösäkerhetsdirektören Bengt-Erik Stenmark befinner sig på Island.
- 23 Debriefing är en metod att hjälpa andra att bearbeta tankar och känslor efter en känslomässigt påfrestande upplevelse. Debriefingsamtal kan ske enskilt eller i grupp.
- 24 Polisens Länskommunikationscentral, Stockholm
- 25 Se för mer information bl.a. Räddningsverket, Räddningstjänstens roll i krisstödsarbetet efter Estoniaolyckan, en rapport från fyra kommuner. Rapport räddningstjänst R61-113/95. Rikspolisstyrelsens rapport 1995:8, Estoniastudien.
- 26 Allmänna råd från Socialstyrelsen 1991:2, sid 34.
- 27 Allmänna råd från Socialstyrelsen 1991:2 sid 10.
- 28 I gruppen ingår även: Hans Tollin, chef för församlingsutvecklingsenheten, Magnus Svensson, biskopens adjunkt, Ulla Ohlsson, jourprästschemaläggare samt Göran Pettersson, beredskapsplanläggare och gruppens samordnare.
- 29 Stockholms stifts insatser har beskrivits utförligt i rapporten: Stockholms stift och Estonia-katastrofen, författad av Göran Pettersson.
- 30 Vid sammanträdet den 29 september 1994 deltar: statsminister Carl Bildt och statsråden Anders Björck, Inger Davidsson, Gun Hellsvik, Reidunn Laurén, Mats Odell, ordförande, samt Margareta af Ugglas. Närvarande tjänstemän är Lars Christiansson och Göran Sellvall från Statsrådsberedningen. Severin Blomstrand, Tomas Norström och Krister Thelin från Justitiedepartementet. Anders Iacobæus, Per Egon Johansson och Jan-Olof Selén från Kommunikationsdepartementet.
- 31 En fjärrstyrd miniubåt försedd med fjärrstyrd videokamera.
- 32 En kortfattad redogörelse för begreppet tung dykning återfinns under kapitel Sjöfartsverkets första avrapportering.
- 33 Ante mortem = före döden.
- 34 Vid sammanträdet deltar: Carl Bildt, Reidunn Laurén, Anders Björck och Mats Odell. Närvarande tjänstemän är Göran Sellvall, Lars Christiansson, Krister Thelin, Lars-Åke Nilsson, Per Egon Johansson, Anders Iacobæus, Jan-Olof Selén och Alf Stenqvist.

- 35 Det som inte kunde ske, Kent Hårstedt, Estoniakatastrofen, 1995.
- 36 Vid sammanträdet deltar: Carl Bildt, Reidunn Laurén, Gun Hellsvik, Margaretha af Ugglas och Mats Odell. Närvarande tjänstemän är Göran Sellvall, Krister Thelin, Severin Blomstrand, Erik Brattgård, Michael Sahlin, Per Egon Johansson, Anders Iacobæus, Jan-Olof Selén, Eva Westberg och Ingvar Paulsson.
- 37 Enligt 25 kap. 1 § ärvdabalken kan ansökan om dödförklaring ske tidigast då ett år förflutit sedan personen senast befann sig i livet, förutsatt att det är utrett att han då befann sig i livsfara.
- 38 Se närmare om förslagen i Rapport avseende sjösäkerhetsarbetet inom Sjöfartsinspektionen, Kommunikationsdepartementet.
- 39 Närvarande från regeringen är Reidunn Laurén, Margaretha af Ugglas, Bo Könberg och Mats Odell. Följande tjänstemän deltar, Göran Sellvall, Krister Thelin, Severin Blomstrand, Michael Sahlin, Per Egon Johansson, Anders Iacobæus och Alf Stenqvist.
- 40 Remote Operated Vehicle eller fjärrstyrda farkoster. Har skickats ner till Estonia för att bland annat undersöka fartygets utsida.
- 41 Ingvar Carlsson uppger vid intervjuer med analysgruppen att det är här som han för första gången uttalar sig om att man ska göra allt för att Estonia ska bärgas. Han säger att frågan ställs och hans omedelbara känslomässiga reaktion är att så bör ske.
- 42 En övergripande presentation av Statsrådsberedningens organisation vid denna tid och personer som särskilt involveras i arbetet med Estonia: Statsminister Ingvar Carlsson. Statsråd: Mona Sahlin samt Jan Nygren. Chefstjänstemän: Statsskreterare Hans Dahlgren samt Nils Gunnar Billinger, Rättschef Bengt-Åke Nilsson och Expeditionschef Göran Sellvall. Statsministerns kansli: Politisk sakkunnig Kjell Lindström. Pressinformation: Pressekreterare Gisela Lindstrand.
- 43 Övergripande presentation av Kommunikationsdepartementets organisation och de personer som uppdras att arbeta med Estoniäfrågan. Departementschef Ines Uusmann, assistent Gunnel Pettersson. Chefstjänstemän: Statsskreterare Magnus Persson, Rättschef Anders Iacobæus. Information: Pressekreterare Eva Lindau. Politiska sekretariatet: Politisk sakkunniga Siv Gustavsson och Birgitta Wallström (från den 28 november 1994). Departementets ansvarsområden fördelas på följande sakenheter: Kommunikationsenheten, Affärsverksenheten, Infrastrukturenheten, Vägtrafikenheten. Utöver detta finns ett Sekretariat som indelas i tre enheter för administration, samordning samt rättsfrågor. Beredningsarbetet för Estonia sker på Affärsverksenheten som ansvarar för frågor om luftfart, sjöfart, järnväg och myndigheter såsom Luftfartsverket och Sjöfartsverket. Departementsråd är Jan-Olof Selén och departementssekreterare Alf Stenqvist samt Magnus Stephansson.
- 44 Vid dykning på mer än 57 meters djup krävs så kallad mättnadsdykning, även kallad tung dykning. Det innebär att dykaren placeras i en tryckkammare och därefter i en dykarklocka. Dykarnas inandningsluft är en blandning av syre och helium. När dykarna arbetar kan de inte röra sig fritt eftersom de får sin andningsluft genom en "navelsträng". Genom den får de också värme och kan kommunicera med dykledaren. Dykarna vistas, när de inte arbetar, i tryckkammaren som är placerad i fartyget eller på plattformen. Där sker även dekompressionen. Dykarna får inte vistas under tryck längre än 28 dygn enligt brittiska bestämmelser, enligt norska bestämmelser ej längre än 15 dygn. Tiden för ned- och uppfart i dykarklockan, är endast beroende av vinschens kapacitet. Det kan ta 5–10 minuter från havsytan till dykdjup. Dekompressionen efter avslutat dykarbete tar omkring tre till fyra dagar.
- 45 I Sjöfartsverkets rapport Konsekvensanalys Estonia, av den 12 december 1994, hänvisas till rapporten gällande tekniska och legala förutsättningar för att återfinna och omhändertaga omkomna från Estonia. Under rubriken Bakgrund kan man läsa följande: "I rapporten, som gavs in till Regeringen, var utgångspunkten den för Sjöfartsverket naturliga; de förutsättningar, som redovisas var, förutom de legala, också de dykeri-, bärgnings- och skeppstekniska. Det kunde emellertid konstateras att ett omhändertagande av omkomna, särskilt om omhändertagandet skulle ske genom ett lyft av fartyget, skulle få betydande praktiska och även etiska konsekvenser. Belysningen av detta låg utanför uppdraget. De nu beskrivna förhållandena anmäldes för Regeringen vid redovisningen av uppdraget från 1994-09-29."
- 46 Partiledaröverläggningen ledes av Jan Nygren och övriga deltagare är: Ines Uusmann, Nils Gunnar Billinger, Carl Bildt, Peter Egardt, Eva Eriksson, Anders Frostell, Olof Johansson, Helena Nilsson, Marianne Samuelsson, Gudrun Schyman och Bengt Westerberg.
- 47 Partiledaröverläggningar är ett informellt förfarande då regeringen samråder med övriga partiledare. Några protokoll från mötena förs inte. Analysgruppens uppgifter kring dessa bygger på vad som framkommit vid intervjuer med deltagare.
- 48 Peter Nobels redogörelse för sitt arbete finns i "Efter Estonia", SOU 1996:189.
- 49 Under hösten 1994 bildas ett antal föreningar för anhöriga till omkomna från Estonia, liksom för överlevande efter olyckan. Dessa föreningar presenteras utförligare under kapitel 33.
- 50 Analysgruppen har samtalat med samtliga av rådets ledamöter om arbetssättet i Etiska rådet, hur de personligen såg på sin roll under den tid uppdraget pågick och hur de kom fram till sina individuella ståndpunkter. Den beskrivning som följer här är en sammanställning av vad som sagts vid dessa samtal.
- 51 Den 7 februari 1996 gjorde Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga en genomgång av alla skrivelser från anhöriga som inkommit och registrerats på Kommunikationsdepartementet under tiden 940928–941231. Enligt Stiftelsen Estoniaoffren och Anhöriga önskade 90 % av de anhöriga som skrivit ett omhändertagande av de omkomna. Senare genomfördes samma undersökning av Statsrådsberedningens diarium med liknande resultat.
- 52 Memento Mare är en estnisk förening för anhöriga till omkomna passagerare. En systerförening, kallad Memento Estonia, finns och i denna är medlemmarna anhöriga till personal ombord på Estonia.
- 53 Analysgruppen har vid samtal med Jan Nygren fått uppgift att följande partiledare respektive partiledarrepresentanter deltog: Eva Eriksson, Gun Hellsvik, Olof Johansson, Helena Nilsson, Jan Nygren, Mona Sahlin, Alf Svensson samt representanter från miljöpartiet och vänsterpartiet. Utöver dessa deltog Johan Franson. Ingvar Carlsson var vid tillfället för överläggningen på ett EU-toppmöte i Essen.
- 54 Enligt uppgift från Jan Nygren deltar troligen samma personer vid de båda överläggningarna. Den 12 december utökas dock gruppen med statsminister Ingvar Carlsson.
- 55 Ingvar Carlssons och Carl Bildts tal i riksdagen den 15 december 1994 återges i sin helhet i bilaga till denna rapport.
- 56 Enligt Sveriges Internationella överenskommelser SÖ 1995:36 trädde överenskommelsen om gravfrid m.m. mellan Sverige, Estland och Finland i kraft den 27 augusti 1995. Lagen om gravfrid trädde i kraft 1 juli 1995. Peter Barasinskis dykförsök genomfördes i slutet av juni 1995.
- 57 I hovrätten fick 97 svenska och 38 utländska medborgare delta i rättegången som interventioner.
- 58 Se målet Lennart Berglund m.fl. mot Sverige i Europakommissionen, MR/ER 66/1998.
- 59 Den 8 september 1997 avisade kommissionen liknande klagomål från två anhöriga, se målet Bendréus mot Sverige MR 68/1996.
- 60 Bureau Veritas är ett franskt klassificeringssällskap. Klassificeringssällskapet utvecklar regler och ser till att dessa är uppfyllda genom periodisk inspektion av fartyg. Vanligtvis följer sällskapet ett fartyg från ritbordet och genom hela fartygets liv.
- 61 Det tyska företaget JOS L. Meyer-Werft GmbH & Co byggde Estonia 1980.
- 62 Närvarande är bl.a. Göran Persson, Ines Uusmann, Gun Hellsvik, Olof Johansson, Eva Eriksson, Gudrun Schyman, Marianne Samuelsson, Kia Andreasson, Alf Svensson och Inger Davidsson.
- 63 Närvarande är bl.a. Göran Persson, Ines Uusmann, Gun Hellsvik, Olof Johansson,

Eva Eriksson, Gudrun Schyman, Marianne Samuelsson, Kia Andreasson och Inger Davidsson.

64 Närvarande vid överläggningarna var bl.a. Göran Persson, Ines Uusmann, Lars Tobisson, Gun Hellsvik, Olof Johansson, Eva Eriksson, Inger Davidsson, Gudrun Schyman, Kia Andreasson och Marianne Samuelsson.

65 Ersta sjukhus tillhör Ersta diakonisällskap, som är en ideell förening i nära anslutning till Svenska kyrkan.

66 Citatet är hämtat ur Birgitta Dahls tal vid invigningen.